

Familier med endelig avslag på asylsøknaden

Families with final negative on their asylum application

Tonje Solberg

Masteroppgave i barnevern

Trondheim 02.05.2018

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap, Institutt for sosialt arbeid

Vår 2018

«NTNU har intet ansvar for synspunkter eller innhold i oppgaven. Framstillingen står utelukkende for studentens regning og ansvar».

Forord

Ideen til arbeidet med masteroppgaven kom til i rollen som ansatt ved asylmottak for noen år tilbake. Jeg la i arbeidshverdagen ved mottaket merke til en gruppe mennesker hverken bachelorstudiet eller mediebildet generelt har syntes å vie mye oppmerksomhet. Familier med avslag på søknaden om oppholdstillatelse i Norge befinner seg i en slags limbotilstand, der de hverken er helt innenfor eller helt utenfor det norske samfunnet. Da tematikken til masteroppgaven skulle velges, ønsket jeg med en induktiv tilnærming å få innsikt hvordan hverdagen for familier med avslag oppleves sett fra mottaksansatte og saksbehandlere i den kommunale barnevernstjenesten.

Metodevalget, der jeg har latt empirien være styrende for hva som skulle vise seg å være interessant, har vært både frustrerende, spennende og overraskende. Frustrerende da jeg ikke til enhver tid har hatt en plan på/oversikt over oppgavens videre gang, spennende da jeg fikk mulighet til å utforske et felt uten for mange forhåndsbestemmelser, og overraskende i form av hvilken retning analysearbeidet tok.

Jeg vil rette en stor takk til min veileder Willy Lichtwarck. Takk for konstruktive tilbakemeldinger og veiledning.

Til informantene som sa seg villig til å bli intervjuet for dette prosjektet: Takk. Takk for gode refleksjoner, engasjement og vilje til å dele.

Sondre, takk for tålmodighet, korrekturlesning og støtte.

Sogndal, 2018.

Forside.....	1
Forord.....	2
Innhold.....	3
Sammendrag.....	5

Innhold

1.0 INNLEDNING	7
<i>1.1 Oppgavens problemstilling</i>	8
<i>1.2 Oppgavens avgrensninger og struktur</i>	8
<i>Struktur</i>	9
2.0 KUNNSKAPSGJENNOMGANG	10
2.1 Myndighetsforståelse.....	10
<i>Nordisk sammenlikning av asylmodellen</i>	10
<i>Den norske asylprosessen</i>	11
<i>Avslagets begrensninger</i>	13
<i>Retningslinjer for arbeid med familier med endelig avslag</i>	14
<i>Barnevern</i>	16
2.2 Barnefamilier med endelig avslag.....	16
Barndom.....	17
<i>Barns mestring på asylmottak</i>	18
<i>Ventetiden</i>	18
2.3 De ansatte.....	19
<i>Dilemmaer</i>	20
Oppsummering	22
3.0 METODE	23
3.1 Tilnærming.....	24
3.2 Utvalg.....	25
<i>Kontaktetablering</i>	26
<i>Utvalgskriterier</i>	27
3.3 Intervju som metode.....	27
<i>Intervjusituasjonen</i>	28
<i>Telefonintervju</i>	29
<i>Presentasjon av informantene</i>	30
3.4 Etiske drøftinger.....	31
3.5 Transkribering	33
3.6 Koding og analyse.....	34

3.7 Begrensninger og feilkilder	37
3.8 Metodekvalitet	38
<i>Pålitelighet</i>	38
<i>Gyldighet</i>	40
<i>Generaliserbarhet</i>	41
4.0 ANALYSE	43
4.1 Kodegruppering.....	43
Ambivalens og usikkerhet i arbeid med familiene	44
<i>Retningslinjer og ønske om mer kunnskap</i>	46
<i>Kompleksitet</i>	49
Familienes psykiske helse	50
Informantenes refleksjoner rundt familiens hverdagsliv og fremtid	51
Samarbeid	55
4.2 Utvikling av konsepter	58
4.3 Diskusjon av konsepter	61
<i>Vitenskapelig kompleksitet</i>	62
<i>Normativ kompleksitet</i>	63
<i>Menneskelig kompleksitet</i>	65
<i>Systemkompleksitet</i>	68
Rasjonalitet.....	70
Omsorgsrasjonalitet.....	72
<i>Avslagsrasjonalitet</i>	79
5.0 OPPSUMMERING	79
5.1 <i>Hvordan oppleves hverdagen for familier med endelig avslag sett fra ansatte på mottak og i den kommunale barnevernstjenesten?</i>	80
5.2 <i>Hvordan tematiseres usikkerhet og ambivalens i intervjuene?</i>	82
5.3 <i>Hvordan kan vi forstå ambivalensen og usikkerheten mottaksansatte og barnevernsansatte synes å oppleve i møte med familier med endelig avslag?</i>	83
6.0 AVSLUTNING	84
7.0 LITTERATURLISTE	86
Vedlegg 1: NSD	91
Personvernombudet for forskning	93
Vedlegg 2: Forespørsel om deltakelse.....	94
Vedlegg 3: Intervjuguide	96

Sammendrag

Denne masteroppgavens tema er familier med endelig avslag på asylsøknaden, som av ulike grunner blir boende på Norske mottak etter gitt utreise dato. Asyltematikken har de siste årene vært fremtredende i både mediebildet og forskning. Allikevel synes familier med endelig avslag å ha blitt viet lite oppmerksomhet.

Studien er kvalitativ og baserer seg på intervjuer av tre mottaksansatte og to barnevernsansatte med erfaring fra arbeid med familier med avslag. Oppgaven har en induktiv drevet nysgjerrighet, der empirien fra informantene har vært styrende for oppgaves utforming og underspørsmål. Ved bruk av analysemetoden: stegvis deduktiv-induktiv metode, har oppgavens teoretiske input blitt valgt i lys av analysearbeidets siste fase. Underspørsmålene baserer seg på funn fra empirien, der usikkerhet og ambivalens blir tematisert og forsøkt forstått i sammenheng med teori om kompleksiteter i barnevernet samt begrepene omsorgsrasjonalitet og formålsrasjonalitet.

Oppgavens overordnede problemstilling: *Hvordan oppleves hverdagen for familier med endelig avslag sett fra ansatte på mottak og i den kommunale barnevernstjenesten?* har hatt gjennomgående fokus i oppgaven. Avslagets avgjørende betydning for familiens psykiske helse, begrensinger som følge av avslaget og familiens vekselvise syn på håp og håpløshet, har vist seg å prege hverdagen for familiene.

Nøkkelord: Asyl, asylmottak, mottaksansatte, barnevern, kompleksitet, rasjonalitet,

Summary

This master thesis thematic is based on families with a final rejection on their asylum application, whom which of different reasons remains in Norwegian reception centres after being given a departure date. The asylum topic has received attention from both media and science over the last years, but still it seems that families with a final rejection on their application has been given limited focus.

The study is qualitative and based on interviews done with three reception centre employees and two child protection service employees with experience from working with families whose final asylum application was rejected. This thesis has an inductive driven curiosity, where the empiricism from the sources have been governing for the thesis design and underlying questions. The analytical method: Gradually deductive – inductive approach, has the thesis theoretical input been chosen considering the analysis final phase. The underlying questions bases on the findings from the empirical work, where uncertainty and ambivalence is thematised and attempted to be understood in the context of theory about complexities in child protection services, along with the terms caring rationality and purpose-rationality. The thesis superior issue, *“how do the families with final rejection experience their everyday situation, as seen from the reception centre employees and the child protection service?”* has been in focus throughout the thesis. The rejection’s crucial importance for the families’ mental health, limitations because of the rejection, and the families’ alternating view on hope and hopelessness has been shown to characterize the day to day life for the families.

Key words: Asylum Child Welfare, reception centre employees, complexity and rationality

1.0 INNLEDNING

Denne studien er gjort i forbindelse med masterstudiet i barnevern ved NTNU. Oppgaven ønsker å belyse barnefamilier med endelig avslag på asylsøknaden, som av ulike grunner blir boende i Norge.

Den mye omtalte flyktningkrisen i 2015 førte til utfordringer globalt og lokalt. Det ble på kort tid opprettet flere mottak her i Norge, der både ansatte og beboere etter beste evne og med retningslinjer fra utlendingsdirektoratet på kort tid skulle skape en hverdag. Mange mottak ble startet opp, for så og lagt ned igjen kort tid etter. Det er i dag stor usikkerhet knyttet til ankomster i 2018. Ifølge Utlendingsdirektoratet er det ingen informasjon som tyder på at en potensiell asylsøkers motivasjon for å emigrere er redusert. Det er i hovedsak grensekontrollene som den siste tiden har ført til lavere ankomster (Utlendingsdirektoratet, 2018).

Per 01.11.2017 var det totalt 6261 personer i mottak, 1492 av disse var utreisepliktige. Av de 1492 utreisepliktige var 212 barn (Utlendingsdirektoratet, 2018). Å være utreisepliktig innebærer at du har fått endelig avslag på din søknad om asyl og oppholder deg etter gitt utreisedato ulovlig i Norge. Når personer med endelig avslag blir boende i mottak og av ulike grunner ikke ønsker eller kan returnere til opprinnelseslandet, reiser det en rekke vanskelige problemstillinger for asylsøkerne selv, for mottakene og for UDI.

Selv om mange mottak etter beste evne tilrettelegger for familiene, bærer hverdagen til familiene med avslag preg av en tilværelse på overtid. Psykiske belastninger, frykt for uttransportering og innskrenkede rettigheter blir ofte følgene av avslaget for mange (Lidén, Seeberg & Engebretsen, 2011). På den ene siden har barna i familiene med endelig avslag de samme rettighetene som andre barn i Norge når det gjelder skolegang, helsetjenester og barnevern. På den andre siden setter statusen endelig avslag rammer for disse barnas livsvilkår og muligheter (Lidén et al., 2011).

Da emne for masteroppgaven skulle velges, ble det raskt klart at jeg ønsket å skrive om barnefamilier med endelig avslag på søknad om asyl i Norge. Delvis fordi jeg har en formening om at tematikken ikke er godt nok belyst i hverken utdanning eller i forskningsbildet, og delvis fordi jeg ønsker at oppgaven skal bidra til bevissthet og økt kunnskap rundt denne gruppen mennesker.

Det eksisterer en del forskning knyttet opp mot asyltematikken generelt og enslige mindreårige spesielt. Barnefamilier med endelig avslag synes derimot å ha fått lite forskningsrelatert

oppmerksomhet. Den eksisterende forskningen, der det som skrevet uttales at hverdagen for familiene bærer preg av en tilværelse på overtid, synliggjør behovet for forskningsrelatert oppmerksomhet rundt familier med endelig avslag.

Jeg har gjennomgående i prosessen hatt en induktiv drevet nysgjerrighet. Empiriske data fra intervjuene har vært styrende for valg av teoretisk rammeverk og oppgavens underspørsmål. Selv med en induktiv drevet nysgjerrighet har mitt ønske om å belyse tematikken, samt min bakgrunnsforståelse påvirket veivalg og tankeprosesser. Interessen for feltet startet i møte med familiene i rollen som praksisstudent ved et mottak i 2016, og jeg har i etterkant viet mye av min tankevirksomhet rundt tematikken.

Tendensene analysearbeidet har bragt frem, er sannsynligvis ikke noe bare man finner i profesjonelle møter med familier med avslag, men kanskje i det meste av omsorgsarbeid der profesjonelle og medmenneskelige hensyn kan oppleves som uforenelig for den ansatte.

1.1 Oppgavens problemstilling

Fra prosjektets start hadde jeg ikke en tydelig definert problemstilling. Oppgavens overordnende mål er å belyse hverdagen for barnefamilier med endelig avslag, som av ulike grunner blir værende i Norge etter avslaget.

Problemstilling: Hvordan oppleves hverdagen for familier med endelig avslag sett fra ansatte på mottak og i den kommunale barnevernstjenesten?

Med en induktiv tilnærming ønsket jeg at datamaterialet skulle være styrende for hva som skulle vise seg å være interessant. Analysearbeidet ledet meg til problemstillingens underspørsmål:

Underspørsmål:

- Hvordan blir ambivalensen og usikkerhet tematisert i intervjuene?
- Hvordan kan vi forstå ambivalensen og usikkerheten mottaksansatte og barnevernsansatte synes å oppleve møte med familier med endelig avslag?

1.2 Oppgavens avgrensninger og struktur

Jeg har i denne oppgaven valgt å legge fokus på barnefamilier med endelig avslag på søknad om asyl i Norge. Endelig avslag betyr at familiene har følgende muligheter:

- 1) De kan fortsette å bo på mottakene og håpe på amnesti eller at endring i regelverket kan omgjøre statusen deres.
- 2) De kan reise fra mottaket og leve illegalt uten noen ytelser fra UDI.
- 3) De kan søke om såkalt frivillig retur med IOM (Lidén et al., 2011, s. 146).

Oppgavens fokus retter seg mot familiene, og arbeid med familiene, som har valgt det første alternativet. Barnefamiliene har i en lang periode hatt avslag på asyløknaden og bor på ordinære asylmottak. Når jeg videre i oppgaven bruker begrepet familiene, innebærer begrepsbruken familier med endelig avslag på asyløknaden.

Struktur

Oppgavens struktur følger logikken med bakgrunn i SDI-modellen og oppgavens induktive tilnærming. SDI-modellen forutsetter at forskerens tilnærming er induktiv empirisk drevet, noe som innebærer at empirien (data fra informantene) er styrende for teorivalg og underspørsmål. Oppgaven er til dels teoretisk motivert, men med et åpent teoretisk utgangspunkt (Tjora, 2017). Teorien som er anvendt i denne masteroppgaven vil derfor presenteres i sammenfatning med empirien som et resultat av analysearbeidet.

Oppgaven er delt inn i syv kapitler. Kapittel en omhandler oppgavens innledning, problemstilling, avgrensinger og struktur.

Videre vil en kunnskapsgjennomgang bli presentert i kapittel to. Kunnskapsgjennomgangen er ment å gi lesere av oppgaven en innføring i allerede eksisterende forskning rundt oppgavens tematikk, samt synliggjøre behovet for forskningsrelatert oppmerksomhet.

Kunnskapsgjennomgangen er tredelt. Gjennomgangen viser først til en myndighetsforståelse rundt den norske asylprosessen og mottaksdrift, med fokus på det endelige avslaget. Deretter presenteres eksisterende forskning vedrørende barnefamilier med endelig avslag. Kapitlets siste gjennomgang omhandler eksisterende forskning omkring de som er ansatt for å hjelpe familiene.

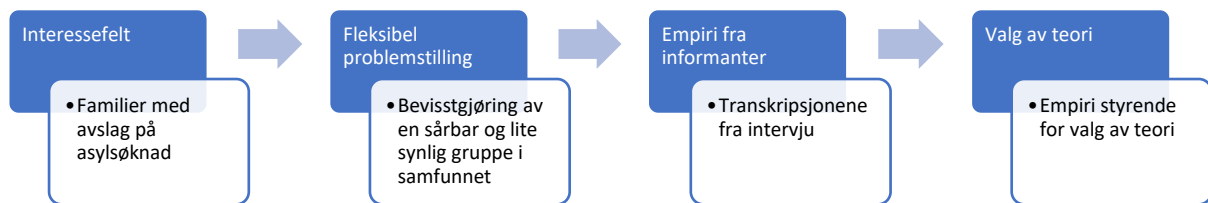
I kapittel tre vil jeg presentere valg og tilnærming av metode og analyse. Jeg vil derunder redegjøre for metodiske valg i prosjektet.

Kapittel fire tar for seg analyse av empirien. Kapitlet er delt opp under overskriftene: kodegruppering, utvikling av konsepter og diskusjon av konsepter.

Kapittel fem oppsummerer oppgaven i lys av problemstilling og underspørsmål.

Til slutt i oppgaven presenteres avslutningen i kapittel seks.

Nedenfor er en forenklet skisse over masteroppgavens retning presentert. Skissen er ment å gi leseren et bilde på prosessens retning. Jeg ser det relevant og presentere skissen tidlig i oppgaven, da oppgavens retning har lagt føringer for oppgavens struktur.

2.0 KUNNSKAPSGJENNOMGANG

I dette kapittelet vil jeg se nærmere på hvilke kunnskaper som allerede eksisterer vedrørende familier med endelig avslag. Som vist innledningsvis eksisterer det en del forskning knyttet opp mot asyltematikken generelt og forskning rundt tema enslige mindreårige spesielt. Jeg vil i dette kapittelet kun vise til forskning som knytter seg til familier med endelig avslag, når det er denne tematikken som er relevant for min oppgave. Kapittelet starter med en redegjørelse av hvordan myndighetene, i hovedsak Utenriksdepartementet, presenterer asylprosessen. Deretter går jeg videre og legger frem tidligere forskning som forteller noe om familier med avslag. Avslutningsvis viser kapittelet til forskning som omhandler hvordan mottaksansatte opplever arbeidet med familier som har endelig avslag.

2.1 Myndighetsforståelse

Mye av kunnskapen rundt barnefamilier med endelig avslag bygger på en myndighetsforståelse. Det er i hovedsak Utlendingsdepartementet som legger føringer for asylsøkeres rammer og retningslinjer. Jeg vil herunder presentere en nordisk sammenlikning av asylprosessen med spesielt vekt på den norske asylprosessen, avslagets begrensninger samt retningslinjer for arbeidet med familiene.

Nordisk sammenlikning av asylmodellen

De ulike skandinaviske landene synes ifølge Lidén, Seeberg & Ingebrigtsen (2011) å representere hver sin asylmodell. Sverige kan synes å representere en integrasjonsmodell, Danmark en separasjonsmodell og Norge plasserer seg på mange måter mellom disse to ytterpunktene. Det er i hovedsak graden av internering og integrering som skiller mottakssystemene i de ulike skandinaviske landene. Det svenske asylsystemet skiller seg ut ved at asylsøkende bor i ordinære boliger under asylsøkerprosessen. Staten har det

overordnende ansvaret, men det er opp til kommunen å integrere de asylsøkende i allerede eksisterende velferdstilbud. Formidling av regler og systemforståelse blir i Sverige avgjørende for at asylsøkerne kan benytte seg av de eksisterende tjenestene. Barn og barnefamilier fikk i 2007 et større fokus i Sverige da det ble utarbeidet retningslinjer for mottak av barn i samsvar med FNs barnekonvensjon.

I Danmark er Røde Kors i stor grad involvert. Det er Røde Kors som i hovedsak står for både helse, losjering og skoletilbud for de asylsøkende. I Danmark blir de asylsøkende i større grad segregert. De asylsøkende bor isolert og går på egne skoler (Lidén et al., 2011).

Sammenligningen viser at asyltematikken blir møtt ulikt. I Sverige kan asylsøkerne virke å integreres i det svenske samfunnet raskere enn i Norge og Danmark, da asylsøkerne bor i vanlige leiligheter og hus. Allikevel er risikoen for isolering høyere i Sverige, da mangel på systemforståelse og informasjon er hyppigere, i og med at de asylsøkende ikke har mottaksansatte som jobber aktivt for gruppen. Den norske modellen befinner seg et sted mellom de to modellene. De asylsøkende barna bor gjerne på mottak, men går på vanlige skoler og integreres i større grad i lokalsamfunn enn i Danmark (Lidén et al., 2011, s. 161).

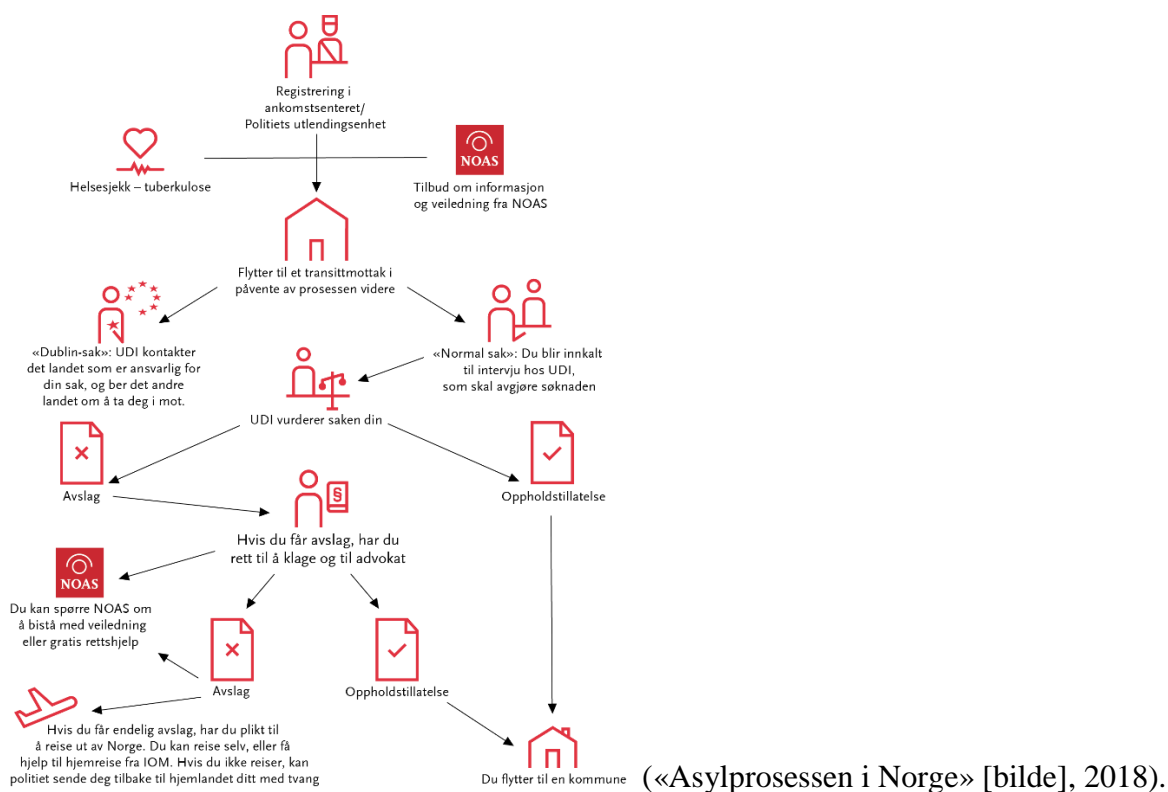
Den norske asylprosessen

Når en asylsøker ankommer Norge registreres vedkommende hos politiet og leverer sin asylsøknad der. En asylsøker er ifølge flyktningshjelpen (2015): «*En person som på egen hånd ankommer et annet land og som normalt søker om asyl ved ankomst eller kort tid etter ankomst. Personen omtales som asylsøker fram til søknad om asyl er avgjort.*» (Flyktningshjelpen, 2015). Etter registrering hos politiet blir asylsøkeren sendt videre til et ankomstmottak. Her blir asylsøkeren værende til han eller hun blir sendt videre til transittmottak eller direkte til et ordinært mottak. På mottaket må asylsøkeren delta på et informasjonsprogram og norskopplæring mens han eller hun venter på sitt asylintervju, eller på svar etter gjennomført intervju. Det er frivillig å bo i mottak, men om asylsøkeren er økonomisk avhengig av støtte fra utlendingsdirektoratet, må han eller hun bo i mottak. Om en asylsøker har krav på asyl i Norge, avgjøres av utlendingsdirektoratet (Flyktningshjelpen, 2015). Det varierer fra sak til sak hvor lang tid det tar å få svar på asylsøknaden. Er du en familie fra eksempelvis Eritrea, vil prosessen ifølge Utlendingsdirektoratets nettsider ta omlag ett år (Utlendingsdirektoratet, 2018). Utlendingsdirektoratet er oppdragsgiver for driftsoperatørene av mottak. Etablering av mottak skjer etter lov og forskrift om offentlige anskaffelser (Lidén et al., 2011). Det finnes både statlige, private, ideelle og kommunale mottak i Norge. Størrelsen og belegningen på mottakene varierer. Mottakene kan være

sentraliserte, desentraliserte eller en kombinasjon av disse. Mottak i Norge skal ifølge Utlendingsdirektoratet ha en nøktern men forsvarlig standard. Mottakene er et midlertidig tilbud, og ikke ment som et sted å tilbringe barne- og ungdomstid. Standarden skal være nøktern av innvandringsregulerende hensyn. Det skal ikke fremstå som så attraktivt at det blir fristende å søke om asyl av botilbudet alene. Samtidig skal botilbudet være forsvarlig og godt nok til å oppfylle krav fra blant annet barnekonvensjonens prinsipper (Seeberg, 2009).

Staten har ansvaret for utgiftene til asylsøkere, og overføringer fastsettes i det årlige statsbudsjettet. Beboere i mottak mottar økonomiske ytelser til livsopphold som utbetales av mottaket. De økonomiske satsene differensieres i henhold til status i asylsøknaden, familiesituasjon og hvorvidt det er selvhushold eller kantine på mottaket. Det er avsatt egne driftsmidler til barnerelaterte oppgaver, samt egne aktivitetsmidler som utlendingsdirektoratet sentralt fordeler (Lidén et al., 2011).

Et positivt vedtak betyr for asylsøkeren at vedkommende vil få oppholdstillatelse og tildelt en kommune der han/hun skal bosettes. Et avslag på asylsøknaden kan klages inn til Utlendingsdirektoratet. Dersom det ifølge Utlendingsdirektoratet ikke finnes grunn til å omgjøre vedtaket, sendes klagen videre til utlendingnemnda. Hvis klagen i utlendingnemnda blir avslått, er vedtaket endelig og asylsøkeren må reise hjem. Asylsøkeren har da endelig avslag og utreiseplikt (Norsk organisasjon for asylsøkere, 2018). Blir vedkommende boende på asylmottak etter avslaget, blir han eller hun kategorisert som avvist asylsøker. Om asylsøkeren ikke reiser fra Norge frivillig innen utreisedatoen, kan politiet komme på døren og transportere den avviste asylsøkeren med tvang. For noen barn kan dette bety å returnere til et land de ikke tidligere har oppholdt seg i (Weiss, 2013). Under ser du et skissert bilde av asylprosessen hentet fra Norsk organisasjon for asylsøkere (2018).

Avslagets begrensninger

Barn som søker asyl, også barn med endelig avslag, har like rettigheter som andre barn i Norge. Dette er nedfelt i FNs barnekonvensjon. Personer over 18 år får derimot en del begrensninger som følge av avslaget. Med avslag på asylsøknaden har du ikke rett til skole og arbeid, men kun rett til akutt helsehjelp. De økonomiske satsene personer med avslag får, blir redusert som følge av avslaget (Utlendingsdirektoratet, 2018, overskrift.4.2).

Selv om barna i familiene med avslag har like rettigheter som norske barn, er barnehagetilbudet på asylmottak varierende. Fra fylte fire år betaler utlendingsdirektoratet for tilskudd til barnehageplass (Utlendingsdirektoratet, 2018). Det enkelte mottaket kan allikevel prioritere barnehageplass til fordel for andre alternativer, som eksempelvis barnebase, i årene før barnet er fylt fire. I Norge stadfester opplæringsloven av 1998 at alle barn som oppholder seg i landet utover tre måneder har lik rett til utdanning, uavhengig av deres oppholdsstatus (Opplæringslov, 1998, §1-2). Barn i grunnskolealder meldes inn i vanlig grunnskole umiddelbart etter ankomst på mottaket. For barn over 16 år er tilbudet varierende. Noen meldes inn i videregående skole, andre følger opplæringen til de voksne ved mottaket. Sitter du som barn med statusen endelig avslag har du rett til grunnskole, men den videregående opplæringen utgår for mange (Lidén et al., 2011).

Alle mottaksbarn har rett på fastlege og oppfølging fra helsestasjon. Dette er det kommunen som organiserer. Med endelig avslag mister foreldrene denne retten. Voksne med avslag har kun rett til akutt helsehjelp, herunder lege, tannlege og psykiatri (Lidén et al., 2011).

Norge har implementert FNs barnekonvensjon i menneskerettighetsloven av 1999, og gjennom dette skal den ha forrang i de tilfeller den kommer i konflikt med norsk lovgivning. Det vises til barnekonvensjonen i flere tilfeller i utlendingsloven og i utlendingsforskriften. FNs barnekonvensjon brukes som en referanse av frivillige organisasjoner og av myndighetene i diskusjoner rundt asylpolitikken, og da særlig med henvisning til de tre hovedprinsippene: ikke diskriminering (artikkel 2), barnets beste (artikkel 3) og barns rett til å bli hørt (artikkel 12) (Lidén et al., 2011).

Retningslinjer for arbeid med familier med endelig avslag

Mottaksbransjen har som skrevet innledningsvis den siste tiden vært preget av færre ankomster og nedleggelse av mottak. Utlendingsdirektoratet skriver på sine sider at på det meste, vinteren 2015/2016, hadde Norge 39000 disponible mottaks- og akutt plasser. Når runden med nedleggelse er ferdig antar de å ha 5100 plasser igjen (Utlendingsdirektoratet, 2018). Selv om det i dag er langt færre beboere og ansatte enn det var for noen år tilbake, står de som fortsatt er igjen med de samme arbeidsoppgaver og utfordringer. Nedleggelse av mottak har ført til at de mottakene som fortsatt er operative, i større grad nå enn tidligere har en overvekt av beboere med endelig avslag på asyløknaden.

De ansatte ved mottak forholder seg i stor grad til UDI.regelverk.no. På denne nettsiden finner de rundskriv, praksisnotater og andre rettskilder knyttet til asylmottak. De mottaksansatte jeg har intervjuet til dette prosjektet, har erfaring fra ulike arbeidsoppgaver på asylmottaket og representerer asylmottak fra ulike driftsoperatører. Jeg ser det relevant å presentere noen av retningslinjene informantene til denne studien daglig forholder seg til, dette for å gi et innblikk i og bedre forståelse av deres arbeidshverdag.

Utlendingsdirektoratet har styringsansvar ovenfor statlige mottak og utarbeider retningslinjer til driftsoperatører og mottak i tråd med intensjonene i RS (Rundskriv) RS2011-003. Rundskrivets målsettinger er at mottaket skal utgjøre et nøkternt og forsvarlig innkvarteringstilbud, med tilknyttede midler til livsopphold. I tillegg skal mottakene differensieres i henhold til fasene i asylprosessen. Mottaksansattes rolle er ifølge rundskrivet å veilede beboere, samt legge til rette for realisering av målsetningene i rundskrivet (Utlendingsdirektoratet, 2017, s. 1).

Ifølge rundskrivet skal mottaket:

- Drives i henhold til politiske mål og føringer, samt de retningslinjer som UDI fastsetter.
- Ha en bemanning og ansvars- og oppgavefordeling mellom driftsoperatør, ledelse og ansatte som sikrer at oppgavene løses i tråd med styringsdokumentene.
- Ivareta beboernes behov for trygghet og sikkerhet.

Ifølge rundskrivet vedrørende krav til bemanning og kompetanse (RS 2010-084), er det driftsoperatør som skal ansette det antall personer som er nødvendig for å sikre at ledelse, organisatoriske og administrative oppgaver og beboerrettet arbeid blir ivaretatt på en god måte (Utlendingsdirektoratet, 2016, s. 1). Ansatte i rollen der oppfølging av barn og ungdom er hovedoppgave, skal ifølge rundskrivet ha minimum toårig barnefaglig utdanning, eller tilsvarende kompetanse. Det fremgår videre at mottakene skal ha en ansatt innen informasjonsarbeid som skal ha pedagogisk kompetanse eller tilsvarende erfaring. Krav om høyere utdanning er i dette rundskrivet ikke spesifisert da tilsvarende erfaring i samtlige oppgaver fremkommer av rundskrivet som tilstrekkelig. Det enkelte mottaket skal utarbeide stillingsbeskrivelser for alle ansatte, og disse skal revideres dersom stillingsinnholdet endres (Utlendingsdirektoratet, 2016, s.1). Det var vanskelig å finne stillingsbeskrivelser på nett, da disse ofte er interne dokumenter på mottaket. En stillingsannonse fra 2016 skriver dette om ansvarsoppgavene til barnefaglig ansvarlig (Karrierestart, 2016):

- At det barnefaglige arbeidet på mottaket ivaretas i henhold til kravene i UDIs rundskriv og regelverk.
- Å planlegge å gjennomføre mottakets aktivitetstilbud, informasjonsprogram og leksehjelp for barn og unge.
- Kartlegge å følge opp særskilte behov hos barn/familier når disse avdekkes.
- Samarbeide med eksterne samarbeidspartnere. Herunder offentlige etater, barnehage, skole og frivillige organisasjoner.
- Daglig oppfølging av oppgaver og aktiviteter knyttet til øvrige beboere på mottaket. Resepsjon, oppfølging i bolig, ankomster.

Barnevern

De ansatte på mottaket har meldeplikt til barnevernet ved bekymring. Barnevernet er derfor en viktig samarbeidspartner for mottaket og omvendt i de tilfeller familiene på mottaket har behov for ekstra oppfølging. Barnevernet har det samme ansvaret for å følge opp barn som er asylsøkere som de har for andre barn i Norge. Lov om barnevernstjenester gjelder for alle barn som oppholder seg i Norge, også asylsøkende og de som bor på asylmottak uavhengig oppholdsstatus. Barnevernslovens stedlige virkeområde lyder som følgende: *«lovens bestemmelser om tjenester og tiltak gjelder når barn har vanlig bosted og oppholder seg i riket. Lovens bestemmelser om tjenester og tiltak gjelder også for barn som er flyktninger eller internt fordrevne, eller når barnets vanlige bosted ikke lar seg fastsette»* (Barnevernloven, 1992, § 1-2). Barnevernet har ansvaret for å sikre et likeverdig tilbud tilpasset det enkelte barnets behov, noe som igjen betyr at barnevernet må være sensitive overfor mangfold og kulturell variasjon. Når barnevernet møter mottaksfamilier blir dette spesielt viktig, da det kanskje er i disse møtene den kulturelle variasjonen i stor grad kommer til uttrykk.

2.2 Barnefamilier med endelig avslag

Etter å ha gjennomgått deler av myndighetsforståelsen rundt personer med endelig avslag, vil jeg nå gå videre ved å trekke frem forskning som forteller oss nærmere om oppgavens tematikk. Som nevnt innledningsvis er det svært lite forskning som omfatter dette tema. Min fremstilling er i hovedsak bygget på en rapport skrevet av Lidén, Seeberg og Engebrigtsen i 2011, samt en rapport skrevet av Weiss i 2013. Rapporten til Lidén et al., omhandler livssituasjon, mestring og tiltak for medfølgende barn i asylmottak. Status som medfølgende barn i en asylsøkende familie innebærer særlige bestemmelser om bosted og understøtte, og definerer familiens sosiale og økonomiske levekår (Lidén et al., 2011, s. 9). Rapporten innehar et kapittel som dreier seg om retur og barns mestring. Rapporten skrevet av Weiss i 2013 er direkte rettet mot asylbarn med endelig avslag. Jeg har inndelt tematikken i sentrale tema som hver for seg er ment å belyse situasjonen for familiene.

Funnene i undersøkelsen til Weiss (2013) er med på å bekrefte at barnefamilier med avslag er en spesielt sårbar gruppe. Ved årsskiftet 2012-2013 bodde det ifølge rapporten 1264 barn med endelig avslag på sin asylsøknad i norske mottak. Omtrent halvparten av disse, 647 barn, hadde bodd i norske asylmottak i mer enn tre år. Rapporten viser at hverdagen til asylsøkerbarn preges av andre strukturelle rammer enn barn i majoritetsbefolkningen. Barn

som lever med avslag på sin asylsøknad, er en del av familier som over tid har vært utsatt for store belastninger. Disse barna anses derfor å være en svær sårbar gruppe på grunn av midlertidigheten, usikkerheten knyttet til oppholdsstatus, familiens dårlige økonomi, mangelen på materielle ressurser, boforholdene, og ikke minst mangelen på dokumenter (Weiss, 2013, s. 7). Forekomsten av både psykiske og fysiske plager var ifølge rapporten svært hyppig blant personer med endelig avslag. Å være asylsøker innebærer at en mister kontroll på viktige områder i livet. Mange opplever at de har få handlingsfriheter og mulighet til å utøve selvbestemmelse. Midlertidighet og usikkert knyttet til asylsøkerens oppholdsstatus påvirker ifølge rapporten barnas livskvaliteter svært negativt (Weiss, 2013, s. 14).

Barndom

Barndom er en formativ periode som legger føringer for hvordan barnets velferd og deltakelse i samfunnet vil utarte seg (Lidén et al., 2011). For barn som befinner seg i en asylsøkende prosess, eller som lever i Norge med endelig avslag, er utfallet enda åpent. Hvorvidt barnet kommer til å få opphold og en fremtid i Norge, eller bli tvangsreturnert til hjemlandet, er det konstant usikkerhet rundt. Flere av barna som bor på mottak med endelig avslag på asylsøknaden kan risikerte å leve som voksne i et land og en kultur de som barn aldri har opplevd. Sitasjonen for medfølgende barn på asylmottak bestemmes av deres doble status som asylsøker og som barn (Lidén et al., 2011). Status som barn gir de likestilte rettigheter som andre barn i Norge når det gjelder skolegang, helsetjenester og barnevern. FN Barnekonvensjons grunnprinsipper skal også være gjeldende for barn med asylstatusen endelig avslag. Statusen som medfølgende barn i en familie innebærer særlige bestemmelser når det kommer til bosted og understøttelse, og definerer familiens sosiale og økonomiske levevilkår. De politiske føringene når det gjelder asylpolitikk vil følgelig sette vilkår for barna og familiene. Begrepsbruken medfølgende barn indikerer at barnet selv ikke tar del i valget om hverken flukten eller flyktningstatus. Medfølgende barn i asylmottak befinner seg i en uavklart livssituasjon, der både familien fortid med oppbrudd og flukterfaringer, asylprosessens ventetid og en usikker fremtid påvirker situasjonen (Lidén et al., 2011). I tillegg til dobbel rolle bærer mange av disse barna på en dobbel frykt: frykt for å bli sendt ut av landet med politifølge, og frykten for opprinnelseslandet foreldrene gjør alt i sin makt for å skåne barna fra. Noen av disse barna har minner fra hjemlandet, andre kan ha blitt født og oppvokst som norske statsborgere i norske mottak (Weiss, 2013).

Felles for mye av den eksisterende forskningen er vektleggingen på familier med endelig avslag som en sårbar og lite synlig gruppe i samfunnet (Weiss 2013; Lidén et al 2011). Fra en

rapport skrevet i 1998, reises spørsmålet om hvorfor en lavere standard aksepteres for asylsøkere og flykningsbarns oppvekstvilkår, enn hva vi ville godta for våre egne barn (Fladstad, sitert i Lidén, Seeberg & Engebrigtsen 2011, s. 30). Selv om rapporten er skrevet for 20 år siden, er flere av problemstillingene ifølge deler av den eksisterende litteraturen de samme. Uforutsigbarheten i flytting både i og mellom mottak, foreldrenes manglende forutsetninger for godt foreldreskap, samt en nøktern men forsvarlig standard på mottak, underbygger Fladstads spørrende retorikk (Lidén et al., 2011). Winsvold og Engebrigtsen (2010) skriver blant annet at barn lider under foreldrenes generelle redsel for å reise til hjemlandet. Psykiske plager og pasifisering blir ofte en følge av avslaget for mange. Både foreldre og mottaksansatte er ifølge rapporten usikre på hva som er det beste for barnet i en situasjon der de kanskje må vente i årevis før retur blir realitet. Skole, fritidsaktiviteter og sosiale nettverk representerer alternative virkeligheter for barna, og ser ut til å gi de en motstandskraft til å takle den vanskelige livssituasjonen (Winsvold & Engebrigtsen, 2010).

Barns mestring på asylmottak

Lidén, Seeberg og Engebrigtsen (2011) har gjennomgående i sin studie vært ute etter å finne mestringsstrategier blant barn som bor på asylmottak. Utgangspunktet for studien har stilt spørsmål om hva som bidrar til at barn vil klare seg godt videre i livet, tross den vanskelige livssituasjonen de lever i. Mottaksansatte trekker generelt frem at aktivitetstilbud og skolegangen virker positivt for barna. Å «normalisere» hverdagen så godt det lar seg gjøre ser ut til å virke positivt for barns mestring i mottak. Det kan virke motsetningsfylt for både ansatte og familiene at det etterstrebes at barn skal integreres i lokalsamfunn ettersom framtiden i lokalsamfunnet er usikker. Barna som får innvilget opphold skal videre til en annen kommune, barn med avslag skal i teorien returneres til hjemlandet. Økonomi blir trukket frem som mestringsfremmende i de tilfeller der økonomien strekker seg utover det mest nødvendige. For familier med avslag blir ofte en konsekvens at den innskrenkede økonomien begrenser frirommet barna har utenfor mottaket. Det virker mestringsfremmende at mottaket legger inn en ekstra innsats og bevilger penger til aktiviteter for barn med avslag (Lidén et al., 2011).

Ventetiden

Ventetidens betydning er et gjennomgående tema i rapportene som omhandler familier med endelig avslag (Weiss 2013; Lidén et al 2011). Ventetiden blir ofte fremstilt som lang og belastende for både barnas og foreldrenes psykiske helse. Det synes ut i fra tidligere forskning at foreldrene spiller en nøkkelrolle i forhold til barns mestring. Uforutsigbarheten, de psykiske

belastningene og avslagets begrensninger synes å ha negativ effekt for foreldreskapet. Mottaksansatte var ifølge Lidén, Seeberg og Engebretsen (2011) og Weiss (2013) bekymret for barn som levde i mange år under uforutsigbar fremtid. Mange av disse barna levde under en uavklart situasjon ettersom foreldrene ikke returnerte frivillig, og de ikke ble tvangsreturnert. Hvordan det legges til rette for et fungerende foreldreskap, i en vanskelig situasjon, har stor betydning for barns hverdagsliv i mottak (Lidén et al., 2011). Ifølge rapporten til Lidén et al (2011) varierte det hvor vidt foreldrene fortalte om selve avslaget til sine barn. Mottaksansatte ga i rapporten uttrykk for både positive og det negative sider ved å ikke fortelle barna om avslaget. På den ene siden slipper barna å leve i en konstant frykt for å bli uttransportert. På den andre siden får ikke barna tatt avskjed med dem de har blitt knyttet til. Uttransporteringer skjer uten forvarsel og ofte på nattestid så familiene ikke får tid til å gå i deknning. Når en eventuell uttransportering skjer oppleves det ofte som dramatisk, kanskje spesielt for barna. Om barna ikke er klar over at det er en reel mulighet for uttransportering, får de heller ikke den nødvendige støtten til å forberede seg til retur og reinternerings i hjemlandet når den tid kommer (Lidén et al., 2011).

2.3 De ansatte

Det er tidligere gjort noe forskning rundt ansatte som arbeider med flyktninger og asylsøkere. Et hovedfunn fra tidligere forskning omkring ansatte på mottak, er at de ansatte spiller en stor rolle for familiens hverdag på asylmottak. De ansatte på mottak skal ifølge rundskriv fra UDI tilrettelegge for at foresatte skal kunne ivareta sitt omsorgsansvar. Mottaksansatte har i tillegg et selvstendig ansvar for utforming av livsvilkår og fritid for barn som bor på mottak. I tillegg til at de ansatte på mottak spiller en nøkkelrolle, har barnevernets innsats inn mot enkelte familier vist seg å ha positivt virkning (Lidén et al., 2011).

Rollen som ansatt kan være belastende. Et av funnene rundt de ansatte, som baserer seg på en spørreundersøkelse sendt ut til ansatte ved poliklinikker, helsestasjoner, asylmottak og flyktningkontorer, tar for seg belastningene de aktuelle profesjonene erfarer i arbeid med flyktninger og asylsøkere. Felles for informantene var at de opplevde arbeidet som meningsfullt. Informantene fortalte om et stort personlig engasjement, ofte knyttet til politikk eller egen bakgrunn. Undersøkelsen indikerte likevel at de ansatte hadde relativt høy risiko for traumatiseringer, omsorgstretthet og utbrenthet. Belastningene dreide seg i hovedsak om arbeidsmengde, mangel på veiledning, følelse av hjelpeløshet, manglende skille mellom arbeid og privatliv, og til sist uforutsigbarheten som arbeidshverdagen bar preg av (Lidén et al., 2011).

I en rapport på bestilling fra Redd barna skrevet av Lauritsen og Skagen i 2009, rettes søkelyset mot opplæringen av ansatte i mottak og barnevern. Målgruppen for rapporten var barnevernsansatte og mottaksansatte i 7 kommuner. Formålet med rapporten var å bidra til at hjelpeapparatet generelt, og mottaks- og barnevernsansatte spesielt, ser behovene til barna som bor på mottak. Samarbeidet og kunnskap angående barn på mottak var ifølge rapporten varierende. Noen mottak og barnevernstjenester kunne fortelle om hyppig og godt samarbeid, andre kunne fortelle om utfordringer og lite samarbeid. Rapporten vektlegger nødvendigheten av økt bevissthet rundt begreper som kultur, religion, ulike oppdagelseskulturer, dilemmaer ovenfor asylstatus og refleksjon over barnekonvensjonen innenfor eget arbeidsfelt (Lauritsen & Skagen, 2009).

Ifølge rapporten til Weiss (2013) kom det frem at flere mottaksansatte opplevde anbudsdriften og uforutsigbarheten i mottakssystemet som negativt. Anbudssystemet gjør at prisene blir presset ned, noe som igjen påvirker lønns og kvalitetsnivået hos de ansatte. Samtidig som kompetansenivået og lønningene opplevdes som for lave, viste det seg at flere mottak slet med antall kutt i ansatte, og dermed en overbelastning av de ansatte som var igjen (Weiss, 2013, s. 32). De mottaksansatte i rapporten til Weiss (2013) opplevde at nedbemanningen påvirket muligheten for å utføre arbeidet på en tilfredsstillende måte. Flere av informantene i studien til Weiss fortalte om flere arbeidsoppgaver enn det var tid, innskrenket økonomi som gikk på bekostning av både botilbudet og aktivitetstilbudet for barnefamilieene. Det kom i tillegg frem av rapporten at mottakene både prioriterte og praktiserte ulikt. At dette ikke ga barna på de ulike mottakene de samme mulighetene til å utfolde seg på fritiden sin og være aktive på ulike arenaer, er uten tvil (Weiss, 2013, s. 33).

Dilemmaer

Winsvold og Engebrigtsen (2010) skriver om dilemmaene som preger returarbeidet. Som ansatt på mottak er det å motivere for retur en viktig oppgave i møte med barnefamilier med endelig avslag. Mange av dilemmaene er ifølge Winsvold og Engebrigtsen (2010) knyttet til motsetninger mellom idealer og realiteter fra nivået der politikken utformes, til nivået der den skal gjennomføres i mottakene. Mottaksansatte og asylsøkerne opplever ofte at idealer og retningslinjer for behandling av asylsøknaden og dens konsekvenser står i motsetning til realitetene. De asylsøkende med avslag uttrykker ifølge Winsvold og Engebrigtsen liten tillit til at saken deres er riktig behandlet, og savner ofte en begrunnelse de forstår knyttet til saksbehandling og avgjørelse (Winsvold & Engebrigtsen, 2010, s. 122). Fremstillingen av assistert retur som frivillig, da man har fått avslag og etter loven ikke har noe reelt valg, kan

virke provoserende for både de asylsøkende og mottaksansatte som skal motivere for retur. Mange mottaksansatte og forskere spør seg om barnets beste blir ivaretatt i asylprosessen. Det er i hovedsak den lange ventetiden og usikkerhet de fleste av informantene i studien til Winsvold og Engebrigtsen (2010) mener er til skade for barn (Winsvold & Engebrigtsen, 2010, s. 123).

Et dilemma mottaksansatte var opptatt av, var når lov står mot lov. Når for eksempel barnevernslov og utlendingslov ser ut til å kolliderer. Flere av de ansatte rundt asylbarn har ifølge Lauritsen og Skagen (2009) opplevd at deres faglige og profesjonelle vurdering av hva som er til barnets beste og lovmessige vurderinger i UDI og UNE (Utlendingsnemnda) kolliderer. Hvilke hensyn er det da som skal gjelde? (Lauritsen & Skagen, 2009, s. 32).

Den tidligere forskningen på barnevernet i lys av familier med avslag bærer preg av mistillit, rykter og manglende tiltro blant familiene på mottak (Weiss 2013; Eriksen 2016). Barnevernet skal på sin side iverksette et universelt lovverk, men er avhengig av tilliten blant brukere og befolkningen generelt for å utføre sine oppgaver. Denne tilliten kan synes å mangle hos enkelte innvandrergupper (Weiss, 2013, s. 61). I en rapport fra Lauritsen og Skagen skrevet i 2009, kunne barneversansatte fortelle at møte med familier med endelig avslag på mottak ofte kunne være utfordrende. De mottaksansatte fra samme studie kunne fortelle at når barnevernet er koblet inn i forhold til et barn på mottaket, innebærer det ofte at barnet/familien får ekstra økonomisk støtte. Mottaksansatte opplevde at noen ganger kunne dette smitte til mottaket sånn at læringa ble: «lag bråk, så får du mer» (Lauritsen & Skagen, 2009, s. 27).

Weiss (2013) skriver i sin rapport at også enkelte mottaksansatte viste frustrasjon over manglende innsats og lite tiltro til barnevernet (Weiss, 2013, s. 61). Mottaksansatte gir uttrykk for frustrasjon over barnevernets manglende iverksettelse av hjelpetiltak blant asylsøkerfamilier, og kanskje spesielt ovenfor familier med endelig avslag. Flere mottaksansatte ga uttrykk for at barnevernets manglende innsats førte til at mottaksansatte måtte overta mye av den omsorgsrollen barnevernet burde hatt (Weiss, 2013, s. 62). Samtidig som noe av den eksisterende forskningen på barnevernet i lys av familier peker i negativ retning, viser rapporten til Lidén, Seeberg og Ingebretsen (2011) at barnevernet kan spille en viktig og positiv rolle inn mot familiene. Undersøkelsen i rapporten viser at barnevernet bidrar til å styrke barnas mulighet for sosiale kontakter og aktiviteter på flere måter. Barnevernet finansierer i noen tilfeller barnehageplass for barna i familiene, samt bidrar med økonomisk støtte til ulike aktiviteter. Finansiering av miljøterapeut på skole, SFO plass og

støttekontakt er tiltak fra barnevernet som mottaksansatte opplever som positive. Ønskelig fra mottaksansattes side er at barnevernet involverer seg i større grad (Lidén et al., 2011, s. 101).

I 2016 utviklet BUFDIR (barne-, ungdoms- og likestillingsdepartement) og UDI et kompetansekurs for ansatte i mottak og ansatte i den kommunale barnevernstjenesten med fokus på barn og familier i mottak og i barnevernstjenesten. Målsetningen på sikt er at dette kompetansekurset skal bedre situasjonen for barn, unge og familier i mottak.

Kunnskapsgjennomgangen som ble utviklet i forbindelse med kompetansekurset, tar opp viktige dilemmaer og utfordringer som møter mottaksansatte og barnevern i møte med flyktningfamilier og barn. Noen av dilemmaene som blir tatt opp i kunnskapsgjennomgangen, er de helt spesielle levekårene på mottak, de til dels svært forskjellige sosiale, kulturelle og økonomiske forholdene familiene har levd under i hjemlandet, samt de psykiske belastningene mange har vært og går igjennom. De ulike dilemmaene kan gjøre det vanskelig for ansatte i hjelperollen rundt familiene. De ulike dilemmaene kan vanskeliggjøre vurderinger av foreldrenes omsorgsevne og utvikling av tiltak som vil fungere (Aarset, Aamodt & Engebriksen, 2016, s. 8).

Oppsummering

Kunnskapsgjennomgangen har vist at det er knyttet bekymring blant mottaksansatte og forskere rundt barnefamilier med endelig avslag som bor på ordinære asylmottak i Norge.

Myndighetsforståelsen av asylprosessen og statusen endelig avslag har blant annet vist til begrensningene som følger med avslaget samt de retningslinjer ansatte som jobber med familiene forholder seg til.

Usikkerhet, frykt og uforutsigbarhet blir i likhet med strukturelle føringer som boforhold og økonomi, fremstilt som en reelt følge av avslaget for familiene. Ventetiden på mottak under asylprosessen kan være lang, og mottakets standard er fremstilt som både forsvarlig og innvandringsregulerende. Tap av rettigheter som følge av avslaget skal i prinsippet ikke ramme barna. Kunnskapsgjennomgangen har allikevel vist at situasjonen for pasifiserte psykisk syke foreldre med begrenset økonomi, følgelig påvirker barna og barndommen negativt. Mestringsstrategier er presentert, der det fremkommer at en «normalisering» for barna og foreldrenes fungering virker fremmende. Å legge til rette for godt foreldreskap samt bevilge ressurser og økonomi inn mot aktivisering av gruppen, kanskje spesielt barna, viser seg ifølge kunnskapsgjennomgangen å virke positivt for familiene.

Gjennomgangen har i tillegg kastet lys over de ansatte. Mottaksansatte ved asylmottak og saksbehandlere i den kommunale barnevernstjenesten har begge et ansvar ovenfor familiene. Mottaksverden har båret preg av anbud og konkurranse, noe som tidligere forskning har vist at har gått utover både ansattes mestringsfølelse og familienes betingelser. Ulike mottak kan løse arbeidsoppgaver på ulike måter. De strukturelle retningslinjene mottaksansatte forholder seg til, fremstår som frie i utførelse av stillingsbeskrivelser hos det enkelte mottak. Motsetninger mellom idealer og realiteter i mottaksarbeidet, er belyst med fokus på returarbeid. I fremstillingen av barnevernet viser gjennomgangen til at barnevernets formål og virkeområde omfatter asylbarn med endelig avslag på lik linje som andre barn som oppholder seg i Norge.

Kunnskapsgjennomgangen viser at det er svært lite forskning rettet direkte mot familier med endelig avslag. Den eksisterende forskningen gir allikevel innblikk i deler av familienes situasjon, samt mottaksansattes refleksjoner rundt arbeidet med familiene. Forskningen som allerede eksisterer, viser at barn lider under foreldrenes generelle redsel for retur, og at psykiske plager og pasifisering av foreldre påvirker barnas omsorgssituasjon. Bevissthet rundt barnefamilieene som en sårbar og lite synlig gruppe i samfunnet, understreker slik jeg ser det nødvendigheten av forskningsrelatert oppmerksomhet. En åpen problemstilling med fokus på hvordan hverdagen oppleves for familier med avslag, vil forhåpentligvis være med på å kaste et lys over dagens situasjon for familiene. Kunnskapen gjennomgangen baserer seg på er forskning fra primært 2010 til 2013. Antall barn med endelig avslag på mottak er siden årsskiftet 2012/2013 ifølge tall fra utlendingsdirektoratet godt over halvert. Denne nedgangen av barn med avslag på mottak, kan være en forklaring på at forskningen rundt tematikken kan virke å ha stagnert siden 2013. Allikevel har om lag en tredjedel av beboere på asylmottak i Norge i dag endelig avslag og utreiseplikt. Andelen med avslag har følgelig økt i takt med nedleggelser av mottak (Utlendingsdirektoratet, 2018). Det kan derfor synes som om feltet har behov for samtidsaktuell oppmerksomhet. Videre vil oppgavens metodekapittel presenteres.

3.0 METODE

Larsen (2007) skriver at metode kan forstås som et redskap som brukes til å få svar på spørsmål innenfor et felt (Larsen, 2007). Planleggingen av metodiske valg under masteroppgaven startet både bevisst og ubevisst i det jeg bestemte meg for å ta en mastergrad. Refleksjoner rundt spørsmålene om hvordan jeg skulle tilegne meg informasjon, og av hvem, har lagt føringer for videre metodiske valg. Masterprosessen har gjennomgående hatt en induktiv drevet nysgjerrighet. Prosjektets tematikk omhandler en relativt ny gruppe i

samfunnet som det er forsket lite på tidligere. På grunnlag av generell kunnskapsmangel rundt tematikken, ønsket jeg å benytte meg av en metode som lot empirien være styrende for å unngå premature, subjektive konklusjoner, samt frembringe mest mulig relevant og pålitelig informasjon. Etter avveininger rundt oppgavens formål og virkeområde, fant jeg ut av oppgaven ikke har som mål å beregne endring over tid eller sammenlikne. Jo flere slike valg jeg tok, jo snevrere ble veien til både design og tilnærmingen av prosjektet. Da jeg ønsket å utforske et felt det var forsket lite på, falt det meg naturlig å velge et eksplorerende design, basert på tverrsnitt med en fenomenologisk hermeneutisk tilnærming. Utdypende begrunnelse for tilnærming kan leses under neste overskrift. Ved å anvende et eksplorerende design søker en gjerne et relativt bredt tilfang av data, der åpne spørsmål under intervjuet vil være en forutsetning. Tverrsnitt baserer seg ofte på intervjuer der en er ute etter ulike organisasjoners syn på samme tematikk (Tjora, 2017). Tverrsnitt ble av meg vurdert som en passende tilnærming, da jeg tidlig i prosessen ønsket å belyse både mottaksarbeiders og barnevernsarbeideres syn på samme tematikk.

3.1 Tilnærming

Både fenomenologi og hermeneutikk er velkjente tilnærminger innenfor det kvalitative forskningsfeltet. I starten av et prosjekt er ofte det første metodiske valget å bestemme seg for en kvalitativ eller kvantitativ vinkling på prosjektet. De ulike tenkemåtene eller paradigmene kvalitative og kvantitative presenterer, lar seg ofte skille når det gjelder hvordan man fremstiller eller genererer informasjon om samfunnet, for deretter måten å analysere dette (Tjora, 2017). Ulike forskningsspørsmål eller problemstillinger peker ifølge Tjora (2017) i retning av ulike tilnærminger. Skillet mellom valg av kvalitativ eller kvantitativ tilnærming kommer til syne gjennom disse punktene:

- 1: Forforståelse snarere enn forklaring.
- 2: Data i form av tekst heller enn tall.
- 3): Induktiv fremgangsmåte heller enn deduktiv (Tjora, 2017).

På bakgrunn av min samfunnsvitenskapsteoretiske utdanning samt en gjennomgående induktiv drevet nysgjerrighet, ble kvalitativ forskning et naturlig valg for meg. Kvalitativ forskning bærer preg av en nærhet til det man forsker på, enten det er i form av intervju eller observasjon. Nærheten gjør kvalitativ forskning spennende og intens, men gir også spesielle utfordringer. En må være innstilt på å justere eget prosjekt, handlinger og ideer i det man møter feltet for første gang (Tjora, 2017).

Fenomenologi og hermeneutikk er ofte begreper en møter i sammenheng med kvalitativ forskning. Ved bruk av en fenomenologisk tilnærming er en gjerne opptatt av å finne ut av hvordan flere individer opplever en bestemt type fenomen (Ringdal, 2013). Jeg har i mitt prosjekt vært ute etter mottaksarbeiderenes og saksbehandlere i barnevernets oppfatning av hvordan hverdagen oppleves for familier med endelig avslag. Fenomenologien vektlegger å legge forforståelse til side, for å best mulig belyse et fenomen (Ringdal, 2013). Selv om jeg som forsker skal etterstrebe og legge vekk forforståelse og personlige oppfatninger om oppgavens tematikk i møte med informantene og i analyse av datamaterialet, vil jeg aldri helt unngå å farge materialet på bakgrunn av min forståelseshorisont og forforståelse. Med bakgrunn fra mottaksarbeid samt et iboende faglig engasjement for utsatte samfunnsgrupper, vil jeg tross etterstrebelser aldri klare å legge vekk min forforståelse. Jeg vurderer det derfor slik at en fenomenologisk og hermeneutisk tilnærming vil være reelt i møte med informanter og under analyse av innhentet datamateriale.

Ved å anvende en fenomenologisk hermeneutisk tilnærming, har jeg som forsker et syn på mennesket som et tenkende og handlende vesen. Både informanter og intervjuer vil ha en forforståelse som påvirker dataene som blir samlet inn. Under intervjuet vil jeg som forsker etterstrebe en fenomenologisk tilnærming, der det er informantenes opplevelser og erfaringer som står i fokus. Jeg vil ved bruk av et semistrukturert dybdeintervju forsøke å få tak i hele variasjonsbredden av informantenes opplevelser av fenomenet. Etter den hermeneutiske vendingen innenfor fenomenologien, er det en anerkjent oppfatning at beskrivelse også alltid er en fortolkning (Thomassen, 2006). Mens fenomenologer typisk er interessert i å illustrere hvordan mennesket opplever fenomener i sin livsverden, er hermeneutikere opptatt av fortolkning og mening (Kvale & Brinkmann, 2009). Med andre ord er en beskrivelse aldri helt åpen og fri for fortolkning. I forlengelsen av dette vil både informantenes, samt intervjuers svar og spørsmål aldri være uten påvirkning fra vår erfarte livsverden og forforståelse. På bakgrunn av dette vil min tilnærming bære preg av elementer fra fenomenologien samt hermeneutikken, både under innsamling og analysering av data.

3.2 Utvalg

Under planleggingsprosessen av utvalget møtte jeg på min første utfordring. For å best mulig belyse hverdagen for barnefamilieene med endelig avslag på sin asylsøknad, tenkte jeg at dybdeintervju med de aktuelle familiene i større grad ville gitt meg svar på oppgavens overordnede problemstilling. Etter undersøkelse og vurderinger fant jeg ut av at denne gruppen kan være vanskelig å få tak i, da de ofte ikke vil gjøre seg til kjenne på grunn av

ulovlig opphold i landet. Min rolle som intervjuer og forsker kunne fort misforstås, og informasjonen jeg ville innhentet kunne i stor grad vært farget av det. I tillegg ville det vært helt nødvendig med bruk av tolk i alle ledd av kommunikasjonen med familiene, dette for å i størst mulig grad sikre forståelse rundt intervjuet, forklare informert samtykke og sikre min integritet som forsker. Kostnadene som følge av tolkebruk og problematikken rundt anskaffelse av informanter ble i denne omgang et hinder for meg.

Da jeg slo fra meg ideen om å intervju familiene med endelig avslag måtte jeg tenke nytt. Jeg valgte derfor å intervju personer i rollen som barne-faglig ansvarlig på mottak og ikke familiene selv, da jeg har en oppfatning av at disse personene har god kunnskap og innsikt i hverdagslivet for mange av familiene med endelig avslag. Valget falt til slutt på kvalitativt semistrukturert dybdeintervju av tre mottaksarbeidere og tre saksbehandlere i den kommunale barnevernstjenesten.

Kontaktetablering

Etter godkjenning fra norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (vedlegg 1), sendte jeg ut epost med informasjon om prosjektet og forespørsel om deltakelse (vedlegg 2). Jeg ønsket å intervju ansatte i ulike kommuner, og ansatte fra mottak med ulike driftsoperatører. Jeg gikk inn på utlendingsdirektoratet og ulike kommunale barnevernstjenestes nettsider, og valgte epostadresser til mottak og barnevernstjenester på bakgrunn av dette.

Jeg fant fort ut at det ikke holdt å sende e-post med forventning om rask deltakelse. Jeg ringte de aktuelle mottakene og de kommunale barnevernstjenestene for å henvise til e-posten med håp om å øke sannsynligheten for deltakelse. To informanter fra ulike mottak sa seg raskt villig til å delta i studien etter en telefonsamtale. Etter noen telefonsamtaler med negativt utfall for deltakelse fikk jeg positivt svar på en av e-postene og hadde sikret meg den siste informanten fra mottak.

Kontaktetableringen med barnevernsansatte opplevde jeg som mer tidkrevende og utfordrende. Gjentatte ganger fikk jeg avvisning med begrunnelsen lite tid og manglende erfaring fra møte med prosjektets målgruppe. Etter om lag 1,5 md fikk jeg positiv respons hos to barnevernspedagoger og måtte på grunn av tidspress nøye meg med intervju av totalt tre mottaksansatte og to barnevernspedagoger. Jeg reiste rundt i Norge og møtte informantene på deres kontorer, med unntak av ett telefonintervju.

Utvalgsriterier

Utvalget for denne studien er strategisk valgt ut. Utvalget har til felles at de på en faglig og personlig måte kan utale seg om det aktuelle temaet. Tre mottaksansatte og to barnevernspedagoger. Informantene er ikke tilfeldig plukket for å representere en populasjon slik som i kvantitative studier, men er valgt ut for å kaste lys over erfaringer og oppfatninger den enkelte informant har om oppgavens tematikk.

Utvalgsriteriene for mottaksansatte var at de på et tidspunkt i mottakskarrieren hadde hatt det barnefaglige ansvaret. Jeg hadde i tillegg ulike driftsoperatører som kriterier da jeg var interessert i om dette lot seg tydeliggjøre eller viste til noen variasjoner i analysen.

Kriteriet for ansatte i den kommunale barnevernstjenesten var at de representerte ulike barnevernstjenester og har, eller har hatt, erfaring fra saksbehandling i saker involvert barnefamilier med endelig avslag.

3.3 Intervju som metode

Jeg har i denne oppgaven valgt et såkalt semistrukturert dybdeintervju i møte med mine informanter. Min kunnskap og erfaring rundt forskningsintervju var i forkant av denne prosessen minimal. Med unntak av generell deltakelse i «intervjusamfunnet», der jeg daglig blir eksponert for intervjuformen gjennom tv, radio, telefonundersøkelser med mer, hadde jeg selv ikke intervjuet andre. Jeg stilte meg selv mange spørsmål i forkant av intervjuene; hvor mange personer trenger jeg? Kan intervjupersonene bli provosert eller ta skade av intervjuet? Er jeg sikker på at jeg får vite det informantene egentlig mener? Hva hvis den/de jeg intervjuer svarer veldig kort? Tåler jeg stillhet under intervjuet? Klarer jeg å være objektiv? Dette var noen av spørsmålene jeg stilte meg selv tidlig i prosessen. Etter å ha lest meg opp på en del litteratur vedrørende intervju som metode, fant jeg ut at de forskjellige formene for forskningsintervjuer er nesten like mangfoldige som spekteret av menneskelige samtaler. I og med at jeg hadde valgt et eksplorerende design med en induktiv drevet nysgjerrighet, falt valget til slutt på semistrukturert dybdeintervju, der intervjuformen tillot tydelig definert tematikk, men åpne spørsmål og fleksibel intervjukontekst (Kvale & Brinkmann, 2009).

Målet med dybdeintervjuer er i hovedsak å skape en situasjon for en relativt fri samtale som kretser rundt spesifikke temaer som forskeren har bestemt på forhånd (Tjora, 2017). Det kvalitative forskningsintervjuet søker å forstå verden sett fra intervjupersonenes side, og er derfor til dels inspirert av fenomenologien som presentert ovenfor. Selv om denne formen for intervju utelukkende er knyttet til informantens subjektivitet, kan informasjonen brukes for å

forstå sammenhenger utover informantene som individer (Tjora, 2017). Eksempelvis kan en mottaksansatts refleksjoner rundt arbeidshverdagen gi innblikk i informantens subjektive opplevelse, samtidig som det gir innblikk i organisatoriske forhold rundt mottaksarbeid.

Dybdeintervjuets struktur er ofte delt opp i tre faser: Oppvarming, refleksjon og avrunding. Oppvarmingsspørsmålene er enkle, konkrete spørsmål. Eksempelvis alder, arbeidsoppgaver m.m. Refleksjonsspørsmålene er ment å få informantene til å gå i dybden av ulike temaer, det er i denne fasen selve dybdeintervjuet utspiller seg. Det er her viktig å legge opp til spørsmål som inviterer til refleksjoner og fortellinger. Eksempelvis: «Hvilke tanker/refleksjoner har du rundt familiens liv i Norge?». Jeg opplevde det som utfordrende, men nyttig, å la det bli stille nok til at informanten selv utyppet sine svar. Under intervjuets siste fase, avrunding, er det tid for at relevante temaer rundt prosjektets videre gang tas opp. Jeg opplevde i denne fasen at informantene var fornøyd med deltakelsen og måten intervjuet hadde blitt gjennomført på. Av etiske hensyn var jeg påpasselig ved å minne informanten på sine rettigheter både i oppvarmingsdelen og avrundingdelen av intervjuet.

Jeg opplevde at informantene generelt snakket fritt og var flinke til å ordlegge seg. Spesielt under intervjuene av mottaksarbeidere opplevde jeg at «vi snakket samme språk» på bakgrunn av deltakelse i samme organisasjonskultur. Organisasjonskultur omfatter de felles verdier, normer og virkelighetsoppfatninger som utvikler seg blant medlemmene i en organisasjon (Sagberg, 2018). Delt organisasjonskultur kan på den ene siden være hemmende, da jeg som intervjuer skal etterstrebe en nøytral og objektiv rolle, noe som ikke samsvarer med god flyt som følge av delt organisasjonskultur. Jeg forsøkte å minimere graden av denne påvirkningen ved å stille oppfølgende spørsmål rundt tematikk jeg hadde kunnskap om, samt stille meg undrende rundt organisatoriske forhold jeg selv har jobbet aktivt innenfor. Samtidig som delt organisasjonskultur kan virke hemmede, kunne jeg antageligvis lettere forstå en del utsagn og begreper jeg ikke hadde forstått uten delt organisasjonskultur, og av den grunn måttet bryte opp den gode flyten i samtalen.

Intervjusituasjonen

En viktig forutsetning for å lykkes med dybdeintervju er at man får til å skape en avslappet stemning hvor informanten opplever det som greit å snakke åpent, tenke høyt og snakke fritt (Tjora, 2017). Under selve intervjuene etterstrebet jeg å skape en uformell atmosfære, der jeg under presentasjonen av meg og mitt prosjekt la vekt på at jeg er ute etter refleksjoner, og at det ikke finnes gale eller riktige svar i denne formen for intervju. Jeg har gjennomført alle intervjuene, med unntak av et på telefon, på arbeidsplassen til mine informanter. Jeg passet på

å komme i godt til for å rekke eventuell småprat og ufarliggjøring av meg som intervjuer. Jeg opplevde å lykkes godt med dette.

Under intervjuene av mottaksansatte var jeg som intervjuer spesielt bevisst på å innta en slags naiv posisjon. På grunn av bevissthet rundt delt arbeidsplass, opplevde jeg flere ganger at intervjupersonene tok det for gitt at jeg forsto hva de mente. Når setninger som «ja, du skjønner.. du vet hva jeg mener» dukket opp, etterstrebet jeg å følge opp med oppfølgingsspørsmål, slik at de skulle forklare hva de mente mer utdypende. Jeg hadde i tillegg et notatark foran meg. Der skrev jeg ned stikkord rundt et tema jeg ønsket mer fordypning eller oppklaring i senere for å ikke avbryte informanten i sin fortelling. Eksempelvis «Du sa noe om familienes psykiske helse». Når jeg gjenopptok slike stikkord opplevde jeg at informanten raskt snakket videre om ønsket tematikk, noe som jeg i etterkant ser på som et nyttig verktøy under selve intervjuet.

Jeg brukte samme intervjuguide for alle intervjuene (vedlegg 3). Intervjuguiden var etterhvert så godt innarbeidet, at jeg ikke trengte å ta den frem for å lese av under selve intervjuet. Jeg er allikevel glad for at jeg tok den med til hvert intervju, da jeg etter hvert intervju kikket kjapt gjennom guiden for å se om det var tematikk jeg ikke hadde vært igjennom tidligere i intervjuet. Intervjuguiden fungerte godt som en strukturell ramme for selve intervjuet. Eksempelvis støttet jeg meg til intervjuguden for å runde av intervjuene: «da ser jeg at vi har vært igjennom alt jeg på forhånd har skrevet ned, er det noe du ønsker å føye til avslutningsvis?» Intervjuene hadde en gjennomsnittsvarighet på om lag 1 time og 15 minutter.

Telefonintervju

På grunn av tidspress og utfordrende kjørevei, ble et av intervjuene gjennomført per telefon. Selv om jeg ikke vurderte telefonintervju som optimalt, ønsket jeg allikevel å intervju informanten på grunnlag av informantenes interesse for deltakelse og den geografiske variasjonsbredden informanten representerte. Jeg mistet muligheten til å bruke kroppsspråk som nikk og smil, noe som mest sannsynlig påvirket intervjuet negativt. For å kompensere for manglende bruk av kroppsspråk og relasjonsdannelse som et godt dybdeintervju er avhengig av, hadde jeg i forkant av telefonintervjuet noen korte uformelle samtaler med informanten dagene før intervjuet. Vi hadde som skrevet planlagt å møtes, men på grunn av stengte fjelloverganger på avtalt møtedag, ble det ikke mulig å gjennomføre intervjuet ansikt til ansikt. Uformell snakk om utførende kjøreforhold og utfylte avtalebøker, gjorde at vi tidlig fikk en god uformell tone. Underskrift for deltakelse i studien samt bruk av båndopptaker ble

skrevet under og dretter sendt i bildeformat i forkant av intervjuet. Jeg noterte også under dette intervjuet, og det ble på grunn av manglende mulighet for tolkning av kroppsspråk, ekstra viktig å forsikre meg om at jeg hadde forstått informantene riktig. Mot avrundingsfasen under intervjuet kikket jeg over notatene mine og spurte om jeg hadde forstått informantene riktig dersom «.....».

Presentasjon av informantene

Jeg vil her gi en kort presentasjon av de til sammen fem intervjupersonene. Dette for at leseren skal få et inntrykk av den faglige bakgrunnen og fartstiden i de ulike personene har innenfor feltet de jobber. Det intervjupersonene har til felles, er at de alle er kvinner, yrkesaktive og har/eller har hatt erfaring fra møte med barnefamilier med endelig avslag i sin yrkesutøvelse. Kvinnene representerer ulike mottak og kommunale barnevernstjenester fra ulike kommuner og deler av landet. Felles for mottakene hvor informantene arbeider, er høye beboertall av personer med endelig avslag. Avslagsprosenten varierte fra 70 til 50 prosent av den totale beboergruppen på mottakene tre av informantene arbeidet. Informantene i rollen som mottaksarbeidere kunne alle fortelle om barnefamilier med endelig avslag som hadde bodd i flere år ved mottaket etter avslaget. Alle informantene var yrkesaktive på intervjuetidspunktet.

Informant 1: Denne kvinnen har lang arbeidserfaring innenfor mottaksbransjen. Hun har jobbet på det samme mottaket i nesten to tiår. Kvinnen har gjennom karrieren i mottak hatt ulike arbeidsoppgaver og ansvarsområder. De siste årene har hun jobbet tett opp mot barn og bosetting.

Informant 2: Informanten har vært yrkesaktiv i om lag ti år. Har jobbet med ulike arbeidsoppgaver innen barnevernet, men i hovedsak har hun fungert som saksbehandler. Informanten har erfaring fra møte med en familie med avslag fra rollen som saksbehandler hun husker godt.

Informant 3: Mottaksansatt, også her lang fartstid innenfor mottaksbransjen. Var med på oppstartsfasen i mottak og har fulgt mottaket i ulike roller siden. Hun har lenge hatt ansvar for retur, men har i hovedsak fylt rollen som barnefaglig ansvarlig en årrekke. Liker uforutsigbarheten i arbeidshverdagen, og gir uttrykk for at en ikke må være redd for at det flyter litt i arbeidshverdagen på mottak innimellom.

Informant 4: Denne kvinnen har en fartstid i mottak på omlag fem år. Hun har i hovedsak jobbet med retur og informasjon. Hun beskriver lange og givende arbeidshverdager ved mottaket.

Informant 5: Saksbehandler i barnevernstjente. Ferdig utdannet for noen år siden. Har i en periode sammen med en kollega jobbet tett på familier med avslag i rollen som saksbehandler.

3.4 Ethiske drøftinger

Samtidig som forskningsetikk viser til et mangfoldig sett av lover og retningslinjer, handler forskningsetikk i tillegg om holdninger, kultur og god vitenskapelig praksis. De generelle prinsipper ifølge de nasjonale forskningsetiske komite, bygger på respekt, gode konsekvenser, rettferdighet og integritet;

- 1) Personer som deltar i forskning, skal behandles med respekt.
- 2) Som forsker skal en etterstrebe at ens aktivitet har gode konsekvenser.
- 3) Ethvert forskningsprosjekt skal være rettferdig utformet og utført.
- 4) Forskeren plikter å følge anerkjente normer og opptre ansvarlig, åpen og ærlig ovenfor kollegaer og offentlighet (De nasjonale forskningsetisk komite, 2016).

Kvale og Brinkmann (2009) skriver at en intervjuundersøkelse er en moralsk undersøkelse. Det menneskelige samspillet under intervjuet påvirker intervjupersonene og kunnskapen som produseres påvirker vårt syn på menneskets situasjon. Intervjuforskningen er derfor fylt med moralske og etiske spørsmål (Kvale & Brinkmann, 2009). Jeg vil herunder forsøke å reflektere rundt noen etiske problemstillinger under mitt prosjekt.

Tematikken i mitt prosjekt har vist til et spekter av ulike holdninger og verdier her til lands. Asyltematikken har i sosiale medier og i politiske ytringer, vist til både ytterpunkter og enighet i begge ender av en skala. Jeg etterstrebet en bevisstgjøring av synligheten over mine holdninger og verdier vedrørende tematikken i møte med informantene. Eksempelvis har jeg presentert tematikken så nøytralt som mulig i forkant av intervjuet, samt trådd varsomt i småprat i forkant av intervjuet, da jeg fort kunne gitt uttrykk for meninger som igjen kunne farget informasjonen jeg fikk og påvirket relasjonen til informanten.

Samtidig som jeg personlig synes tematikken i min studie er interessant, bør forskningen tjene vitenskapelige og menneskelige interesser med hensikt om å fremme menneskets velferd. Ethiske problemstillinger preger hele forløpet i en intervjuundersøkelse, og man bør ta hensyn til mulige etiske problemstillinger fra prosjektets start til slutt. Eksempelvis omfatter de etiske

sidene ved planlegging å innhente intervjupersonenes informerte samtykke til å delta i studien, sikre konfidensialitet, og vurdere hvilke mulige konsekvenser studien kan ha for intervjupersonene (Kvale & Brinkmann, 2009).

Da jeg tidlig i prosessen sendte ut mail om studien, la jeg ved et informasjonsskriv med skjemaet for informert samtykke. Jeg fikk underskrift i forkant av intervjuet og gikk gjennom informantens rettigheter og hvordan jeg skulle sikre konfidensialitet før intervjuet startet. Jeg ga informanten eksempler på hvordan informasjonen ville bli fremstilt: «Hvis jeg bruker det du sier i en oppgave vil jeg skrive: en mottaksarbeider fra et mottak på Østlandet kunne fortelle om.» I avslutningsfasen av intervjuet minnet jeg igjen på retten til å trekke seg, samt muligheten til å lese gjennom oppgaven før leveringsfrist. I og med at mine informanter snakket om deres erfaringer i møte med familier med endelig avslag, er hensynet til en tredjepart spesielt aktuelt. Eksempelvis har jeg vært påpasselig ved å knytte fortellinger om assisterte uttransporteringer til geografiske områder i fare for gjenkjenning. En test for seg selv kan være at man tenker at informantene og eller barnefamiliene vil lese oppgaven. Til tross for anonymisering bør forskeren stå inne for måten informantene blir presentert på, både som enkeltindivider og representanter for arbeidsplassen.

Jeg har valgt å anonymisere navn og gjenkjennbare kjennetegn under transkripsjonen av intervjuene. Selv om jeg har forholdt meg detaljert til datamaterialet, har jeg unngått å skrive egennavn, stedsnavn og dialekt i mine transkripsjoner.

Da jeg tidligere har jobbet på mottak og interagert mye med familier med endelig avslag, blir det spesielt viktig at jeg innehar en annen rolle i møte med mine informanter. Bevissthet rundt egne holdninger og roller er spesielt viktig når en skal forske. Min måte å tolke familiene på er absolutt ikke en mer «riktig» eller «legitim» fortolkning enn mine informanters refleksjoner.

Når jeg i min oppgave bruker begreper som «barnefamilier med avslag», vil begrepsbruken kunne oppfattes som stigmatiserende. Forskere som får informasjon om personers egenskaper, bør være varsomme med å navngi grupper. Forskere bør unngå urimelig generalisering, noe som kan føre til stigmatisering av bestemte samfunnsgrupper (Kvale & Brinkmann, 2009). Min fremstilling av familier med endelig avslag er basert på informasjon av andre enn familiene selv, og jeg skal som forsker trå varsomt når jeg tilegner gruppen kjennetegn de selv ikke har uttalt eller ønsker å stille seg bak.

Under analyseringen av dataen, har jeg som analytiker et etisk ansvar. Kvale og Brinkmann (2009) skriver at de etiske sidene ved analyseringen omfatter spørsmålet om hvor dypt og kritisk intervjuene kan analyseres, og hvor vidt intervjupersonene bør være med på å bestemme hvordan uttalelsene deres skal tolkes (Kvale & Brinkmann, 2009). Selv om en nær empirisk koding kan tale for tetthet til det intervjupersonene faktisk sier, er det opp til meg hva jeg velger å vektlegge samt vinklingen av det informantene forteller. I dette prosjektet er ikke informantene selv med på analyseringen av empirien, noe som stiller høye krav til etisk aktsomhet hos meg. Intervjupersonene kan vise til ytterpunkter i begge ender av en skala, ansvaret ligger da hos meg for å vise til variasjonen og ikke ytterpunktene i det informantene formidler.

Denne oppgaven er i hovedsak induktiv. Det vil si at jeg ikke har hatt tydelige definerte underspørsmål før siste fase av analysering av data. Denne induktive måten å forske på stiller slik jeg ser det høye krav til åpenhet og ærlighet i møte med informantene. En fare ved en induktiv måte og forske på, samt bruken stegvis-deduktiv induktiv metode, er at informantene kan føle seg lurte i fremstillingen av oppgaven: var det dette hun forsket på? I og med at mine hovedfunn som resultat av analysearbeidet i hovedsak dreier seg om de ansatte, og ikke familiene med avslag, kan dette oppleves som overaskende for meg som forsker, og ikke minst for informantene. Det har derfor vært viktig for meg å bruke litt tid på å forklare mitt prosjekt til informantene i forkant av intervjuene. Jeg har forklart at tematikken er fastsatt, men at problemstilling, teoretisk rammeverk og diskusjon er avhengig av funnene fra analysen av nettopp den informasjonen jeg samler inn under intervjuene.

3.5 Transkribering

Under alle intervjuene benyttet jeg båndopptaker. Informantene var informert i forkant om bruken av båndopptaker, og jeg fikk skriftlig informert samtykke til bruk av båndopptaker før intervjuet startet. I forkant av transkriberingen var jeg usikker på hva de viktige temaene var, og hva som var hensiktsmessig detaljerings nivå. Jeg valgte derfor å transkribere mer detaljert enn det jeg trodde var nødvendig. Strategien i forkant av transkriberingen var at det var bedre å ha for mange detaljer, enn for få. Jeg forholdt meg relativt detaljert til datamaterialet og transkriberte alt som ble sagt, inkludert latter og andre uttrykksmåter som kunne være relevante for analysen senere. Av hensyn til anonymisering valgte jeg å skrive alle intervjuene på bokmål. Jeg satt av tid og konsentrerte meg kun om transkribering av intervjuene uten å la tankene flyte over i analyse eller valg av teori. Jeg endte til slutt opp med omlag 60 sider transkribert tekst.

3.6 Koding og analyse

Den kvalitative analysen har ifølge Tjora (2017) som mål å gjøre det mulig for en leser av forskningen å få økt kunnskap om saksområdet det forskes på, uten å måtte gå gjennom de data som er generert i løpet av prosjektet (Tjora, 2017). Jeg bestemte meg tidlig i prosessen å benytte meg av en stegvis-deduktiv induktiv metode (SDI). Grunnlaget for valg av analysemetode var en forelesning presentert av utvikleren av metoden. Jeg opplevde metoden som systematisk og ryddig, samt med mulighet for å legge opp en trinnvis plan med ulike milepeler underveis. Jeg har tidligere skrevet at oppgaven har en induktiv drevet nysgjerrighet, noe som er en forutsetning for bruk av denne type metode. Med en induktiv drevet nysgjerrighet, jobber man med empirien som definerte utgangspunkt for hva som er interessante temaer og konsepter. I den stegvis-deduktive induktive metoden arbeider en i etapper fra rådata til konsepter eller teorier. Det er både en «oppegående» og en «nedgående» prosess i analysemetoden. Den oppegående prosessen er å oppfatte som induktiv, der man jobber fra data mot teori. De nedgående tilbakekoblingene er å oppfatte som deduktive, ved at man sjekker fra det mer teoretiske til det mer empiriske. De deduktive tilbakekoblingene kan forstås som tester for hvert trinn, hvor en gjør en kvalitetssikring for hvert trinn av fremdriften i analysen. Induksjonen i analysen er i større grad gjeldene i analysens første trinn, der empirien er styrende. Under trinn 5, der utvikling av konsepter er i fokus, har analysen en mer abduktiv tilnærming der teoretiske innfallsvinkler spiller en større rolle (Tjora, 2017).

Med stegvis-deduktiv induktiv tilnærming er konseptuell generalisering analysens mål. En sikter da mot å utvikle og fremstille funn i form av typologier, modeller, begreper eller metaforer som ikke er avgrenset til kun den empirien eller casen som er gjennomført. Men samtidig utvikler induktive konsepter som ved relasjon til tidligere forskning og teorier kan underbygge større gyldighet og generaliserbarhet (Tjora, 2017, s. 4). Analysemetoden muliggjør utviklingen av teori, men store deler av den teoretisk motiverte forskningen kommer ifølge Tjora (2017) ikke lenger enn til utviklingen av konsepter. Med et strengt krav til teoristatus, kan studenter og forskere ifølge Tjora (2017) stoppe ved konseptutviklende prosjekter med hevet hode (Tjora, 2017, s. 13).

SDI-metoden har til sammen seks trinn. Jeg vil i hovedsak la kodingen ta størst plass her, da trinnene: utvalgttest og datatest, faller inn under overskriftene presentert tidligere i metodekapitlet samtidig som oppgavens analysekapittel favner om modellens siste trinn.

Trinn en

Modellen begynner med en utvalgstest. Utvalgstesten er basert på et konstant tilbakevendende spørsmål om hvorvidt riktige kriterier for deltakelse i en studie er benyttet (Tjora, 2017). Som tidligere nevnt har mitt utvalg vært tre mottaksarbeidere og to saksbehandlere i barnevernstjenesten. Kriteriene for deltakelsen var at informantene har erfaring fra møte med barnefamilier med endelig avslag på asyløknaden, samtidig som de representerte ulike kommuner og informanter fra ulike driftsoperatører.

Trinn to

Neste trinn i modellen er datatest. Her spiller valg av intervjuform og intervjusituasjonen inn. Spørsmål om hvorvidt dataen som genereres er hensiktsmessig, samt refleksjoner rundt bruk av opptaker, er under dette trinnet viktige. Refleksjoner rundt transkriberingens nøyaktighet faller også inn under dette trinnet (Tjora, 2017).

Trinn tre

Trinn tre: kodetest, handler om koding av behandlet data. Det er under dette trinnet mine 60 sider med transkribert materialet skal bli koder. SDI-modellen opererer kun med et nivå av koder og holder fast ved en ren induktiv strategi. Målet med kodingen er tredelt:

- 1: Ekstrahere essensen i det empiriske materialet.
- 2: Redusere materiales volum.
- 3: Legge til rette for idègenerering på basis av detaljer i empirien (Tjora, 2007, s. 197).

Tjora anbefaler å ta i bruk en programvare for kodingen. Etter å ha satt meg inn i og forsøkt NVivo (programvare for koding av data), fant jeg til slutt ut av at manuell koding i word fungerte bedre for meg. Det som kjennetegner kodingen i SDI-modellen er at den skal ligge svært tett på empirien og gjerne bruke begreper som allerede finnes i datamaterialet.

Begrunnelsen for bruk av empirinære koder, er at det er mulig å redusere påvirkningen av ulike forventninger og teorier som enhver forsker ønsker å trekke med seg inn i analysen (magefølelse). Tjora (2017) skriver at selv om rendyrket induksjon ikke er praktisk mulig, vil et kodingsarbeid basert på empirisk finlesning bidra til en så induktiv førstefase i analysen som mulig (Tjora, 2017, s. 197). Under kodingsarbeidet kjente jeg meg godt igjen i Tjoras refleksjoner da jeg gjentatte ganger var fristet til å lage koder som jeg selv har kjennskap til fra teorier fra blant annet Boirdieu og Giddens. Koder som kulturell kapital og ontologisk

trygghet var fristende, men bryter mot prinsippene i SDI-modellen. Poenget med kodene i SDI-modellen er at de skal ligge tett på deltakerutsagn og ivareta det helt spesifikke i materialet. Jeg etterstrebet prinsippene i SDI-koding og kodet intervjuene for tur. Før jeg startet kodingen stilte jeg meg disse spørsmålene før hver enkelt kode:

1: Kunne man laget koden før kodingen?

2: Hva forteller koden? (gjenspeile konkret innhold).

Jeg endte til slutt opp med 261 koder. Kodene ble nummerert (noen med tilleggsnotat i margen), det ble satt b foran koder fra barnevernsansatte og EAR koder ble markert med farge. EAR koder er empirisk-analytiske referansepunkter, disse kodene er koder som hos meg trigget analytiske ideer. Tjora (2017) skriver EAR koder antyder relevante analytiske eller konseptuelle retninger. Eksempel på en EAR-kode i mitt kodemateriale er:

1: «Måla er jo der, men hvordan du kommer dit er revende likegyldig for UDI»

2: «Hva skal du tilby et menneske som egentlig ikke skal være her?»

Kodene som er eksemplifisert ovenfor, er direkte utsagn fra informantene. Kodene markerte noe nytt for meg, noe jeg ikke hadde reflektert over tidligere som jeg ønsket å merke meg, for å se nærmere på kodene senere i analysen. Av de 261 kodene, var 20 koder merket som EAR i mitt kodemateriale.

Trinn fire

Metodens fjerde trinn, kodegruppering, består av å samle koder som har en innbyrdes tematisk sammenheng i grupper, samt skille ut koder som blir ansett som irrelevante i en restgruppe. Som en hovedregel vil kodegruppene danne utgangspunkt for hva som skal utvikles senere i analysen (Tjora, 2017). Etter å ha tatt med i kodingen det som kunne tenkes å være relevant, ble neste steg en mer systematisk kodegruppering. Jeg skrev ut alle kodene og la de frem foran meg for å finne noe gjennomgående og faglig interessant. Det interessante var at kodegruppene ikke ble det samme som jeg under intervjuene hadde sett for meg. De ulike kodegrupperingene presenteres under kapittelet: analyse av data, og har titlene: ambivalens i arbeid med familiene, familienes psykiske helse, informantenes refleksjoner rundt familienes hverdagsliv og fremtid, samt kodegruppen samarbeid.

Trinn fem

Etter at kodene er gruppert, er det neste steget i SDI-modellens femte trinn: utvikling av konsepter. Til nå har metoden arbeidet med utgangspunkt i empirien, men det er fra dette spør en seg gjerne: Hva er det dette handler om? Finnes det en mer generell merkelapp på fenomenet? finnes det noe teoretisk bidrag som allerede omfatter fenomenet eller som på andre måter er relevant? (Tjora, 2017, s. 211). Denne delen av metoden forutsetter kreativitet og teoretisk innsikt. Etter å ha gjennomgått kodegrupperingene sammen med veileder, ble jeg noe klokere på oppgavens videre gang. Informantenes tilsynelatende usikkerhet og ambivalens både overrasket og trigget meg. Hva handlet denne usikkerheten om? Analysearbeids videre gang blir presentert under oppgavens neste kapittel.

Trinn seks

SDI-modellens sjette trinn er utvikling av teorier. Som skrevet ovenfor har metoden denne muligheten, men oftest ender induktive samfunnsvitenskapelige prosjekter på metodens femte trinn (Tjoa, 2017).

3.7 Begrensninger og feilkilder

Alle studier vil ha svakheter, i så måte må de mest aktuelle feilkildene i denne oppgaven være:

Rolleforvirring og forskereffekt som påvirket intervjuet: Som førstegangsforsker og intervjuer erfarte jeg at mine roller påvirket intervjuet i større grad enn jeg var forberedt på. Selv om jeg etterstrebet en uvitende og nysgjerrig forskerrolle, erfarte jeg at kunnskapen på bakgrunn av egeninteresse og arbeidspraksis rundt oppgavens tematikk, var vanskelig å holde tilbake i møte med informantgruppen med liten erfaring rundt tematikken. Eksempelvis forekom det i et av intervjuene at informanten begynte å stille spørsmål om familienes rettigheter og hverdagsliv til meg som intervjuer. Jeg merket at mine svar kunne oppfattes som belærende og til en viss grad påvirke maktaspektet, og muligens hemme informantens grad av frie og spontane svar og refleksjoner. I etterkant av intervjuet ser jeg at jeg i større grad burde ha reflektert over det scenarioet at informanten kunne stille meg spørsmål. Jeg tror en blanding av min presentasjon av intervjuformen som fri og uformell, samt informantens ønske om og manglende kunnskap rundt tematikken, gjorde at jeg tidvis havnet i denne situasjonen. Gjennomgående i intervjuene har min interesse, respons (verbal og nonverbal), oppmuntring og informantenes opplevelse av annerkjennelse påvirket graden av åpenhet hos informantene.

Valget av metode og design: Valget av metode og design har påvirket oppgavens forløp og resultat. En empirinær tilnærming, samt valg av teorilandskap i sammenfatting med analysering, kan tale for en minimering av å styre forskningsprosessen i «ønsket» retning. Samtidig kan denne «frie» formen for analysearbeidets veivalg i for stor grad være avhengig av mine analytiske ferdigheter. Mangel på kunnskap rundt relevant teori, kan føre til at empirien ikke blir formidlet i lys av teori på en heldekkende måte, og konseptutviklingen preget av dette. Det kan være interessante funn i analysen som trigger et teoretisk perspektiv jeg har lite kunnskap om. Noe som i neste ledd vil føre til at jeg i en tidsbegrenset periode på grunn av oppgavens leveringsfrist, må tilegne meg kunnskap om det aktuelle perspektivet på kort tid. Tidsbegrensingen og mine analytiske evner kan derfor tolkes slik jeg opplever det, som en potensiell begrensning. Jeg vil avslutningsvis i metodekapittelet vise til prosjektets metodekvalitet gjennom begrepene pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet.

3.8 Metodekvalitet

Det benyttes ofte tre indikatorer på kvalitet innenfor forskningen: reliabilitet, validitet og generaliserbarhet. Ulike kvalitative forskere har valgt ulike uttrykk for indikatorer på metodekvalitet. Begrepene som troverdighet, bekreftelse, overførbarhet, pålitelighet og gyldighet er alle indikatorer på å måle en metodes kvalitet (Tjoa, 2017).

Jeg vil gjennomgå metodekvaliteten til denne oppgaven ved bruk av begrepene pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet.

Pålitelighet

Pålitelighet tilsvare det vi forbinder med reliabilitet. Tjora (2017) skriver at pålitelighet handler om intern logikk eller sammenheng gjennomgående i forskningsprosjektet. Hvor troverdig fremstår denne masteroppgaven? Er forskeren til å stole på? Begrepet pålitelighet viser til både en metodologisk og moralsk side (Kvåle & Brinkmann, 2009, s. 250)

Ved kvalitativ forskning kan påliteligheten diskuteres i lys av eksempelvis intervjukonteksten, transkribering og analysering. Det er innenfor det kvalitative forskningsfeltet forståelse for at en fullstendig nøytralitet til forskningsfeltet ikke kan eksistere. Som forsker må en da være åpen om eventuelle forutinntatte oppfatninger og forberedt på å justere forståelse underveis (Tjora, 2017, s. 235). For å styrke påliteligheten i en slik masteroppgave er det helt nødvendig at metode og funn er redegjort for. I likhet med at metode og funn er gjennomgått, er det nødvendig at forskeren selv klargjør for eventuelle begrensninger og feilkilder ved oppgaven. Feilkilder og begrensninger i denne oppgaven ble presentert ovenfor.

Det er kun jeg som har fulgt oppgaven tett fra start til slutt. Min forforståelse, interesse for tematikken, intervjuguide, måte å intervju på samt valg av kodegrupper og sitater fra analysen, har følgelig preget utforming og resultater. I forkant av oppgaven måtte jeg gjøre meg noen refleksjoner rundt hva min motivasjon for oppgaven var. Jeg hadde før oppgavens start et ønske om å skrive om familier med avslag fordi jeg personlig mente at denne gruppen fortjener økt oppmerksomhet og likebehandling. I møte med denne gruppen i yrkesutøvelsen som mottaksarbeider kjente jeg på en urettferdighet og irritasjon over behandlingen på familiene vegne. En gjennomgående utfordring har for meg vært å innta en ikke vitende, og ikke minst ikke moraliserende posisjon i møte med tematikken i en forskerrolle. Jeg tok derfor tidlig et valg om at feltet skulle forskes på åpent og induktiv.

Under forberedelse av intervjuene brukte jeg lang tid på å formulere spørsmål så åpne og påvirkningsfrie som mulig. I og med at jeg valgte et semistrukturert dybdeintervju, har det for meg vært spesielt viktig å reflektere rundt eventuelle oppfølgingsspørsmål og den frie delen av samtalen et slikt intervju kan legge til rette for. Jeg etterstrebet å gjenta ord informantene selv brukte for å få mer informasjon og minimere mine fortolkningsmuligheter i intervjukonteksten. Eksempelvis:

Informant: «Jeg blir jo usikker på hva jeg skal gjøre når de har avslag ikke sant (...)»

Meg: «Usikker?»

Informant: «Ja, blir usikker på hva jeg egentlig har lov til (...)»

Under utvalgsprosessen av sitater i presentasjon av funnene, var jeg bevisst over å legge frem variasjonen og ikke ytterpunktene i det informantene fortalte meg. Fremlegg av direkte sitater kan tale for oppgavens pålitelighet. Samtidig er det jeg som velger hva som inkluderes og hva som siles bort. Dette kan utfordre kriteriet om pålitelighet. Jeg ønsket å la informantenes stemme være synlig i presentasjonen av funnene analysearbeidet ledet meg til. Jeg har som hovedregel tatt med hele sitatet til informanten.

Kvale og Brinkmann (2009) skriver at mens det er ønskelig med en høy pålitelighet av intervjufunnene for å motvirke en vilkårlig subjektivitet, kan en for sterk fokusering på pålitelighet motvirke kreativ tenkning og variasjon. Jeg syntes SDI-metoden legger godt til rette for både hensynet til pålitelighet ved tilbakevendende tester, og hensynet til kreativ tenkning og variasjon ved metodens konseptutvikling. SDI-modellen underbygger pålitelighet med tydelige krav til datagenerering, kriterier for hvordan analysen utvikles fra empiri, og

hvordan teorier gjøres relevante på et mer abduktivt (empiri sammenfattet med teori) nivå på et senere stadium (Tjora, 2017, s. 231). Utfordringen ved en slik metode kan som skrevet under overskriften: «etiske drøftinger», være at informantene ikke er delaktige i analysearbeidet og kan oppleve funnene som overaskende og forskeren som uklar i hva som egentlig forskes på.

Gyldighet

Gyldigheten handler om en logisk sammenheng mellom prosjektets utforming og funn. Et spørsmål som ofte stilles i forbindelse med gyldighet er: Måler du det du tror du måler? (Tjora, 2017, s. 231).

Innenfor en fortolkende tradisjon kan dette være relativt komplisert. Med denne oppgavens induktive tilnærming har underspørsmålene og de teoretiske perspektivene i stor grad vært styrt av empirien fra informantene. Oppgavens overordnende problemstilling har til en viss grad blitt besvart på bakgrunn av intervjuguidens forhåndsbestemte spørsmål, men det er oppgavens underspørsmål som i størst grad har tatt plass i analysearbeidet.

Ved bruk av SDI-metoden skal ikke teorien ta plass før stadiet om konseptutvikling. Veien dit kan oppleves som frustrerende. Under koding av det transkriberte datamaterialet kjente jeg på stress relatert til oppgavens teoretiske bakteppe. Hvilke teorier skal jeg bruke? Hva kan passe til informasjonen jeg har samlet inn? Kunsten ved denne type metode ble å følge SDI-metodens prinsipper og stenge ut stressrelaterte tanker om teori, for deretter å bruke tankevirkosomhet på teori når kodene var plassert i kodegrupper.

Da jeg med blick på kodegruppene stilte jeg meg spørsmål som: «Hva handler dette om?», «Finnes det en mer generell merkelapp på dette?», ble Jeg overasket over hvilken vending kodegrupperingen og konseptutviklingen tok. Det var ikke før stadiet om konseptutvikling at det gikk opp for meg at dataen jeg har samlet inn, forteller noe interessant om hva som ligger til grunn for arbeidet i møte med familier med endelig avslag. Jeg måtte på dette stadiet flytte noe av fokuset vekk fra selve hovedproblemstillingen og over til de som er ansatt for å hjelpe familiene. Jeg opplevde denne delen av SDI-modellen både som frustrerende og engasjerende. Frustrerende da jeg som følge av analysearbeidet i noe grad beveget meg bort fra oppgavens overordnende problemstilling. Engasjerende da jeg ble oppmerksom på noe jeg ikke hadde reflektert over tidligere. Spørsmål som: Hva ligger til grunn for usikkerheten og ambivalensen informantene synes å tematisere? Finnes det noe generelt som kan forklare fenomenet? ledet meg videre i analysearbeidet og utforming av oppgavens underspørsmål.

Tjora (2017) skriver at den viktigste kilden til høy gyldighet er at forskningen pågår innenfor rammene av faglighet, forankret i relevant annen forskning (Tjora, 2017, s. 234). En bør derfor holde seg faglig oppdatert på området en selv forsker på. Hva vet vi allerede, finnes det allerede eksisterende forskning på feltet? Det finnes som skrevet tidligere en del forskning om asylfamilier generelt, og lite forskning som retter seg mot avslag spesielt. Jeg opplevde allikevel at den eksisterende forskningen som omhandler familier med avslag holdt høy faglig og metodisk kvalitet. Forskningen som ligger til grunn for kunnskapsgjennomgangen baserer seg på et bredt antall informanter og inkluderer et vidt spekter av barns livssituasjon på mottak (Weiss 2013; Lidén, Seeberg og Ingebretsen 2011). En må samtidig være klar over at fremstillingen baserer seg på de aktuelle mottakenes kunnskap og vurderinger, og kan derfor i noe grad bære preg av at mottakene ønsker å fremstille situasjonen best mulig.

Da det teoretiske bakteppe ble valgt under analysearbeidet, kan teorien kritiseres for å være av senere dato. Teori om eksempelvis omsorgsrasjonalitet som jeg fant relevant opp mot mine funn, er i stor grad hentet fra en bok skrevet i 1995. Selv om boken ikke er skrevet i nyere dato mener jeg teorien har relevans i dag. Omsorgsarbeid og rasjonalitet vil jeg argumentere for at kan forstås som tidløst, da selve kjernen bak omsorgsarbeid og bakgrunn for valg og handlinger vil være nødvendig å reflektere over i alle sammenhenger. Å være bevist hvilke prosesser som ligger bak måten en utøver arbeid på, mener jeg kanskje er spesielt relevant i de tilfeller en jobber med utsatte samfunnsgrupper. Noen ganger bør en kanskje ta et blikk tilbake i tid for å forstå utfordringene en står ovenfor i egen samtid.

Generaliserbarhet

Generaliserbarheten er knyttet til forskningens relevans utover de enheter som faktisk er undersøkt (Tjora, 2017). Dersom resultatet av en studie vurderes som pålitelige og gyldige, står en igjen med spørsmålet om resultatet kan overføres til andre situasjoner (Kvale, og Brinkmann, 2009). Ikke alle forskningsprosjekter har som hovedmål å generalisere funnene, men heller belyse et tema. Når en snakker om generalisering innenfor det kvalitative feltet bør en i stedet for å spørre om funnene kan generaliseres globalt, spørre om kunnskapen som produseres kan overføres til andre situasjoner.

En skiller gjerne mellom ulike typer generalisering. Både Tjora (2017) og Kvale og Brinkmann (2009) viser i sine bøker til ulike former for generalisering. Jeg har allikevel valgt å ta utgangspunkt i Tjora sin fremstilling, da det er hans metode som dette prosjektet bygger på. Tjora (2017) skriver at mens kvantitative forskningsmetoder har benyttet en statistisk form for generalisering, hvor trekk ved utvalget kontra trekk ved hele populasjonen må påregnes,

har man innenfor et kvalitativt forskningsdesign behov for å tenke generalisering på en annen måte (Tjora, 2017, s. 238). Tjora (2017) skisserer tre former for generalisering i kvalitativ forskning:

Naturalistisk generalisering bygger på at man i rapporteringen av forskningen kan redegjøre godt nok for detaljene i det som er studert, til at leseren selv kan vurdere hvorvidt funnene vil ha gyldighet for eksempel for leserens egen forskning.

Under *moderat generalisering* kan en tenke i en mer strukturell forstand. Det er her opp til forskeren selv å beskrive i hvilke situasjoner resultatene vil kunne være gyldige.

Konseptuell generalisering handler om at man ved kvalitativ forskning kan utvikle konsepter, typologier eller teorier som vil ha relevans for andre tilfeller enn det som er studert. Det er denne type generalisering som kan være aktuelt for dette prosjektet.

Innenfor SDI- analysen arbeider en alltid mot et (mer) teoretisk nivå. Det er til stadighet ulike meninger innenfor samfunnsforskningen som hva som skal til for å kalle noe en teori.

Innenfor SDI-modellen har Tjora (2017) skissert en teoritest, som siste deduktive tilbakekobling. Teoritesten er ment å kunne hjelpe forskeren å skille mellom konsepter og teorier. I store deler av den teoretisk motiverte induktive forskningen, kommer man ikke lenger enn konsepter. En kan i Følge Tjora (2017) trygt anse dette som legitime resultater så lenge de er på et generisk nivå. Det er nettopp konseptutviklingen som gir studien et mer generaliserbart nivå. Et av poengene med SDI- modellen er at den legger til grunn en streng systematikk knyttet til for eksempel koding, men hviler på tydeligere kreativitet når man kommer opp på konseptutviklingsnivå. Konseptutvikling krever at forskeren beveger seg vekk fra forutinntatte meninger og søker etter nye «fortellinger» om det en forsøker å forstå.

Konsepttesten som er skissert i SDI-modellen handler om hvor vidt konseptene er abstrakte nok i relasjon til tider, steder og mennesker (Tjora, 2017). Dette prosjektets analysearbeid stopper etter utviklingen og diskusjon av konsepter, og vil derfor ikke kunne anees som teoriutvikling i lys av SDI-modellen. Masteroppgaven vil avslutningsvis trekke frem denne oppgavens eventuelle relevans i relasjon til tider, steder og mennesker.

I dette kapitlet har jeg presentert mine metodiske fremgangsmåter når det gjelder vitenskapelig tilnærming, utvalg og analyse. I neste kapittel vil jeg gå over til å presentere analyse av data.

4.0 ANALYSE

Dette kapittelet handler om mottaksarbeiderens og ansatte i det kommunale barnevernstjenestens tanker, erfaringer og refleksjoner rundt hverdagslivet for familiene, samt arbeid med barnefamilier med endelig avslag. Informantenes refleksjoner er delt inn i kodegrupper, og vil senere i kapittelet sammenfattes med teori jeg vurderer som aktuell i lys av oppgavens empiri under fasen for konseptutvikling. Jeg vil herunder følge Tjoras SDI-metode, og forsøke å ende opp med konsepter/begrepsutvikling som et resultat av analysearbeidet.

Først vil kodegruppene med sitater fra intervjuene bli presentert. Disse kodegruppene er et resultat av den delen av analysearbeidet der de empirinære kodene skal sorteres inn i kodegrupper.

Under neste fase av analysearbeidet har jeg med et blick på kodegruppene spurt meg selv: I lys av kodegruppene, hva er interessant? Jeg vil her se på hvordan konsepter som ambivalens og usikkerhet kommer til syne fra den konkrete empiriske fortellingen. Det er under arbeid med denne fasen av analysearbeidet oppgavens første underspørsmål ble utviklet: Hvordan blir ambivalensen og usikkerheten tematisert i intervjuene?

I siste fase av analysen fant jeg det interessant å se nærmere på hvordan vi kan forstå usikkerheten og ambivalensen mottaksansatte og barnevernsansatte tilsynelatende opplevde i møte med familier med endelig avslag. Finnes det noe teori som kan bidra til ny innsikt og forståelse? Det er under denne fasen av analysearbeidet at eksisterende teori blir aktuelt å se i sammenheng med funn fra empirien. SDI-modellen kaller denne delen av analysearbeidet for konseptutvikling. Det er under denne fasen forskere ifølge SDI-modellen løfter blikket opp fra konkret empiri, for å skaffe seg en bredere generell forståelse. Et viktig poeng ved en slik konseptutvikling/begrepsutvikling av analysearbeidet er at det er denne fasen som er selve funnene i en undersøkelse. (Tjora, 2017, s. 214).

4.1 Kodegruppering

Jeg vil herunder presenterer de fire kodegruppene den stegvis- induktive deduktive metoden ledet meg til. Hovedtemaene fra analysen er: ambivalens og usikkerhet i arbeid med familiene, familienes psykiske helse, informantenes refleksjoner rundt familienes hverdagsliv og fremtid samt tverrfaglig samarbeid. De ulike kodegruppene er ikke ment å forstås isolert.

Eksempelvis henger ambivalens og samarbeid sammen, da ambivalensen også kom til uttrykk når informantene skildret samarbeidet rundt familiene.

Ambivalens og usikkerhet i arbeid med familiene

Et av hovedfunnene som kom frem gjennom analysearbeidet var ambivalens og usikkerhet blant de som arbeider med familier med endelig avslag. Ambivalens betyr gjerne flere motstridende meninger eller oppfatninger av noe (Malt, 2018). Usikkerhet og ambivalens er ofte knyttet sammen, da usikkerheten rundt et valg, eller vurdering av handlingsalternativer, kan føre til ambivalens. Ambivalensen er i dette tilfellet blant annet knyttet opp mot motstridigheten mellom regelverk/retningslinjer og hensynet til familiens beste. Flere av informantene ga eksempler på, eller fortalte om situasjoner, som bar preg av denne type ambivalens. I tillegg til ambivalens hos informantene, kom det frem at andre instanser som eksempelvis lege og tannlege, i noen tilfeller kunne se gjennom fingrene på selve avslaget. Flere av informantene kunne fortelle meg at familiene med endelig avslag, var prisgitt personer som gir det lille ekstra, og som velger å legge fokuset vekk fra selve avslaget og dets begrensninger. Av totalt 261 koder, havnet omlag 70 koder i denne grupperingen.

Spesielt mottaksansatte ga uttrykk for en ambivalens i arbeidet med familiene. På den ene siden representerer mottaksansatte UDI og innvandringsregulerende hensyn, på den andre siden skal de jobbe etter familiens og barnas beste. For hva skal du egentlig tilby et menneske som egentlig ikke skal være her? De ansatte forholdt seg i ulik grad til at familiene er utreisepliktige og begrensningene som følge av at de oppholder seg ulovlig i Norge. En av informantene sa dette:

«Inkluderingsarbeidet vi driver med bryter med faktumet endelig avslag og hjemreise, men på den andre siden kan man til det beste for barna ikke slutte å inkludere.»

Informanten sitert ovenfor viser til inkludering som tosidig. Flere av informantene ga uttrykk at de jobbet under en politikk de ikke kunne stå inne for selv:

«Hele asylsystemet bærer jo preg av at man jobber med det mange tenker som annenrangsborgere. Det er ingen som hadde godtatt behandlingen av nordmenn på denne måten her (...) Hvordan man forvalter disse menneskene (...)»

«Jeg tror barna og familiene er ganske prisgitt hva slags mottak de bor på, det handler veldig mye om hvordan man løser ting internt. Du kan kalle det et botilbud å

gjøre et bare minimum, eller så kan du jo strekke deg lenger da. Så det er klart det avhenger fra sted til sted.»

En av informantene fortalte om en episode hun husker spesielt godt:

«Rett før jul var en forferdelig situasjon. Jeg var på en juleavslutning med noen i familien. Da jeg ser opp på scenen, ser jeg hun nydelige jenta som står fremst og synger norske julesanger, vel viten om at jeg skal låse opp døra for politiet til hjemmet deres på mottaket kl 05.30 morgenen etter. De skulle tvangsreturneres.»

Familien som ble hentet av politiet den julekvelden hadde ifølge informanten bodd i Norge i seks år. Familien var godt integrert i lokalsamfunnet og barna hadde vært elever på den lokale barneskolen i flere år. Informanten fortalte at selv om hun syntes det var vondt, var det bedre at noen fra mottaket var med når familier skulle tvangsreturneres,:

«Jeg syntes det er bedre at vi er med, vi kan gråte sammen med familien. Jeg syntes det er helt jævlig, men allikevel er det en trygget for familien at vi er der når sånt skjer.»

Den samme informanten fortalte at hun tidlig i mottakskarrieren fikk et emosjonelt bånd til mange av familiene, men at hun etter hvert måtte distansere seg fordi det ble for tøft. På spørsmål om hvordan informanten syntes det er å representere både UDI og familien, svarte hun dette:

«Det er godt å ha UDI og skylde på av og til. Jeg forstår jo godt at det er en vanskelig situasjon, men jeg er ikke UDI og kan ikke gjøre noe med avslaget. Hadde det vært jeg som bestemte, hadde det kanskje blitt gjort på en annen måte. Men regelverket er jo der, og det har jeg nødt til å følge. Følger jeg ikke det mister jeg jo jobben.»

Funnene presentert ovenfor indikerer utfordringer og ambivalens knyttet til spenningsfeltet mellom personlige holdninger og asylpolitikkenes føringer for behandlingen av personer med endelig avslag. Flere av de mottaksansatte ga uttrykk for en asylpolitikk og behandling av mennesker med avslag, de selv ikke synes noe om. Som vist under kunnskapsgjennomgangen, betyr endelig avslag en rekke begrensinger for den det gjelder. Det kan virke som om de ansatte på mottaket, i de fleste tilfeller, jobber for at begrensingene skal påvirke familiene så lite som mulig.

Retningslinjer og ønske om mer kunnskap

Noen av informantene fortalte at retningslinjer og ulike praksiser på mottak kan føre til ulik behandling av familiene, og usikkerhet rundt faktiske arbeidsoppgaver. Under kunnskapsgjennomgangen presentert tidligere i oppgaven, skriver Weiss (2013) at nedbemanning av ansatte ved mottak påvirket muligheten til å utføre arbeidet på en tilfredsstillende måte. Det kom frem av rapporten til Weiss (2013) at mottakene både prioriterte og praktiserte ulikt. En av informantene fortalte:

«Eksempelvis blir det opp til økonomien på det enkelte mottaket om barna skal få barnehageplass før fylte 4. Det er ikke det samme å være i barnebase (tilbudet fra UDI) som å være i barnehage. Det er veldig ulik hva det er fokus på. Barnebase høres jo bra ut, men hvis du går nærmere inn på innholdet i barnebasen er det ulike kvinner som passer barn på ulike dager(...) ser fint ut på papiret, men fungerer jo ikke i praksis».

Utdraget ovenfor viser til at ulike driftsoperatører har ulike praksiser når det blant annet kommer til barnehageplass. Kvinnen jeg snakket med fortalte at hun i lang tid har kjempet og diskutert seg frem til nødvendigheten av kommunal barnehageplass, og ikke barnebase som retningslinjene fra UDI viser til. I tillegg til det økonomiske aspektet, fortalte kvinnen at antall barn også spiller inn. Jo færre barn på mottak, jo lettere er det å få igjennom eksempelvis barnehageplass før fylte fire. Som skrevet om tidligere er det UDI som betaler etter at barnet er fylt fire.

Et annet utdrag viser til noe av det samme:

«I retningslinjene ligger det at du skal ha lokalsamfunnsarbeid og samarbeid, men det er litt sånn (...)...altså prek på en måte. For du må selv se hvor behovene er og hvilke instanser som skal informeres. Det gjøres ikke av seg selv, og det er på en måte ikke nok at det står noe greier fra UDI der».

Utdraget ovenfor synliggjør at det kan være opp til den enkelte i de ulike ansvarsrollene på mottaket, hvor mye innsats det legges til grunn for å følge retningslinjene fra Utlendingsdirektoratet. Den samme informanten ga uttrykk for at en må våge å være innovativ når en arbeider på mottak:

«Måla er jo der, men hvordan du kommer dit er revnende likegyldig for UDI. En må våge å være litt innovativ i møte med disse familiene. Tørre å være litt utradisjonell.

Selv om du ikke kan gjøre noe med avslaget, kan du ta deg tid til å snakke med familien, høre på (...) en forstår jo at det er vanskelig ikke sant?..»

En annen informant kunne fortelle meg at det av og til er lett å bryte med retningslinjer, lover og regler, for å gjøre det enklere for folk:

1:» Vi har jo våre arbeidsinstruksjoner som følger vår stilling, UDI har lover og regler, men de er av og til veldig lett å bryte for å gjøre det enklere for folk.»

2: «Har du noe eksempel på det?»

1:» For eksempel, sitter du med endelig avslag, du har jo da veldig lite penger (...) Hvis de trenger hjelp til litt forskjellig så spytter vi inn litt til familien, det skal vi jo ifølge regelverket ikke gjøre.»

Som følge av avslaget mister foreldrene en del rettigheter, dette viste det seg under intervjuene at ikke alle mottakene praktiserte:

2: «Mister ikke foreldrene retten til skole?»

1: «Joda, men det bryr vi oss ikke noe om. Men de mister egentlig den retten ja. Så lenge det er plass på skolen lar vi de gå. Er folk flinke og møter opp på skole ber vi de ikke slutte fordi de har endelig avslag. Vi har alltid hatt litt andre regler enn andre mottak der ja»

2: «Er det opp til mottaket du jobber på at det har blitt sånn?»

1: «Ja, det er det. Jeg merker jo at når vi er på møter og seminarer med andre mottak, er det store forskjeller. Når du har endelig avslag skal du jo egentlig gjøre det kjedelig for dem så de har lyst til å reise hjem (...) for å være brutalt ærlig gjør vi aldri noe forskjell på de med endelig avslag og ikke.»

2:» Kunne du jobbet i mottak hvis du måtte det? Gjøre forskjell»

1: «Nei, det hadde ikke gått.»

Utraget ovenfor er hentet fra et intervju hvor intervjupersonen hadde lang arbeidserfaring fra mottak. Intervjupersonen kunne fortelle om en stabil kollegial gruppe som delte det samme synet på mye. For å ikke gjøre forskjell på bakgrunn av oppholdsstatus, forutsetter dette at de ansatte i ulike roller er enige om måten å behandle familiene med avslag på. Det opplevdes for meg, som om det var selvfølgelig for intervjupersonen at en ikke skulle behandle personer

ulikt på grunnlag av oppholdsstatus. Dette ble til dels bekreftet da intervjupersonen ga uttrykk for at hun ikke kunne jobbet i mottak dersom hun måtte drevet med forskjellsbehandling.

Det var ikke bare mottaksansatte som kjente på en ambivalens som følge av uklare retningslinjer. En saksbehandler fra barnevernsjentesten fortalte meg at mangel på kunnskap rundt barnefamilier med endelig avslag, gjorde henne usikker i møte med en slik familie i barnevernsfaglig kontekst. Hvorvidt det endelige avslaget påvirket mulighetene for barnevernet var hun usikker på:

«Jeg tipper jo at hvis de ikke hadde hatt endelig avslag, hadde kanskje vi (...) Hva skal jeg si, i gåsetegn ikke gitt opp så lett kanskje. For det blir jo litt enklere for en barnevernstjeneste å tenke at vi ikke kan overprøve UDI, eller gå inn med tiltak da liksom.. For hvis en familie får endelig avslag da, så opplever jeg nok at barnevernet kan tolke det dit hen at da har de på en måte ikke rett til noe (...) liksom norsk lov, for eksempel hjelpetiltak da.»

Samtidig som usikkerheten rundt statusen endelig avslag kom frem under intervjuet, la intervjupersonen vekt på at saksbehandlingen kan variere ut ifra hvilken saksbehandler du møter:

«Det går mye på verdier og holdninger til den enkelte. Satt på spissen kan du møte en saksbehandler som kanskje har et menneskesyn på at uansett skal de ha hjelp, tar de ekstra telefonene (...) Så har man de saksbehandlerne som kan tenke at du har brutt norsk lov fordi du har avslag, så ja (..)».

Sitatet ovenfor kan indikere at hvilken hjelp disse familiene får i hverdagen, kan synes noe tilfeldig betinget av hvilken saksbehandler som tar imot bekymringsmeldingen. Under begge intervjuene med barnevernsansatte, fikk jeg inntrykket av at de ønsket mer kunnskap om asylfamilier, spesielt retningslinjer i de tilfeller der familien hadde avslag på søknaden om opphold i Norge:

«Jeg kjenner jo på en plikt da, plikt til å hjelpe, men det blir jo litt sånn: hva skal man gjøre?»

Det kan tolkes dit hen at det i hovedsak er mangelen på kunnskap og retningslinjer på arbeidsplassen som skapte usikkerhet og ambivalens hos de barnevernsansatte. På et personlig plan var det enighet blant de barnevernsansatte at en barndom på mottak krasjet med personlige verdier og holdninger. Hvordan de skulle møte denne gruppen i yrkesutøvelsen

som saksbehandler, var ifølge en av intervjupersonene fra barnevernstjenesten prisgitt en kollega med kunnskap og erfaring:

«Hun jeg jobba med hadde mye erfaring fra slike familier, så jeg fikk jo en del gratis informasjon.»

En annen informant snakket om behov familiene kan ha, men som de ikke blir møtt på. Sitatet fra transkripsjonen kan gi en indikator på ambivalensen de ansatte rundt kan oppleve i møte med familiene:

«Det er jo litt sånn at i noen familier vet vi det foregår omsorgssvikt, men vi vet også at familien skal uttransporteres om 14 dager. Hva gjør man da liksom? Det er jo, unnskyld uttrykket, helt jævlig at man ikke griper inn. Du vet jo også at barnet fortsetter å ha det fælt når det returneres til hjemlandet, men da er det jo ikke vårt problem lenger.»

Kompleksitet

Kompleksiteten ble i ulike sammenhenger tematisert hos mange av informantene. Det kan tyde på at kompleksiteten i noen sammenhenger gjorde det ekstra utfordrende for både de mottaksansatte, og de som arbeidet i barnevernet, å forholde seg til arbeidsoppgaver og gjøremål. Det første en av informantene kunne fortelle meg vedrørende arbeid med familier med endelig avslag, var at det er et komplekst felt med mange ulike varianter:

«Det er veldig interessant, og jeg ser jo, jeg har jobba noen år i mottak nå, og det er en veldig sånn, man tenker at alle i en familie har avslag da, men ofte så er det kombinert. Det kan være en datter i familien som har opphold, også har foreldrene avslag og bror avslag. Også kan hun ha fått opphold på grunn av fare for omskjæring i hjemland for eksempel, så får foreldrene bli frem til hun er 18. Så her har du mange ulike varianter.»

Rapporten fra Winsvold & Engebrigtsen (2010) som vist til under kunnskapsgjennomgangen, er usikkerheten fra både familiene og de ansatte et tema. Både foreldrene og de ansatte var ifølge rapporten usikre på hva som er det til det beste for barnet i en situasjon der familiene kanskje må vente i årevis før en eventuell retur blir realistisk. Kompleksiteten i familiesammensetninger, oppholdsstatus, mottaksdriften, retningslinjene, de ulike familiens behov og begrensningene familiene opplever som følge av avslaget, kan være med på å skape usikkerhet for både de ansatte og familiene.

Familienes psykiske helse

I Kunnskapsgjennomgangen presentert tidligere i oppgaven, er psykisk helse et tilbakevendende tema. Store deler av den tidligere forskningen på familier med avslag trekker frem en dårlig psykisk helse og et manglende helsetilbud for asylsøkere. I alle mine intervjuer tok informantene opp familienes psykiske helse som tema. Det kommer tydelig fram av kunnskapsgjennomgangen at barnas situasjon var påvirket av psykiske problemer hos foreldrene, som hindret de i å være støttespillere for sine barn. Det som viste seg å være spesielt fremtredende i analysen, var selve avslagets betydning for den psykiske helsen. Flere av mine informanter beskrev avslaget som vippen inn i psykiatrien:

«Min erfaring er at det ofte er når avslaget kommer at psykiatri, barnevern og sånt blir aktuelt. Det er når det endelige avslaget kommer det ofte trengs hjelp og forsterkning i familien. Du ser det på dem når de får brevet fra UDI, du ser på en måte på hele mennesket at det skjer noe inne i hodet.»

En informant fra et annet mottak skildret det slik:

«Det er ofte selve livssituasjonen som skaper psykiske problemer. Du trenger nødvendigvis ikke være traumatisert på forhånd, men du blir det på grunn av livssituasjonen. Så det er livet på mottak og livet med avslag som skaper psykiatri.»

En tredje mottaksarbeider kunne fortelle at psykiatritjenesten selv kunne formidle at det var det endelige avslaget som var utslagsgivende for at de havnet i psykiatrien. Dersom avslaget ble omgjort, hadde de ikke lenger behov for psykiatrisk oppfølging.

Det kan fremkomme som paradoksalt at avslaget øker behovet for andre hjelpetjenester, samtidig som avslagets begrensninger gjør at du mister en del rettigheter. En mottaksarbeider sa dette om kutt av økonomisk støtte som følge av avslaget:

«Når man har jobbet med målgruppa så vet man at det å kutte folks penger ikke bidrar til lysta folk har til å dra hjem. Det eneste du får da er syke folk. Du får feilernærte, psykisk syke folk. Det er det du sitter igjen med. At man kutter folks penger betyr ingenting, de får så lite fra før.»

Selv om begrensningene som følge av avslaget ikke skal ramme barna, gir samtlige av informantene uttrykk for at det er uunngåelig. De økonomiske begrensningene vil påvirke barnas mulighet for deltakelse ved ulike aktiviteter. I likhet med kunnskapsgjennomgangen viste informantene til begrensninger barna opplever som følge av trang økonomi. En informant

fortalte om en gutt på mottaket som ofte la merke til at han ikke hadde den samme muligheten til å ha de samme tingene som klassevennene. Å kjøpe I-pad, elektronisk sparkesykkel eller å bli med på kino er for familiene ønskelig, samtidig som det er en utgift de utenkelig kan prioritere.

Foreldrenes manglende mulighet til deltakelse i skole og arbeidsliv gjør at de vil få utfordringer med både språk og leksehjelp. De psykiske belastningene foreldrene opplever vil påvirke evnen til å være gode foreldre i en vanskelig situasjon. En informant forklarte det slik:

«Når de blir gående på mottaket med avslag i årevis påvirker jo dette barna. De har da ingen mulighet til et vanlig hjem eller å planlegge fremtiden. Alt avhenger av hvordan de voksne håndterer avslaget for hvordan barna har det. Foreldrene prøver noen ganger å skjule avslaget for barna, så er de deprimerte og utafør, det er klart barna ser dette her. Jeg har opplevd foreldre som får hysteriske anfall med barna i nærheten, de lurere på hva som skjer med dem nå, får barna fortsette i barnehage? Blir vi kastet ut? Det er klart det gjør noe med folk.»

Også intervjupersonene fra saksbehandlerrollen i barnevernet tok opp psykisk helse som tema. En av bekymringsmeldingene angående en barnefamilie med avslag, hadde kommet inn til dels på grunnlag av mors psykiske helse. Saksbehandleren la vekt på at mor i dette tilfelle trengte noen å snakke med. En annen saksbehandler kunne fortelle meg dette:

«Bekymringsmeldingene går gjerne på det at foreldrene er traumatiserte og har så mye med seg selv, at de ikke klarer å følge opp barna godt nok. De ansatte på mottak ser for eksempel at foreldrene ikke er emosjonelt til stede.»

Den samme informanten kunne samtidig fortelle at hun fra et barnevernsfaglig perspektiv, er bekymret for den emosjonelle utviklingen, samt den psykiske helsen, til barn som vokser opp med endelig avslag i mottak:

«Barna opplever en dobbelt frykt. Lært frykt for hjemlandet og frykt for at politiet skal kaste de ut av landet.»

Informantenes refleksjoner rundt familiens hverdagsliv og fremtid

Et overordnet mål med oppgaven er å belyse situasjonen for barnefamilier med endelig avslag som av ulike grunner velger å bli værende i Norge. Informantenes refleksjoner gir et godt bilde av dagens situasjon for familier med endelig avslag. Informantene, spesielt mottaksansatte, kan fortelle om en sammensatt gruppe som sitter stabilt i mottak. Mange av

familiene med avslag hadde ifølge informantene oppholdt seg i Norge i en tidsperiode på flere år. Informantene kunne fortelle om barnefamilier som hadde bodd på mottaket i godt over 5 år. Det som virker å prege dagens mottaksbilde er nedleggelse av flere mottak. For mottakene som blir igjen, betyr dette flere beboere med endelig avslag. For barnefamiliene med avslag, betyr dette flytting til nye mottak, langt fra venner og etablerte nettverk ved tidligere mottak. På spørsmål om hvorvidt mine antakelser av barnefamiliene som en sårbar og lite synlig gruppe i samfunnet stemmer, sier alle informanter seg enig i beskrivelsen. Hverdagen for familiene med avslag oppleves av ansatte på mottak og ansatte i den kommunale barnevernstjenesten som usikker. Hverdagen for familiene fremkommer som preget av psykiske belastninger og frustrasjon med tanke på fremtiden. Barnefamilier med endelig avslag kommer i mange varianter, til felles har de et ønske og håp om en stabil fremtid i Norge. En informant forteller om en familie med avslag hun har jobbet tett opp mot i en årrekke:

«Så er det jo familier vi har her på mottaket som aldri kommer til å reise frivillig. Har spesielt en familie som nå har fått sitt tredje barn her i Norge. De har vært her, i gud hjelpe meg, 8 år nå. De har sittet i 8 år og håpet på opphold! Når de fleste får avslag er gjerne førstetanken deres at advokaten skal fikse opp, de tror gjerne at ting fungerer helt annerledes enn det i realiteten gjør. Det er jo grunnen for at du har krysset landegrensa som eventuelt skal gi deg opphold, det er det mange som ikke forstår. Denne familien som har sittet i 8 år, håper nå på opphold på grunn av barnets lidelse, altså sykdom.»

Samtlige av de mottaksansatte kunne fortelle om ulike grunner for at familiene håpet på opphold i lang tid etter avslaget. Hverdagen for familiene kan derfor synes å bære preg av håp, ulike grunner for håp om oppholdstillatelse. Sitatet ovenfor viser til barnets sykdom som begrunn for håp om oppholdstillatelse. At en annen familie på et annet mottak får opphold tross avslag, kan spre håp hos mange:

«Så har du jo jokeren mange venter på, lengeværende barn. Hvis du har barn som har bodd så lenge i Norge at de har sterk tilknytning til riket kan du få opphold. Det har vi hatt eksempler på her. Så det er en ventegreie da, waiting game, skaper forhåpninger blant de andre når det nytter for en.»

Flere av informantene var opptatt av barna i familiene:

«Det er klart at barn har aldri valgt den situasjonen de befinner deg i, de har ikke valgt foreldrene sine, og de har ikke valgt et liv i mottak, det er viktig å huske på. Samtidig har foreldrene sin subjektive oppfatning om hvorfor de velger å bli værende på mottak etter utreiseplikt, og for dem er det høyst reelt, de har en god grunn til å ikke returnere.»

I tillegg til å skildre barna som uskyldige, pekte flere av informantene på at avslaget påvirker barna. Begrensingene foreldrene får som følge av avslaget, samt redselen for retur påvirket ifølge informantene barna:

«Når foreldrene i gir uttrykk for redsel og forteller om forferdelig historier fra hjemlandet, er det klart barna blir påvirket av dette. De opplever en dobbelt frykt, frykt for å bli henta av politiet, og frykt for hjemlandet. Samtidig som de bærer på denne frykten ser de jo også at de bor og har det annerledes enn sine klassevenner. De inviterer sjeldent hjem og har ikke mulighet til å delta på like mye som de andre i klassen. Bara blir på en måte en del av to verdener, livet på mottaket og livet utenfor.»

Selv om foreldrene mister en del holdepunkter i livet på grunn av avslagets begrensninger, følger barna en viss daglig rytme. Det oppleves derfor som om familiene i sin helhet til dels har en fast rytme i hverdagen. Barna går i barnehage eller på skole, og er gjerne med på fritidsaktiviteter. En av informantene sa dette:

«Ungene kan jo ikke svi for at foreldrene tar idiotiske valg. Da må vi som jobber her sørge for at ungene får det de har krav på. Det å vokse opp i mottak er en så merkelig verden og unormal oppvekst at vi må prøve på en måte å sørge for at, der vi kan gjøre noe, må vi gjøre noe mener jeg.»

Samtidig som en av informantene kunne fortelle om barnas daglige rytme, ble jeg fortalt at foreldrene, som med unntak av barn, ikke har noe de må følge opp, finner en mening med, og rytme i hverdagen i lys av å være foreldre. Foreldrene må stå opp, lage frokost, følge til skole, møte på foreldremøter og aktivisere barna på ettermiddager og i helger. På grunn av barna kunne det synes som om foreldre med avslag klarte seg bedre enn de med avslag uten barn:

«Foreldrene får også en viss rytme. De får en grunn til å stå opp. En ser gjerne at de med avslag uten barn snur døgnnet og sliter med å finne motivasjon for å gripe dagen. Foreldrene har på en måte ikke tid til å legge seg ned å være deprimerte, de må stå på for barnas skyld.»

Det kan tyde på at alle informantene hadde flere og gode relasjoner med familiene. Flere av informantene var til stadighet hjemme hos familiene og hadde mange gode samtaler. Som vist til i kunnskapsgjennomgangen, under overskriften de ansatte, er en av arbeidsoppgavene for den barnefaglige på mottaket å kartlegge og følge opp særskilte behov hos barn og familier. Det synes å være en gjennomgående holdning hos de ansatte som jeg har intervjuet at, det å være tilgjengelig er en viktig del av jobben:

«Man blir jo kjent med familiene. Jeg syntes de uformelle samtalene er viktig. Det skaper en trygghet.»

Samtlige informanter viste også forståelse for at mange barnefamilier velger å bli værende etter gitt utreisedato:

«Noen ganger er det bedre å bo på mottak enn å eksempelvis være alenemor i Somalia, det er den avveiningen disse mødre tar. Det har det kanskje dårligere enn hvit norsk middelklasse, men bedre enn de ville hatt det i sitt hjemland. Det er det vi kanskje ikke helt forstår (...) da velger hun jo å bli boende her så lenge det går, fordi det tross alt er bedre.»

På spørsmål om hva som kunne gjort det enklere for familier med avslag, svarte en av informantene at hun tror livet med endelig avslag hadde vært lettere dersom ting ikke hadde tatt så lang tid:

«Jo lenger tid det går, jo mer håp får du. Det er klart at når folk blir boende i mottak kanskje ett år før det første avslaget, barna har begynt på skole, fått nettverk og starta livet i Norge ikke sant. Så tar det enda ett år før du får svar på klagen.. jeg tror at folk hadde vært mer motivert til å vende tilbake eller å omstille seg om ting ikke hadde tatt så lang tid.»

En av informantene peker på at små barn til en viss grad kan leve ganske ubekymret hvis foreldrene er gode til å skjerme de fra avslagets realiteter. Informanten har opplevd mange resurssterke foreldre som engasjerer seg lokalt, jobber frivillig og har et godt sosialt nettverk. Selv om noen barn kan ha det tilsynelatende godt, står utfordringene på vent med status endelig avslag:

«Når barnet blir 16 år sier det stopp. Med endelig avslag har du ikke rett til videregående opplæring. Du kan glemme å studere videre, og du får ikke jobbe heller.»

Det er konsekvensene av å ha barn i mottak. Det er ganske mange barn med avslag i mottak i dag, de er små nå, men de blir eldre. Jeg tenker at om noen år vil vi få en ganske stor gruppe med unge folk som på en måte ikke har noen sjans.»

En annen informant, med lang fartstid innenfor mottaksarbeid, hadde også klare tanker om familienes fremtid i Norge:

«Jeg frykter at om ti år har du ganske mange unge voksne mennesker som har hatt livet sitt i mottak. Vi (samfunnet) driver jo da disse menneskene inn i svart arbeid og salg av diverse (...), vi vet jo at unge mennesker selger både sex og dop på grunn av den økonomiske situasjonen de er i. Jeg håper at mange av de har såpass med resurser at de klarer å ta den debatten om noen år, de har en stemme her som bør komme frem.»

Informantene fra rollen som saksbehandlere i barnevernstjeneteten hadde også tanker om familienes hverdag og fremtid på norske mottak. På spørsmål om hvilke tanker informanten hadde om familiens liv svarte hun dette:

«Hvordan skal du som foreldre klare å fungere i en slik ventesituasjon? Jeg tenker det er helt forferdelig, utrolig stygt å gjøre mot folk egentlig. I forhold til barnets beste er det jo ikke det, at et barn har foreldre som lever under så mye psykisk stress og press. I paragraf 12 som vi bruker ved omsorgsovertakelse så står det jo at barn skal ha en utviklingsstøttene omsorgssituasjon. Det er jo ikke utviklingsstøttene å ha foreldre som er så stressa og pressa. Jeg tror det hadde vært bra om staten hadde endret statusen for disse familiene, så de kunne fått forutsigbarhet.»

Sitatet gir uttrykk for at hverdagen for familier med endelig avslag, oppleves av ansatte i den kommunale barnevernstjenesten, som uforenelig i forhold til barnets beste. Fra et barnevernsfaglig perspektiv, gir informantenes opplevelser av hverdagen for familiene med avslag, et bilde av barndommen på mottak som risikofylt.

Samarbeid

Den siste kodegruppen som kom frem under analysearbeidet er en kodegruppe jeg har valgt å kalle samarbeid. Denne kodegruppen omhandler hvordan de barnevernsansatte og mottaksansatte opplever samarbeidet rundt familiene med endelig avslag. Selv om jeg har valgt samarbeid som eget tema, kan samarbeidet informantene beskriver tendensene mot ambivalens og usikkerhet. Både informantene fra mottakene og barnevernstjenestene ga

utrykk for usikkerhet når det kom til å samarbeide med andre instanser rundt familiene. Hvorvidt barnevernet for eksempel hadde myndighet til å gripe inn som følge av avslaget, og usikkerheten rundt innsats knyttet opp mot familiens faktiske tid i Norge, skildret informantene usikkerhet rundt. Erfaringene informantene hadde rundt samarbeid varierte. Noen informanter hadde positive opplevelser, andre hadde negative. Det kan virke som usikkerheten rundt selve avslaget kompliserte samarbeidet. En informant kunne fortelle:

«Når de har avslag vil det være vanskelig å samarbeide. De kan jo trenge økonomisk støtte, men får jo ikke det. Man får jo ikke samarbeidet med noen. Barnevernet kan jo ikke jobbe alene. Jeg tror man ubevist blir smitta når andre instanser står rakrygga på at de ikke kan hjelpe, så kan man lett som barnevernstjeneste bli smitta og tenke at dette er ikke vårt bord heller.»

Samtidig som denne informanten ga utrykk for at det kunne være vanskelig å samarbeide, ga hun også utrykk for at de ofte får informasjon fra mottaket om familier det er kommet inn bekymring på. Denne informasjonen er ifølge informanten gull verdt:

«Vi i barnevernet er veldig avhengig av kunnskapen de har på mottaket. Deres opplevelse av samspill for eksempel. De har mye klokt å komme med, og vi spør de om masse.»

En informant fra mottak kunne fortelle at hun tror andre instanser kan ha feilaktige forventninger til mottakets oppgaver. Hun peker på at mottak i prinsippet kun er et frivillig botilbud. Hun forklarer det slik:

«Jeg tror barnevernet ofte tenker at mottak er en institusjon, og at det er vi som må ivareta alle behov hos beboere. Men vi er jo ikke det. Vi er et botilbud, stengt etter klokka 4, og familiene bor som regel i egne leiligheter. Så barna som er tilknyttet mottak er priggitt barnevernet som et hvilket som helst annet barn med norsk statsborgerskap. Det er nok en del kommunikasjon rundt disse tingene her som må til.»

Noen av informantene oppga at i hjelperrollen rundt familier med endelig avslag, kan du risikere å investere både tid og ressurser på en familie som kanskje ikke er i landet neste uke. En av informantene har en oppfattelse av at personer med avslag ikke blir prioritert, og skildret det på denne måten:

«Min oppfattelse er at disse menneskene ikke blir prioritert. Ikke prioritert i psykiatrien og ikke prioritert i barnevernet. Når vi her på mottaket etterspør midler eller hjelpetiltak for familiene, får vi ofte høre «men har ikke denne familien avslag da, når blir de returnert?» da må jeg ofte svare at det vet jeg ikke, for det stemmer jo, men jeg må jo melde ifra at jeg er bekymra, vi har jo meldeplikt. Ofte så blir det ikke tatt tak i fordi de er redd de blir borte.»

En annen faktor som ifølge informantene synes å prege samarbeidet mellom barnevern og mottak, er at mye av det barnevernsfaglige faktisk blir gjort på mottaket av mottaksansatte:

«Hvis vi ser det er behov hos noen familier prøver vi så langt vi får til å hjelpe de. Veileder, får til ekstra aktiviteter for barna, følger opp litt ekstra ikke sant? Men merker vi at vi fortsatt er bekymra, melder vi jo til barnevernet.»

Andre mottaksansatte forteller om gode samarbeid med barnevernstjenesten. Eksempelvis viser flere av informantene til at mottakene og barnevernstjenesten har faste møter. En av informantene dro frem et eksempel for å fremsnakke samarbeidet med barnevernstjenesten:

«Det ble litt styr når vi plutselig fikk mange beboere her på mottaket fra Syria. Det ble laget til mange historier om barnevernet. Vi bestemte oss da for å ha et type allmøte. Barnevernet var med, politiet var med, vi fra mottaket var med. Vi snakket generelt om hvorfor vi var der og hva de ulike kan hjelpe til med. Det var ikke for å ta noen eller noe, men for å vise at de ikke trenger å være redde for barnevernet og politiet.»

Bekymringsmeldingene som angikk familiene, ble ofte sendt inn til barnevernet via mottaket. De ansatte på mottak tror dette i hovedsak kommer av at hjemmesituasjonen for familiene er skjermet for andre enn medboere og mottaksansatte. Om andre som bodde på mottaket var bekymret, meldte de ifra til mottaket og ikke barnevernet:

«Det hender andre som bor her på mottaket er bekymret for en familie eller for barna. Da kan det være at sier ifra til oss som jobber her. Jeg har ikke vært borti at en annen beboer på mottaket har meldt direkte til barnevernet. Ofte er beboerne redde for barnevernet også.»

Dette sitatet skildrer to ting. Redselen en del beboere har for barnevernet, og mottakets avhengighet av dialog med andre beboere for å avdekke eventuelle forhold som bør meldes til barnevernet.

En av informantene fra barnevernet indikerte at barnevernet i større grad gikk inn i 4.12 saker, enn i 4.4 saker, når det kom til familier med endelig avslag. Informanten trodde det var lettere å gå inn i alvorlige saker der det var liten tvil, enn saker der et eventuelt hjelpetiltak skulle lette ulike former for problemer:

Jeg tror det vil være et skille der mellom 4-4 og 4-12 saker. I 4-12 saker er det ofte liten tvil om at barnevernet må gjøre noe for familien. Vi går jo inn hvis vi ser familien trenger det, uavhengig av oppholdsstatus.

Sitatet viser på den ene siden at barnevernet uavhengig av oppholdsstatus går inn i saker. På den andre siden indikerer utsagnet at jo verre problematikken er, jo mer sannsynlig er det at barnevernet går inn. Usikkerheten knyttet til avslaget kan slik jeg tolker det være en indikator på forklaring av skillet mellom 4.4 og 4.12 saker.

Videre vil analysearbeidet rette fokuset mot å synliggjøre hvordan ambivalensen og usikkerheten blir tematisert i intervjuene.

4.2 Utvikling av konsepter

Hvordan blir ambivalens og usikkerhet tematisert i intervjuene?

I arbeidet med koder og kodegruppering syntes jeg ambivalensen og usikkerheten informantene skildret var interessant. Jeg ønsket å utforske dette videre. Selv om jeg delte kodene inn i kodegrupper, synes ambivalensen og usikkerheten stadig å være et tilbakevendende tema i empirien. Funnene trigget hos meg et ønske om å utforske usikkerheten og ambivalensen nærmere. Jeg ønsket å forstå ambivalensen og usikkerheten informantene synes å oppleve i møte med familier med endelig avslag. Før jeg beveger meg videre, og forsøker å forstå/analysere ambivalensen og usikkerheten, ser jeg det nødvendig å sette en ramme for leseren av oppgaven for hvordan jeg syntes usikkerheten og ambivalensen ble tematisert i intervjuene. I fremstillingen av kodegruppene ble ambivalens og usikkerhet tematisert. Jeg ønsker allikevel å samle noe tråder før analysearbeidets siste fase. Jeg vil herunder se på hvordan konsepter som ambivalens og usikkert kommer til syne fra den konkrete empiriske fortellingen.

For det første synes selve avslaget å skape usikkerhet for samtlige av informantene. Avslaget reiser en rekke problemstillinger knyttet til begrensingene avslaget medfører. Under kodegruppen: ambivalens og usikkerhet i arbeid med familiene, vises det til en rekke utsagn

fra informantene som underbygger kodegruppens navn. Begrensningene avslaget medfører, synes spesielt for de barnevernsansatte, å skape en usikkerhet. Informantene fra barnevernstjenesten ga indikasjoner på at det eksempelvis kan være vanskelig å gå videre i en barnevernssak der familien har avslag, da barnevernet ikke vil overprøve UDI sin beslutning om avslagsstatus. Som følge av avslaget får foreldrene som vist tidligere i oppgaven begrensinger i økonomiske ytelser fra UDI. Informanten fra barnevernstjenesten fortalte at det kan oppleves som overtrampende at barnevernet da skulle gå inn å gi økonomisk bistand. Samtidig som begrensningene som følge av avslaget kan syntes å skape usikkerhet, er usikkerheten rundt selve oppholdstiden i Norge med på å skape en form for ambivalens. Under kodegruppen: samarbeid, kunne noen av informantene fortelle meg at mottakets samarbeidspartnere, eksempelvis barnevern, kunne gi uttrykk for usikkerhet rundt familiens gjenværende tid i Norge. En mottaksansatt sa dette:

«Når vi her på mottaket etterspør midler eller hjelpetiltak for familiene, får vi ofte høre: men har ikke denne familien avslag da, når blir de returnert? Da må jeg ofte svare at det vet jeg ikke, for det stemmer jo, men jeg må jo melde ifra at jeg er bekymra, vi har jo meldeplikt. Ofte så blir det ikke tatt tak i fordi de er redd de blir borte.»

En annen informant skildret som vist under presentasjonen av kodegruppene: ambivalensen ved dette utsagnet:

«Det er jo litt sånn at i noen familier vet vi at det foregår omsorgssvikt, men vi vet også at familien skal uttransporteres om 14 dager, hva gjør man da liksom? Det er jo unnskyld uttrykket helt jævlig at man ikke griper inn. Du vet jo også at barnet fortsetter å ha det fælt når det returneres til hjemlandet, men da er det jo ikke vårt problem lenger.»

Informanten bak dette utsagnet, gir slik jeg tolker det, uttrykk for en ambivalens rundt avslaget. Begrepsbruken: «Helt jævlig at man ikke griper inn», indikerer at det å ikke gripe inn, oppleves som motstridene for informanten som forteller. Ønsket om å gripe inn synes å være tilstede, men usikkerheten rundt hva en faktisk gjør i slike tilfeller informanten forteller om, indikerer kanskje en erfaringsbasert og realistisk problematisering av ambivalensen en kan oppleve i møte med familier med endelig avslag.

Under arbeidet med kodegrupperingen fikk jeg en fornemmelse av en tosidighet i mottaksarbeidet med familiene. Denne tosidigheten mener jeg er med på å tematisere

ambivalensen og usikkerheten som preger arbeidet med familiene. På den ene siden representerer de ansatte UDI og innvandringsregulerende hensyn, på den andre siden skal de jobbe for familien og barnas beste. Noen mottaksansatte valgte å se vekk fra avslagets begrensninger. Under fremstillingen av kodegruppene er det tatt med flere sitater som kan knyttet opp mot tosidigheten i arbeidet:

«Inkluderingsarbeidet vi driver med bryter med det faktum endelig avslag og hjemreise, men på den andre siden kan man til det beste for barna ikke slutte å inkludere.»

Mye av jobben for de mottaksansatte opp mot barnefamilier med endelig avslag, går ut på å inkludere spesielt barna i lokale fritidsaktiviteter og skole. Inkluderingsarbeidet kan virke motsetningsfylt, da de faktiske realitetene rundt avslaget betyr at familien med barna, når som helst kan bli uttransportert av politiet. Spesielt de mottaksansatte som ble intervjuet formidlet en reel bekymring og forståelse for livssituasjonen til familiene. Å jobbe innvandringsregulerende, eksempelvis frata personer med avslag retten til skole eller trekk i penger, ga en av informantene uttrykk for at ikke var mulig. Hun fortalte at det av og til var lett å bryte med retningslinjer, lover og regler, for å gjøre det enklere for folk. Tosidigheten som etter min mening er med på å tematisere ambivalensen, kan være krevende for de ansatte å jobbe under. Når de ansatte jobber under en politikk flere av de ikke kunne stå innenfor selv, kan dette synes å styrke ambivalensen.

Usikkerheten og ambivalensen kan samtidig tolkes som et resultat av uklare retningslinjer og frihet i utførelse av arbeidsoppgaver. Kunnskapsgjennomgangen har vist at ulike driftsoperatører og mottak både prioriterer og arbeider ulikt. En konkurransepreget mottaksdrift, samt innstrammede økonomiske muligheter for de ansatte, har i kunnskapsgjennomgangen og empirien vist seg å påvirke oppfølgingen av familiene. En informant kunne bekrefte ulikhetene og friheten i utførelse av arbeidsoppgaver ved dette utsagnet:

«Måla er jo der, men hvordan du kommer deg dit er revnende likegyldig for UDI. En må våge å være litt innovativ i møte med disse familie. Tørre å være litt utradisjonell.»

Ulikhetene kunne en annen informant fra et annet mottak underbygge. Informanten sa:

«Jeg tror barna og familiene er ganske prisgitt hva slags mottak de bor på, det handler veldig mye om hvordan man løser ting internt. Du kan kalle det et botilbud å

gjøre bare et bare minimum, eller så kan du jo strekke deg lenger da. Så det er klart det avhenger fra sted til sted.»

4.3 Diskusjon av konsepter

Hvordan kan vi forstå ambivalensen og usikkerheten mottaksansatte og barnevernsansatte opplever i møte med familier med endelig avslag?

Den nest siste delen av den stegvis deduktiv- induktiv metoden, tar sikte på å fremstille funn i form av typologier, modeller, begreper, metaforer eller lovmessigheter som ikke direkte er knyttet utelukkende til empirien som ligger til grunn. I denne delen av analysearbeidet er det ifølge SDI-modellen diskusjon av konsepter ved bruk av teori som står for tur. For å sikre relevans utover de analyserte data, benytter en tidligere forskning og teorier som støtter opp under en større gyldighet og generaliserbarhet (Tjora, 2017). Denne formen for analysering hever blikket fra empirien ved å stille spørsmål som; Med et generelt blikk, hva handler dette om? Finnes det noen begreper som fanger opp sentrale trekk ved empirien? Finnes det dimensjoner som kan brukes til å skissere variasjoner i materialet? Med blikk på ambivalens og usikkerhet som hovedfunn fra empirien, ønsket jeg i lys av teorier å gå noe i dybden av hovedfunnene; ambivalens og usikkerhet. Dette ledet meg til oppgavens siste underspørsmål: Hvordan kan vi forstå ambivalensen og usikkerheten mottaksansatte og barnevernsansatte synes å oppleve i møte med familier med endelig avslag?

Etter grubling og vurderinger ønsket jeg å se nærmere på beslutningsprosesser som en måte å forstå usikkerheten og ambivalensen. Både barnevernspedagogene og de mottaksansatte som sa seg villig til å bli intervjuet i denne oppgaven, har foretatt og foretar vurderinger, valg og handlinger i forbindelse med beslutninger knyttet opp mot barnefamilier med endelig avslag. Både før, underveis og i etterkant av beslutningspunkter, tar de ansatte ulike avveininger og valg som kan ha stor betydning for barna og familien. Eksempelvis vurderer mottaksansatte hvorvidt avslaget skal gi begrensning på muligheten familiene har til busskort, aktivitetstilbud og hvorvidt det skal søkes om ekstra ressurser til familien. Barnevernsansatte tar i møte med familiene valg om en eventuell bekymringsmelding vedrørende familien skal vurderes, hvem som skal kontaktes, og hvilke tiltak som eventuelt skal iverksettes. De ansatte som jobber med og for familiene med avslag, skal fatte beslutninger i et landskap som både er bredt og variert, og dermed også komplekst og utfordrende. Bente Heggem Kojan og Øyvind Christiansen legger i sin bok: *Beslutninger i barnevernet* (2016), frem fire ulike former for kompleksitet:

den vitenskapelige, den normative, den menneskelige og den systemrelaterte kompleksiteten. De ulike formene for kompleksitet er knyttet opp mot arbeid i barnevernet. Etter å ha satt meg inn i kompleksitetene, mener jeg de kan ha overføringsverdi også utenom barnevernsfaglig kontekst. Jeg vil herunder fremstille og diskutere kompleksitetene i lys av mine hovedfunn: ambivalens og usikkerhet, for deretter å argumentere for kompleksitetene som en mulig teori å forstå ambivalensen og usikkerheten i lys av.

Vitenskapelig kompleksitet

Kojan og Christiansen (2009) skriver at det er et viktig mål at barnevernet skal fatte beslutninger som ikke preges av tilfeldigheter, moralske reaksjoner eller den enkeltes medarbeiders personlige preferanser. For barna og familiene som er i kontakt med hjelpeapparatet, er det viktig at de får hjelp som er mest mulig virksom sett i forhold til den situasjonen og de problemer de lever med. Hjelpeapparatet bør derfor ha basis i vitenskapelig kunnskap, i retning av solide forskningsfunn og teoretiske modeller som har bred tilslutning (Kojan & Christiansen, 2009, S. 21).

Det finnes i dag betydelig forskningsbasert og teoretisk kunnskap om hvilke forhold som er utviklingsfremmende så vel som utviklingstruende. Kunnskap om risiko og beskyttelsesfaktorer hjelper den ansatte til å prioritere hva han/hun skal skaffe seg av informasjon for å utføre arbeidet. Samtidig som kunnskapsgrunnet kan oppleves som god hjelp, gir ikke kunnskapen entydige svar når den skal legges til grunn for arbeid i en konkret sak. Ofte strekker kunnskapen som er relevant i arbeid med utsatte grupper seg langt over kunnskap om risiko og beskyttelse. En må flere ganger hente kunnskap fra ulike kunnskapsbaser, eksempelvis medisin og psykiatri, for å gi et mer helhetlig bilde for så å kunne gi en pekepinn på konstruktive måter å hjelpe de utsatte gruppene på. Noen faktorer fra teoretisk og forskningsbasert kunnskap har fått gjennomslag som veiledende prinsipper i eksempelvis den norske barnevernsloven. Oppfatningen av at det er betydningsfullt for barn å oppleve kontinuitet og stabilitet i omsorgen er en av disse. Samtidig påvirkes måten vitenskapelig kunnskap anvendes og fortolkes på av normative, verdimessige og politiske forhold. Eksempelvis har langtidsvarende fosterhjem i Norge blitt sett på som et godt alternativ for barn som av ulike grunner ikke kan bo hjemme, mens det i USA sees på som en dårlig løsning, og en løsning som bør benyttes minst mulig (Kojan & Christiansen, 2009, s. 23).

Finnes det noe form for vitenskapelig kompleksitet i arbeidet med familier med endelig avslag? Oppgaven har tidligere belyst spenningsforholdet mellom innvandringsregulerende

hensyn og hensynet til barnets beste. Spenningsforholdet mellom innvandringsregulerende hensyn og hensynet til barnet beste kan slik jeg analyserer det, relateres til vitenskapelig kompleksitet i arbeid med familier med endelig avslag. Flere av informantene kunne vise til en tosidighet i arbeidet. Samtlige ga uttrykk for at de personlig ikke kunne stå inne for måten politiske føringer påvirket familiene på. Et sitat fra en av informantene tydeliggjør tankene informanten hadde rundt de politiske føringene som preger arbeidsplassen hun jobber:

«Hele asylsystemet bærer jo preg av at man jobber med det mange tenker som annengradsborgere. Det er ingen som hadde godtatt behandlingen av nordmenn på denne måten her (...) Hvordan man forvalter disse menneskene.»

Det å reagere negativt på måten familier, kanskje spesielt asylsøkende barn blir behandlet på i Norge er ikke nytt av ti-året. Kunnskapsgjennomgangen og funn relatert til hverdagen for familiene viser til psykiske belastninger og marginalisering. På den ene siden har asylbarna rettigheter på lik linje med andre barn i Norge, på den andre siden setter statusen endelig avslag rammer for barnas livsvilkår og muligheter. For å sitere en av informantene:» *Hva skal du tilby et menneske som egentlig ikke skal være her?»*

De politiske føringene når det gjelder asylpolitikk vil følgelig sette vilkår for barna og familiene. Disse føringene er avhengige av en rekke faktorer, og kan endres ved regjeringsskifte eller av andre årsaker. Spenningsforholdet mellom ulike hensyn i lys av vitenskapelig kompleksitet kan være en måte å forstå ambivalensen og usikkerheten mottaksansatte og barnevernsansatte opplever i møte med familier med endelig avslag. Jeg vil nå gå videre å rette et blikk på normativ kompleksitet.

Normativ kompleksitet

Normativ kompleksitet kan medvirke til at ulike samfunn trekker ulike slutninger av et felles vitenskapelig kunnskapsgrunnlag (Kojan & Christiansen, 2009, S. 23). I mange spørsmål som eksempelvis barnevernet må ta stilling til, er bidragene fra den vitenskapelige kunnskapen tvetydig eller manglende. Da vil verdier og normer få større innflytelse på beslutningene. Kojan og Christiansen (2009) skriver at hvor sterkt verdien av biologiske familieband står i et samfunn, er kanskje det mest typiske eksempelet på hvordan normer virker direkte inn på barnevernets beslutninger (Kojan & Christiansen, 2009, S. 23).

Kojan og Christiansen (2009) skriver at normative aspekter er sentralt i hjelpearbeid i seg selv, uavhengig av spørsmål om vitenskapelig kunnskap på det aktuelle området. Når barnevernets mandat er å beskytte barn og gi dem best mulig og like livssjanser, er det i et

demokratisk samfunn en forutsetning at barnevernets beslutninger og praksis er i tråd med rådende verdier og normer i samfunnet. Det er i midlertidig ikke gitt at alle individer og grupper i en nasjon eller samfunn er forent med et felles sett av normer når det gjelder hva som er bra og hva som er skadelig for et barn. Det vil nesten bestandig eksistere ulike normkulturer, det vil si ulike felleskap, som deler et sett av skrevne og uskrevne regler, forventinger og praksiser, for eksempel når det gjelder barneoppdragelse. Normkulturer kan knyttes til alder, bosted, kjønn, etnisitet, klasse og religion. I hjelpearbeid vil både mottaksansatte og barnevernsansatte møte mennesker fra ulike normkulturer. Innsikt i menneskers tilknytning til ulike normkulturer utgjør derfor en viktig del av beslutningsgrunnlaget. Som ansatt har en selv erfaringer og verdier, og i tillegg blir en gjerne en del av et verdifelleskap gjennom en felles fagbakgrunn. I møte med individer og familier vil en oppleve normer og verdier som er i strid med ens egne og med en barnefaglig synsvinkel. Enkelte normer rettsliggjøres over tid. Et eksempel på dette er oppdragervold som dreier seg om fysisk avstraffelse av barn. Bruken av fysisk avstraffelse som en del av oppdragelsen har først i den moderne tid blitt karakterisert som omsorgssvikt og lovbrudd. I Norge kom forbudet mot fysisk avstraffelse av barn i hjemmet i 1972. Men også før 1972 var det mange som mente at fysisk avstraffelse var skadelig for barna, kanskje spesielt innenfor barnefaglige miljøer. For foreldre som ut ifra sin normkultur oppfatter fysisk avstraffelse som en selvfølgelighet, kan møte med norsk barnevern og lovverk bli komplisert (Kojan & Christiansen, 2009. S 24).

Hjelpearbeidet er med på å markere samfunnets grenser for hva som er akseptabelt og hva som er uakseptabelt. Gjennom disse grensene fremkaller de ansatte et bilde av hva en positiv barndom er, av hva som er akseptabelt og godt nok. Globalisering, migrasjon og ulikhet øker potensielt for normativ kompleksitet og konflikt. Hjelpearbeidernes, samfunnets og den normative kulturens holdninger og forventninger, viser at den normative kompleksiteten utfordrer blant annet barnevernets legitimitet (Kojan & Christiansen, 2009).

På lik linje med at den normative kompleksiteten kan utfordre barnevernets legitimitet, kan mottaksdriftens legitimitet også utfordres. Gjennom måten mottak drives på, fremkaller mottaksdriften et bilde av hva som er akseptabelt og godt nok. Det kan virke motsetningsfylt at flere av informantene jeg intervjuet, ikke var fornøyd med måten familier med avslag ble behandlet på. Lang ventetid, uforutsigbarhet og planløshet syntes ifølge informantene å prege hverdagen med avslag. En av informantene sa at hun om noen år fryktet en illegal underklasse på ubestemt tid. Når barna blir 18 år mister de sine rettigheter i lys av å være barn omfavnet

av barnekonvensjonen. De unge voksne har da ingen muligheter for å skaffe seg et «normalt» liv med «normale» midler. Informanten sa dette:

«Jeg frykter at om 10 år så har du ganske mange unge vokse mennesker som har hatt livet sitt i mottak. Jeg håper at mange av de har såpass med ressurser at de klarer å ta den debatten, for HALO, skrive leserinnlegg og sette fokus på det. Det er jo de barna som sitter med den erfaringen, og foreløpig så vet vi lite om det, så de har en stemme her som kanskje kan komme frem etter hvert.»

Slik jeg oppfatter sitatet, sender det signaler om behovet for å reflektere over behandlingen og konsekvensene for personer som lever med endelig avslag på norske mottak. Vil behandlingen av disse menneskene slik informantene fremstiller det være en god markør på samfunnets grense for hva som er akseptabelt?

Samtidig ga informantene innblikk i de subjektive avringingene flere av familiene tar. For mange av familiene er livet på norske mottak med avslag, bedre enn å returnere tilbake til hjemlandet. Flere av familiene har erfaring fra helt andre virkeligheter enn de fleste som er født og oppvokst i Norge. Tak over hodet, skolegang for barna, og trygghet fra krig og forfølgelse, er i lys av familienes normative virkelighet mer enn et godt nok alternativ for å bli igjen i Norge etter avslag.

Den normative kompleksiteten vil i høy grad være aktuell også på andre måter i møte med familiene oppgaven omhandler. På asylmottak bor det personer fra ulike land med ulike kulturelle bakgrunner. Kunnskapsgjennomgangen viser at barnevernet på sin side skal iverksette et universelt lovverk, men er avhengig av tillitten blant brukere og befolkningen generelt for å utføre sine oppgaver. Denne tillitten kan synes å mangle hos enkelte innvandrergupper. Innsikt i de ulike normkulturene på mottak kan være tidkrevende. Informantene fra barnevernstjenesten til denne studien ga uttrykk for ønske om mer kunnskap rundt mottaksfamilier. Lite kunnskap rundt de ulike normkulturene som befinner seg på mottak, kan gi en pekepinn på usikkerheten de ansatte i hjelperollen rundt familiene kan oppleve.

Menneskelig kompleksitet

Her skiller Kojan og Christiansen mellom to aspekter. Den ene gjelder måten mennesker kognitivt kommer frem til beslutninger på. Det andre gjelder det relasjonelle aspektet ved beslutningsprosessen som gjør at samhandlingen mellom de involverte menneskene har stor betydning (Kojan & Christiansen, 2009, S. 25).

Under aspektet kognitive begrensninger i beslutningsprosessen, vises det til to forskjellige tilnærminger: system 1 og system 2. System 1 kjennetegnes av raske intuitive forenklinger, ofte stereotypiske slutninger, også kjent som heuristikker. Faglig skjønn og intuisjon blir ofte assosiert med denne typen slutninger. Den raske system 1 tenkningen er på den ene siden effektiv og funksjonell. På den andre siden innebærer denne tenkningen en åpenbar fare for feilslutninger fordi de baserer seg på et begrenset utvalg av informasjon. System 2 tenkningen er den tilnærmingen folk flest gjerne vil identifisere seg med. Denne tenkningen kjennetegnes av en mer langsom, analytisk, grundig og kritisk kognitiv prosess (Kojan & Christiansen, 2009, S. 25). Begge systemene har svakheter og det brukes sjeldent enten eller. Overdreven bruk av system 2 tenkning kan føre til beslutningsvegring og handlingslammelse. System 1 kan som skrevet ovenfor medføre fare for feilslutning og behov for nye beslutninger. I de fleste sammenhenger tas en beslutning ut ifra informasjon om en liten del av virkeligheten. Kojan og Christiansen (2009) forklarer utsnittet av virkeligheten på samme måte som når du vil ta et bilde og ser gjennom kameralinse. Vi velger selv hva som skal være klart og i fokus, og hva som skal være i bakgrunnen og diffust. I arbeid med mennesker tas det flere slike bilder, gjerne i en tidsperiode. Det dynamiske og foranderlige livet til barna og familiene vil bli til fastfryste og statiske karakteristikk. Det vil med andre ord alltid være knyttet svakhet og usikkerhet til de beslutningene som tas (Kojan & Christiansen, 2009, S. 26).

For barnevernsansatte som ikke interagerer hyppig med familiene oppgaven omhandler, vil de til dels ta beslutninger på bakgrunn av få bilder. En informant fra barnevernstjenesten kunne fortelle meg at det i saker som omhandlet familier med avslag, kunne hun se et skille mellom 4-4 og 4-12 saker. Paragraf 4-4 henviser til hjelpetiltak etter barnevernsloven:

Barneverntjenesten skal bidra til å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter ved råd, veiledning og hjelpetiltak. Hjelpetiltak skal ha som formål å bidra til positiv endring hos barnet eller i familien (Barnevernloven, 1992, § 4-4). Paragraf 4-12 henviser til loven som vedtak om å overta omsorgen for et barn (Barnevernloven, 1992, § 4-12). Informanten kunne fortelle at det var lettere å iverksette 4-12 vedtak, da det i 4-12 saker var tydeligere at barnet hadde behov for hjelp av barnevernet, da denne hjelpen ofte kunne være akutt. Det kan virke som om skillet mellom 4-4 og 4-12 saker sender signaler om at hjelpetiltak i lys av paragraf 4-4 vanskeligere lar seg iverksette i lys av avslaget, da det som vist tidligere i oppgaven har vært usikkerhet blant barnevernsansatte hvor vidt de skal gå inn med hjelpetiltak og «overprøve» beslutningene fra UDI. Eksempelvis ved økonomisk støtte som hjelpetiltak. Akutte beslutninger etter 4-12 kjennetegnes i større grad av raske intuitive beslutninger, etter

typisk system 1 tenkning. Kan det derfor tenkes at system-2 tenkning i møte med familier med avslag skaper usikkert grunnet usikkerhet rundt avslagets faktiske begrensninger?

Det relasjonelle aspektet ved beslutningsprosessene omhandler møte med mennesker i rollen som hjelper. For å ta beslutninger på vegne av, eller for mennesker, er det nødvendig å skaffe seg en forståelse og innsikt. Forståelse og innsikt forutsetter at en blir kjent med menneskene en tar beslutninger for eller på vegne av. Tillit er ofte en forutsetning for endringsarbeid. Tilliten mellom den ansatte og familien/barnet må dannes i relasjonen. Bildet en gjerne har av familien og dens behov kan endre seg i møte med familiene. Nærheten mellom barna, familien og den ansatte vil variere. Nærheten til familiene er ofte avhengig av familienes behov for hjelp, de ansattes innsats og familiens tillit til hjelpeapparatet (Kojan & Christiansen, 2009).

Felles for mottaksansatte og barnevernsansatte er at de utfører sine arbeidsoppgaver direkte med dem arbeidet omhandler, og ikke bare gjennom dokumenter og sakspapirer. Flere av informantene kunne fortelle om gode relasjoner og hyppig kontakt med familiene. Med det blir det relasjonelle aspektet betydningsfullt for arbeidet de gjør. Både mottaksansatte og barnevernsansatte har sentrale kjennetegn fra det som betegnes som bakkebyråkratene; en teori som Lipsky (1980), utviklet på 1970-tallet. Et trekk ved bakkebyråkratene er at de er satt til å realisere målsetninger som er vage og motsetningsfylte. Motsetningene gjør det ofte krevende i det praksisnære arbeidet (Kojan & Christiansen, 2009). Hvilke resultatmål skal myndighetene og den ansatte støtte seg til? Innvandringsregulerende hensyn, eller behandlingen av barnefamilier etter barnekonvensjonen og barnets beste? Når målsetningene for arbeid med barnefamilier med endelig avslag synes vage og motsetningsfylte, kan rommet for skjønnsutøvelse bli stort. Dette viste en av informantene til som skrevet tidligere:

«I retningslinjene ligger det at du skal ha lokalsamfunnsarbeid og samarbeid, men det er litt sånn (...) altså prek på en måte. For du må selv se hvor behovene er og hvilke instanser som skal informeres. Det gjøres ikke av seg selv, og det er på en måte ikke nok at «det står noe greier fra UDI der.»

Et utvidet rom for skjønnsutøvelse, samt det relasjonelle aspektet mellom de ansatte og familiene, kan i lys av menneskelig kompleksitet være med på å forstå hovedfunnene ambivalens og usikkerhet. Det er lettere å ha forståelse for, og sette seg inn i en families behov, når du daglig møter familien og har en tillitsfull relasjon. At en av informantene kunne

fortelle meg at det var lett å bryte med retningslinjer, lover og regler for å gjøre det enklere for folk, kan i lys av menneskelig kompleksitet gi forståelse for ambivalensen.

Systemkompleksitet

En fjerde form for kompleksitet, som ifølge Kojan & Christiansen (2009) har betydning for beslutningsarbeidet, er systemkompleksitet. Systemkompleksitet dreier seg om organisasjonene som hjelpearbeideren jobber innenfor, samt ulike systemer utenfor den enkeltes organisasjon som har innflytelse på det daglige arbeidet. Kojan og Christiansen (2009) trekker frem noen eksempler på hvordan organisatoriske, strukturelle, og politiske forhold får betydning for vurderinger og avgjørelser i barnevernet. Barnevernet i Norge består av kommunale, regionale, statlige, frivillige og private aktører. Når organisasjonskartet blir tegnet opp ser en at organiseringen i seg selv kjennetegnes av kompleksitet. En viktig problemstilling er ifølge Kojan og Christiansen (2009) hvem som egentlig tar beslutningene i barnevernet? Hva er ansvarsforholdet mellom de ulike aktørene? I praksis forvaltes ansvarsforholdene noe uklart mellom det kommunale og statlige barnevernet, og mellom det offentlige, frivillige og private. Et eksempel på dette er forholdet mellom den kommunale barnevernstjeneste og private tilbydere av «barnevernsoppgaver». Kommunenes kjøp av private tjenester til for eksempel undersøkelser, sakkyndige og hjelpetiltak og ettervern er økende. Nesten halvparten av norske kommuner kjøpte en undersøkelse i 2014 eller 2015 (Kojan & Christiansen, 2016, s. 28). Slik praksis vil påvirke beslutningsprosessene og kan karakteriseres som etisk utfordrende. Barnevernets tjenester blir sånn sett en vare på et marked for barnevernstjenester, selv hvor private tilbydere kan tjene penger avhengig av beslutningsutfall som de kan ha vesentlig innflytelse på (Kojan & Christiansen, 2016, s. 28).

Det er i tillegg store variasjoner mellom barnevernstjenester når det gjelder i hvor stor grad og på hvilken måte saksbehandling og beslutningsprosesser er strukturert. Noen tjenester bruker standarder og maler, mens andre overlater i større grad til den enkelte barnevernsarbeider å benytte faglig skjønn. Barnevernets ressurser er en systemfaktor som har stor betydning for beslutningene som fattes. Forholdet mellom bemanning og oppgaver, samt tilgangen på tiltak som barnevernet kan tilby, vil prege beslutningsprosessene (Kojan & Christiansen, 2016, s. 29).

Hvilke andre tjenester som finnes lokalt, og hvorvidt barnevernet samarbeider med disse, vil ha betydning for hvordan meldinger kommer inn, for informasjonsgrunnlaget og for om hjelpen skal bevilges av andre enn barnevernet (Kojan & Christiansen, 2016, s. 29).

I likhet med barnevernet vil organisasjonskartet for mottaksdriften skissere et komplekst kart. UDI har som skrevet tidligere styringsansvar ovenfor statlige mottak og utarbeider retningslinjer til driftsoperatører i trå med Rundskriv. Driftsoperatører kan satt på spissen være hvem som helst med kapital, boliger og kompetanse. Mottakene kan være ideelle, kommunale, statlige, humanitære og private. Informantene til denne studien representerte kommunale, private, statlige og ideelle mottak. Mottaksverden har som skrevet tidligere båret preg av nedleggelse. Ankomstene har i en periode vært færre enn for noen år tilbake. Dette har resultert i at en del mottak må legges ned. Usikkerheten rundt driften av mottak, samt ulike driftsoperatører og stiftelsesgrunnlag, taler for høy grad av systemkompleksitet i mottaksverden. Organisatoriske, politiske og strukturelle forhold får betydning for beboerne på de ulike mottakene. Nedleggelse har ført til at mange beboere på kort varsel må flytte til et annet mottak, samtidig som ansatte mister jobbene sine. På lik linje som private barnevernstilbud kan være etisk utfordrende, kan det stilles spørsmål ved driftsoperatørens motivasjon for drift av mottak. Det er i tillegg store variasjoner mellom mottak når det gjelder strukturering av det daglige arbeidet. Informantene i denne studien kunne fortelle om ulike og overlappende arbeidsoppgaver i mottakskarrieren, som lar seg tydeliggjøre i presentasjonen av informantene. Kunnskapsgjennomgangen viste at anbudssystemet mottaksdriften bærer preg av, gjør at prisene blir presset ned, noe som igjen påvirker lønns og kvalitetsnivået hos de ansatte. Flere av informantene i studien til Weiss (2013) opplevde at nedbemanning på grunnlag av økonomi påvirket muligheten til å utføre arbeidet på en tilfredsstillende måte. Det kom frem av studien til Weiss (2013) at mottakene både prioriterte og praktiserte ulikt. Et sitat henvist til tidligere fra kodegruppen ambivalens og usikkerhet, viser at det også i dag kan se ut som ulike mottak praktiserer ulikt:

«Jeg tror barna og familiene er ganske prisgitt hva slags mottak de bor på, det handler veldig mye om hvordan man løser ting internt. Du kan kalle det et botilbud å gjøre et bare minimum, eller så kan du jo strekke deg lenger da. Så det er klart det avhenger fra sted til sted.»

Kojan og Christiansen (2009) skriver at hvilke andre tjenester som finnes lokalt, og hvorvidt barnevernet samarbeider med disse, vil ha betydning for hvordan meldinger kommer inn, informasjonsgrunnlaget og for om hjelpen skal bevilges av andre enn barnevernet. Under kodegruppen samarbeid, viser det seg også her at mottakene i ulik grad samarbeider med andre instanser. Noen informanter fortalte om faste møter og allmøter med barnevernet og politiet som fungerte godt. De faste møtene ufarliggjorde barnevernet for beboerne på

mottaket. Andre informanter kunne fortelle at de trodde feilaktige forventninger til mottaket påvirket samarbeidet negativt, en informant sa:

«Jeg tror barnevernet ofte tenker at mottaket er en institusjon, og at det er vi som må ivareta alle behovene hos beboerne. Men vi er jo ikke det. Vi er et botilbud, stengt etter klokka 4, og familiene bor som regel i egne leiligheter. Så barna som er tilknyttet mottaket er prisgitt barnevernet som et hvilket som helst annet barn med norsk statsborgerskap. Det er nok en del kommunikasjon rundt disse tingene her som må til.»

Sitatet tydeliggjør nødvendigheten av god kommunikasjon mellom mottaket og andre tjenester. Om andre tjenester ikke er bevisst deres rolle inn mot familier med avslag, kan dette være med på å forklare ulikheten som kan oppstå i møte med familiene.

Systemkompleksiteten som kan synes å prege mottaket og mottakets samarbeid med andre instanser, vil følgelig skape usikkerhet rundt samarbeid med mottaket, og i møte med familiene i hjelperollen.

Rasjonalitet

Etter å ha diskutert ambivalens og usikkerhet i lys av Kojan og Christiansens teori om kompleksiteter i barnevernet, vil jeg med utgangspunkt i begrepene omsorgsrasjonalitet og formålsrasjonalitet se nærmere på hvordan kan vi forstå ambivalensen og usikkerheten mottaksansette og barnevernsansatte synes å oppleve i møte med familier med endelig avslag. Selv om kompleksitetene var med på å gi en pekepinn for hvordan en kan forstå ambivalens og usikkerhet, ønsket jeg å utforske selve rasjonaliteten. Hva gjør at vi handler som vi gjør? Hvilken rasjonalitet ligger til grunn for valgene våre? Kan rasjonalitet hjelpe til å forstå funnene mine? Jeg leste meg opp på begrep som omsorgsrasjonalitet, og syntes begrepet var interessant i lys av usikkerheten og ambivalensen jeg fant som resultat av kodegrupperingen under analysearbeidet.

Begrepet rasjonalitet har lang historisk fartstid, og ulike ord har gjennom tidene festet seg foran begrepet. Synonymer knyttet opp mot rasjonalitet er: fornuft, fornuftighet, fornuftsmessige og hensiktsmessighet (Holmen, 2015).

Rasjonalitet er et omstridt begrep best kjent fra filosofien. Ifølge Holmen (2015) betegner begrepet i hovedsak to elementer:

1. En standard eller målestokk som man bruker for å vurdere om menneskers tanke og handlingsliv er fornuftige eller hensiktsmessig.
2. Den evnen individet besitter som gjør det mulig både å etterkomme og å feile hva de gjelder de kravene eller betingelsene som ligger i (1) (Holmen, 2015).

Rasjonalitet har i lang tid vært oppe til diskusjon blant historiens store tenkere. Rasjonalitet, og emosjonenes plass i begrepet, har vist til både ytterpunkter og harmoni. Eksempelvis sto Platon for et dualistisk syn på emosjonalitet og rasjonalitet, mens Aristoteles sto for et mer integrert og helhetlig syn (Tenvik, 2008). Med et historisk tilbakeblikk ser en at måter å forstå og å tenke omkring virkeligheten på, har gjennomgått ulike paradigmeskifter. På 1500- og 1600 tallet gjorde sir Francis Bacon seg til talsmann for den induktive naturvitenskapen. Gjennom erfaringer skulle vitenskapsmenn stille opp hypoteser om sammenheng. Det nye vitenskapsidealet Bacon førte med seg, bygget på et nytt rasjonalitetsideal og troen på fornuftens evne til å begripe virkeligheten. Men god hjelp av Rene Descartes, kunne matematikken bli den nye universalvitenskapen som skulle gjøre verden tilgjengelig for mennesket. Bacons programerklæring om at kunnskap er makt, og Descartes tillit til matematikken som universalvitenskap, har i stor grad preget vestens tenkning. 1700- Og 1800-tallet bar i tråd med opplysningstiden preg av moderne vitenskapelig tenkning og økonomisk utvikling (Skjønsberg, 1995, s. 25-26). Max Weber viste på slutten av 1800-tallet hvordan formålsrasjonaliteten og dens institusjonelle uttrykk, byråkratiet, utgjør forutsetningen for den kapitalistiske markedsøkonomien og for dens religiøse fundament, protestantismen. Formålsrasjonaliteten med dens strenge krav skremte han. Samtidig som denne type rasjonalitet bød på ufattelige muligheter, var den ifølge Weber et jernbur som stengte for vår intuitive oppfatning av livets og naturens under (Skjønsberg, 1995, s. 30).

Selv om begrepet rasjonalitet ofte forbindes med filosofien, kan begrepet forståes som aktuelt for alle mennesker i både privat og arbeidslivet. Vi forholder oss bevisst, men kanskje mest ubevisst, til begrepet i alle de situasjoner valg blir tatt og handlinger utført. Hvilke betingelser ligger til grunne for mitt valg om å gjennomføre masterstudiet? Forhåpningene om bedre lønn eller utvidet kompetansegrunnlag i møte med familier i yrkesutøvelsen som barnevernspedagog? Bakgrunnene for valgene vi tar og handlingene vi utfører, er det nødvendigvis ingen enten eller forklaring på. Ofte er begrunnelsene for valg komplekse og sammensatte. Allikevel syntes jeg det er nødvendig å reflektere over rasjonaliteten, kanskje spesielt de yrker hvor en tar valg på vegne av, og er ansatt for en sårbar gruppe. Kanskje

rasjonaliteten kan hjelpe til med å forstå opplevelsen av usikkerhet og ambivalens i rollen som hjelper ovenfor sårbare samfunnsgrupper?

Omsorgsrasjonalitet

På bakgrunn av et empirisk prosjekt om hjemmehjelpsarbeid i slutten av 1970-årene, utviklet Kari Wærness begrepet omsorgsrasjonalitet. Wærness er kjent for å være en nestor innenfor norsk omsorgs- og kvinneforskning. Hun har i sin akademiske karriere hatt en vedvarende interesse for samfunnets svakeste, og har bidratt med begrepsutvikling og vært aktiv i den sosialpolitiske debatten. Ved begrepet omsorgsrasjonalitet viser hun til muligheten for at menneskelige handlinger kan være kombinasjoner av fornuft og medfølelse. Begrepet regnes også som en kritikk av den rasjonelle aktør som en dominerende aktørmodell for å forstå samfunnet (Christensen, 2009).

Wærness (1999) skriver at omsorgsrasjonalitet bygger på en tenkemåte som er kontekstuell og beskrivende, heller enn formell og abstrakt. Hun skriver at den omsorgsrasjonelle tenkemåten til en viss grad står i motsetning til den vitenskapelige byråkratiske rasjonaliteten som ligger til grunn for planlegging og organisering av den offentlige omsorgen. Den sosialpolitiske planleggingen har ifølge Wærness og Thorsen (1999) manglende forståelse for den form for rasjonalitet som ligger til grunn for hva som er nødvendig for å realisere målene i omsorgsarbeid, og har i tillegg begrenset gyldighet i utøvelsen av omsorgen for den enkelte klient. Den generelle kunnskap som er interessant og anvendbar, er til lite hjelp for førstelinjearbeidere. For å løse konkrete hverdagslige problem kreves en omsorgsrasjonell tenkemåte (Wærness & Thorsen, 1999, S. 55). Omsorgsrasjonaliteten tilsier at personlig kjennskap og en viss evne til innlevelse i den enkeltes situasjon, er viktige forutsetninger for konkret utøvelse av god omsorg. Slike kvalifikasjoner belønnes ifølge Wærness og Thorsen (1999) lite i dagens offentlige hjelpeapparat. Omsorgsrasjonaliteten forutsetter omsorgsarbeidere som er bevisste og medfølende aktører. Den forutsetter ikke at klientene må opptre som rasjonelle aktører, men regner med at usikkerhet, angst og ambivalens er vesentlige innslag i klientrollen. Den modellen av mennesket som ligger til grunn for den vitenskap som dominerer i sosial planlegging og administrasjon, er ifølge Wærness den formålsrasjonelle eller instrumentelle aktør. Wærness peker på at hverken medfølelse, angst eller ambivalens syntes å ha noe plass i disse aktørmodellene. For å utvikle en planeleggingsrelevant samfunnsforskning som erkjenner betydningen av omsorgsrasjonaliteten peker Wærness på fire forutsetninger (Wærness & Thorsen, 1999, s. 57):

- Den rasjonelle aktør erstattes av en aktørmodell som inkluderer følelsenes betydning for omsorgens kvalitet.
- En må forutsette at klientens usikkerhet, angst og ambivalens er faktorer som ulike utforminger av hjelpeapparatet kan bidra til å forsterke eller avhjelpe, men som aldri helt kan forsvinne, og at det samme i noe grad gjelder for omsorgsarbeiderne.
- I tillegg til den ressurs svakhet som skyldes klientenes sosiale og personlige bakgrunn, erkjennes betydningen av det vi kan kalle en «situasjonsbestemt ressurs svakhet» som skyldes selve de forhold som har ført til behovet for hjelp, og som hjelpeapparatet, uansett utforming, aldri helt kan eliminere betydningen av.
- En erkjenner at omsorgstjenester hverken kan eller bør standardiseres, fordi kvaliteten i stor grad er avhengig av den personlige relasjon mellom hjelper og klient, og at førstelinjearbeideren derfor må ha tilstrekkelig frihet i sin arbeidssituasjon til fleksibelt å kunne tilpasse sine tjenester til det enkelte individets behov.

Wærnes (1999) skriver at omsorgstenkningen presentert ovenfor, har hatt svært liten innflytelse på planleggingstenkningen innenfor de offentlige omsorgstjenestene. Ved å overse feministiske bidrag som omsorgsrasjonaliteten, kan en lettere ignorere eller overse en rekke av de problematiske sidene ved modernisering av de offentlige omsorgstjenestene. Blant annet det forholdet at flere av målsetningene i en stillingsbeskrivelse kan komme i direkte konflikt med hverdagen der de skal realiseres (Wærness & Thorsen, 1999, s. 57).

Omsorgsrasjonaliteten Wærness presenterer, kan virke som et bedre egnet utgangspunkt for arbeid med familier med avslag enn dagens utgangspunkt. Under kodegruppen: informantenes refleksjoner rundt familienes hverdagsliv og fremtid, gir informantene et bilde av en klientgruppe og ansattgruppe i likhet med omsorgsarbeidere og klientene som ligger til grunn for en omsorgsrasjonell tankemåte. Informantene kunne fortelle om familiene som en sårbar gruppe med reel grunn og frykt for utkastelse og retur til hjemlandet. Den menneskelige kompleksiteten som presentert ovenfor, der det relasjonelle perspektivet kunne skape ambivalens for mottaksansatte i møte med familiene, forteller noe om nærheten informantene har til familiene. Wærness skriver at personlig kjennskap og en viss evne til innlevelse i den enkeltes situasjon, er viktige forutsetninger for konkret utøvelse av god omsorg. De mottaksansatte som er intervjuet for denne oppgaven viser til personlig kjennskap og evne til innlevelse i familienes hverdagsliv. Dette kan eksemplifiseres ved dette sitatet:

«Noen ganger er det bedre å bo på mottak enn å eksempelvis være alenemor i Somalia. Dette er den avveiningen disse mødrene tar. De har det kanskje dårligere enn hvit norsk middelklasse, men bedre enn de ville hatt det i sitt hjemland. Det er det vi kanskje ikke helt forstår. Da velger jo hun å bli boende her så lenge det går, fordi det tross alt er bedre.»

En annen informant skildret forståelse for familiene på denne måten:

«Samtidig har foreldrene sin subjektive oppfatning om hvorfor de velger å bli værende på mottak etter utreiseplikt, for dem er det høyst reelt, de har en god grunn til å ikke returnere.»

I tillegg til at omsorgsrasjonaliteten inkluderer de ansattes innlevelse for god omsorg, peker Wærness på klientene, i denne sammenlikningen familiene, som en klientgruppe der en må regne med at usikkerhet, angst og ambivalens er vesentlige innslag i klientrollen. Denne usikkerheten og angsten hos klientene, har informantene i denne oppgaven pekt på gjentatte ganger. Flere av informantene forteller som vist til under kodegruppen; psykisk helse, at spesielt avslaget påvirker familiens fungering og hverdagsliv. Avslaget blir tematisert av informantene som selve vippen inn i psykiatrien for mange av familiene. Barna blir følgelig påvirket av dette.

Kan usikkerheten og ambivalensen som synes å prege arbeidet med familier med endelig avslag komme av rasjonaliteten som ligger til grunn for arbeidet? Asylprosessen generelt synes å bære preg av en formålsrasjonell prosess, og den daglige yrkesutøvelsen på mottaket synes for samtlige av informantene å være omsorgsrasjonell.

Elise Skjønberg (1995) spør i sin bok «Omsorgsrasjonalitet – fremtidens fornuft», om det kan tenkes at det finnes to ulike fornuftstyper. En ansvarsorientert omsorgsrasjonalitet, og en resultatnyttet nyttrasjonalisme. Hun spør om mannskulturen har rendyrket den ene fornuftstypen og kvinnekulturen den andre? Skjønberg tar opp disse spørsmålene og retter et kritisk søkelys på vår kulturs dominante tekniske nytterrasjonalitet. Boken tar opp begrepet formålsrasjonalitet og diskuterer begrepet i lys av historien og bokens samtid.

Kvinneforskningen og feminismen bærer sitt preg på boken, og omsorgsrasjonalitet blir gjerne sett i sammenheng med noe en forbinder med det kvinnelige. Allikevel blir det uttrykt i boken at alle kjenner omsorgsrasjonelle menn og formålsrasjonelle kvinner (Skjønberg, 1995, s. 91). Sett i betraktning at boken ble utgitt i 1995, kan bokens tematikk relateres til dagens samtid og omsorgsfeltet. Utgangspunktet for boken er en kritikk av den

markedsøkonomiske, mekaniske og dualistiske tenkningen som ligger til grunn for vår tids dominerende økonomiske og vitenskapelige paradigme eller virkelighetsforståelse. Det blir i boken argumentert for at dette paradigmet hverken er universelt eller tidløst.

Virkelighetsforståelsen legitimerer og premierer ifølge boken, egeninteresse, individualisme, makt og konkurranse. Eksempelvis har en i det siste tiåret sett en oppblomstring av mål-middel rasjonelle hjelpetiltak i barnevernet, og manualbaserte metoder har i større grad fått sitt innpass. Samtidig har systemkompleksitet vist at dagens barnevern og mottaksverden er preget av anbudsrunder, økonomi og konkurranse. Systemkompleksiteten i lys av Kojan og Christiansen (2009) har tidligere i oppgavens vist seg å kunne være gjeldende for mottaksdriften så vel som i barnevernet.

Det omsorgsrasjonalitetsbegrepet Skjøsberg (1995) tar i bruk, kan forstås som et utvidet omsorgsbegrep: det å bry seg om, er det som danner grunnstammen i begrepet. Begrepet dreier seg om en måte å være i verden på, eller som et vesenkjennetegn på det å være et menneske (Skjøsberg, 1995, s. 66). Som rasjonalitet generelt, går omsorg lengre enn til utøvelse av medmenneskelighet fra eksempelvis pleierollen. Omsorgsrasjonalitet er en systematisk integrert, rasjonell tenkning forankret i kontekstuelle erfaring og verdier. Skjøsberg skriver at omsorgsrasjonaliteten som sådan kan fremstå som et rasjonelt og likeverdig alternativ til den klassiske formålsrasjonaliteten som er preget av regler, abstrakte prinsipper og relative løsninger. Omsorgsrasjonaliteten har i tillegg en klar etisk dimensjon: å ivareta felleskapets integritet og livsmuligheter. Skjøsberg fremstiller omsorgsrasjonaliteten som et påkrevd alternativ i en tid hvor den teknisk-instrumentelle nytterrasjonaliteten synes å ha kommet til veis ende (Skjøsberg, 1995).

Formålsrasjonalitet er en måte å tenke om rasjonalitet, der man anser det rasjonelle som noe som bare gir seg relativ til at man har et gitt formål eller mål. Gitt at man har et mål om å gå ned i vekt, vil det rasjonelle og fornuftige være å følge de mest effektive midlene som en kan bruke for å realisere målet. Flere av dagens organisasjoner bærer preg av instrumentalistisk tenkning. Ulike organisasjoner anses for å være verktøy som benyttes for å nå viktige samfunns mål. En formålsrasjonalitet preger både organisasjonen og den som arbeider i den på en sann måte at de handler og får resultater som ønsket. Mål-middel rasjonalitet har i likhet med økt fokus på kunnskap, fått større innpass i både skole og omsorgsseksjonen. For eksempel er skolen er verktøy for å nå bestemte kunnskapsmål. Formålsrasjonaliteten har også plass i barnevernet. Fokuset på å finne gode kunnskapsbaserte hjelpetiltak for å nå bestemte mål, har det siste tiåret vist seg å blomstre. Kunnskapsbaserte hjelpetiltak som

eksempelvis PMTO (Parent Management Training Oregon) og MST (Multisystemisk terapi), er utviklet for å nå mål for bestemte målgrupper (barn/familier) (Barne-, ungdom og familiedirektoratet, 2015). En kritikk av denne oppblomstringen er gjerne at mange problem ikke lar seg løse av en formålsrasjonell mål-middel tankegang. Noen sosiale fenomen lar seg ikke innpasse i lineære modeller der virkningen følger en bestemt årsak. Familier med endelig avslag som fenomen, er slik jeg tolker det i lys av empirien, ikke et fenomen som utelukkende lar seg innpasse i lineære modeller grunnet kompleksiteten rundt familiene. Boforhold, redusert psykisk helse, økonomiske utfordringer samt avslagets begrensninger, vil vanskelig la seg passe inn i en mål-middel rasjonell modell.

Om du får endelig avslag på søknaden om asyl, skal du ifølge lovverket og retningslinjer returnere til hjemlandet. Oppgaven har vist at ikke alle med avslag gjør dette. Frivillig retur er ofte et mål for arbeidet med familier med avslag. For de ansatte på mottaket vil dette som vist tidligere i oppgaven, bety at en i forhold til familiene skal jobbe mot to hensyn.

Innvandringsregulerende hensyn og hensynet til barnet beste. Spenningsfeltet mellom barnets beste og statusen endelig avslag, kan antas å utfordre rasjonaliteten som ligger til grunn for arbeidet, og i forlengelsen av dette skape en usikkerhet og ambivalens hos den ansatte.

Hvordan realisere vage og motsetningsfylte mål? De ansatte befinner seg i en mellomposisjon, mellom den som sitter med den formelle makten (UDI), og familiene. UDI kan på den ene siden synes å profitere av formålsrasjonalisme, og familien på den andre siden av en omsorgsrasjonalisme. Hvilke hensyn som veier tyngst, kan ut i fra empirien tyde på at er opp til den enkelte ansatte. Kan omsorgsrasjonaliteten sees i sammenheng med personlige verdier og holdninger hos den enkelte ansatte, og videre gi utslag i måten de jobber inn mot gruppen på? En informant ga som vist i tidligere eksempel på hvor lett det var å bryte med lover, regler og retningslinjer for å gjøre det enklere for folk:

1: «Vi har jo våre arbeidsinstruksjoner som følger vår stilling, UDI har lover og regler, men de er av og til veldig lett å bryte for å gjøre det enklere for folk.»

2: «Har du noe eksempel på det?»

1: «For eksempel, sitter du med endelig avslag, du har jo da veldig lite penger (...) Hvis de trenger hjelp til litt forskjellig så spytter vi inn litt til familien, det skal vi jo ifølge regelverket ikke gjøre.»

Det kan synes som om denne informanten forholdt seg omsorgsrasjonelt til familiene. Hun ga i tillegg uttrykk for at hun ikke kunne arbeide på mottak om hun måtte gjøre en forskjell i

arbeid med personer med, og personer uten, avslag. Samtidig som hun valgte å bryte med regler og retningslinjer, spesifiserte hun at ikke alle mottak har samme praksis:

«Jeg merker jo at når vi er på møter og seminarer med andre mottak, er det store forskjeller. Når du har endelig avslag skal du jo egentlig gjøre det kjedelig for dem så de har lyst til å reise hjem (...) for å være brutalt ærlig gjør vi aldri noe forskjell på de med endelig avslag og ikke.»

Formålsrasjonaliteten som virkelighetsoppfatning har preget måten å tenke på i lang tid. Både synet på naturen, vitenskapen og økonomien, har lenge vært påvirket av en formåls- eller nytterasjonell tenkemåte. Skjøsberg skriver at det moderne mennesket ikke lenger opplever seg selv som en del av naturen, men som en utenforliggende kraft med den oppgave å dominere og erobre naturen (Skjøsberg, 1995, s. 23). Vitenskapsbildet har i større grad båret preg av kvantitativ målbar vitenskap, til forrang for kvalitative forhold. Skjøsberg skriver at om kvalitative forhold som eksempelvis forskning på livskvalitet hadde fått likeverdig fokus som forskning fokusert på makt og kontroll, hadde omsorgsrasjonaliteten som beskrevet ovenfor hatt en langt større plass i dagliglivet, i økonomien og i vitenskapene (Skjøsberg, 1995). Samtidig som formålsrasjonaliteten blir kritisert for objektivisering av menneskelige forhold, kan rasjonaliteten som vist tidligere i lys av manualbaserte hjelpemodeller i barnevernet, ha som mål og for eksempel måle omsorg for tilretteleggelse av et godt tilbud.

Kan det tenkes at selve avslaget utfordrer de ansatte til å handle omsorgsrasjonelt, da den formålsrasjonelle måten å arbeide rundt disse familiene bryter med den enkelte ansattes generelle oppfatning av godt omsorgsarbeid? I arbeid med utsatte familier generelt, vil kanskje en formålsrasjonell tilnærming være tilstrekkelig, da framtidsutsiktene for familiene ofte har et mål og tilrettelagt tilbud. Hvordan forholde seg formålsrasjonelt til en familie i risiko, som du vet ikke reiser frivillig, og mest sannsynlig vil leve med begrensinger på mottak i uviss tid?

Omsorgsrasjonaliteten er ikke bare et middel, men har i likhet med formålsrasjonaliteten klare mål: ansvar, samarbeid og gjensidighet. Omsorg som rasjonalitet har i tillegg noe universelt ved seg. Uavhengig av verdensdel, land, kulturer, språk og etnisiteter har alle en kjennskap til og evne til å gjenkjenne omsorg. Skjøsberg (1995) skriver at rasjonalitet er hverken entydig eller endimensjonal. Rasjonaliteten er tosidig, kanskje endog flersidig.

Omsorgsrasjonaliteten har hensynet til andre, til felleskapet og til helheten som utgangspunkt og overordnet mål. Nye idealer om samarbeid fremfor konkurranse, åpenhet og ansvar for

felleskapet er ønskelig å ha forrang ovenfor nytterasjonaltens jeg-orienterte makt og resultatopptatthet. En virkelighetsoppfattelse basert på samhörighet, ansvar og respekt for mangfold i kulturen, kan synes å tjene mange godt. Omsorgsrasjonaliteten ønsker å være et bidrag til å endre ideologier og strukturer som bryter ut av konkurransenes og forbrukets negative kretsløp. Omsorgsrasjonaliteten fremhever hvordan menneskelige handlinger kan være en kombinasjon av både fornuft og medfølelse. (Skjønberg, 1995, s. 17).

Omsorgsrasjonalitet og formålsrasjonalitet kan være begreper som i denne sammenheng kan bidra til å forstå ambivalensen og usikkerheten ansatte kan oppleve i møte med familier med endelig avslag. Det kan synes som om en utelukkende omsorgsrasjonell tilnærming ville minsket usikkerheten og ambivalensen i lys av forståelsen av selve omsorgsarbeidet Wærness presenterer. Samtidig har friheten til skjønnsutøvelse tidligere i oppgaven blitt fremhevet som en faktor som synliggjør ambivalensen. Om en utelukkende skulle forholdt seg til en omsorgsrasjonell tilnærming i møte med familiene, ville dette bety mer frihet i arbeidssituasjonen til å fleksibelt kunne tilpasse tjenester til det enkelte individets behov. For ansatte på mottak vil dette kanskje aldri bli optimalt, da det overordnede behovet felles for familiene oppgaven omhandler, er oppholdstillatelse.

Omsorgsrasjonalitet har tidligere blitt kritisert for å ikke være av rasjonell karakter. Følelser har gjennom tiden blitt forbudt med noe ikke rasjonelt, der det ofte er et skille mellom fornuften (det rasjonelle) og følelsene (Det ikke rasjonelle). Wærness satt ved utvikling av begrepet ord på menneskelig praksis og samhandling i en avhengighetsrelasjon ikke mange hadde snakket om tidligere. Den som mottar omsorg er avhengig av den som gir omsorg. En blanding av medfølelse og rasjonalitet hos omsorgsutøveren vil derfor være nødvendig. Samtidig som begrepet kan forstås som en kritikk til 70, 80 og 90-tallets rasjonalistiske paradigme preget av vitenskapelige og byråkratiske modeller, er begrepet slik jeg ser det aktuelt også i dag. Et konkurransepreget mottakssystem, og til dels barnevern, aktualiserer Wærness anmodning om å vise større ydmykhet ovenfor praksisfeltets kompleksiteter enn det tidligere forskning gjorde og til dels gjør. I dag syntes resultatorientering og effektivitet å være satt i høysetet som vurderingsgrunnlag også for de velferdsstatlige tjenestene. I denne sammenheng kan omsorgsrasjonalitet være et egnet redskap som kan kaste et kritisk søkelys på denne utviklingen. Wærness oppfordrer forskere til å være trofast til det empirien forteller, og at en noen ganger bør søke egne konseptualiseringer heller enn å forsøke å presse sine empiriske funn i teoretiske og begrepsmessige rammer som er utviklet i helt andre kontekster (Wærness & Thorsen, 1999, s. 60).

Avslagsrasjonalitet

Når formålsrasjonelle arbeidsmetoder kan synes å bryte med den ansattes personlige verdier og holdninger, har funnene fra empirien tendert at de ansatte løser denne tosidigheten, som kan gjøre seg synlig ved ambivalens og usikkerhet, på ulike måter. Felles for alle informantene er at de har gitt uttrykk for at familier med endelig avslag befinner seg i en kompleks og uforutsigbar situasjon, der hverdagen for familien preges av begrensingene avslaget medfører, samt konsekvensene av disse. Balansegangen mellom innvandringsregulerende hensyn og hensynet til familien og barnas beste i lys av begrepene omsorgsrasjonalitet og formålsrasjonalitet, kan være utfordrende for den ansatte å sjonglere. Uforenligheten mellom hensynene kan synes å skape en slags rasjonalitet hos de ansatte, der både elementer fra formålsrasjonalitet og omsorgsrasjonalitet lar seg komme til syne. Omsorgsrasjonell i form av forutsetningene for rasjonaliteten, der en regner med at usikkerhet, angst og ambivalens er vesentlige innslag i klient og hjelperollen. Wærness skriver at det blant annet forutsettes at klientens usikkerhet, angst og ambivalens er faktorer som ulike utforminger av hjelpeapparatet kan bidra til å forsterke eller avhjelpe, men som aldri helt kan forsvinne. Det samme kan i noen grad gjelde for omsorgsarbeiderne. Formålsrasjonell i lys av asylprosessen, innvandringsregulerende hensyn, retningslinjer og lovverk. Hvordan de ansatte håndhever avslagets begrensinger, kan være et eksempel på den særegne rasjonaliteten de ansatte synes å ha til grunn for arbeidet. Rent formålsrasjonelt er avslagets begrensinger bestemt på øvrige hold for å fremskynde familiens retur til hjemlandet. Når de ansatte på mottak ser gjennom fingrene vedrørende avslagets begrensinger, og tilbyr skolegang og annen bistand familiene lovmessig ikke har rett på, kan dette synes som omsorgsrasjonelt.

Selve avslaget gjør arbeidet med familiene spesielt utfordrende. Avslaget gjør realitetene komplekse og uforutsigbare for både familiene og de ansatte. Det kan synes som om arbeidet med familier med endelig avslag bærer preg av en avslagsrasjonalitet, der fornuften bak handlingsvalg for de ansatte dras i to retninger.

5.0 OPPSUMMERING

I dette kapittelet vil jeg forsøke å oppsummere oppgaven i lys av problemstilling og underspørsmål.

Oppgavens problemstilling: Hvordan oppleves hverdagen for familier med avslag sett fra ansatte på mottak og i den kommunale barnevernstjenesten? har hatt gjennomgående fokus i

oppgaven. På grunn av intervjuguidens utforming, der et av spørsmålene var direkte knyttet til informantens tanker om familiens hverdagsliv, har oppgavens overordnede problemstilling gjennomgående fått plass. Jeg vil i dette kapittelet forsøke å samle trådene relatert til oppgavens problemstilling, for deretter å oppsummere oppgavens underspørsmål.

5.1 Hvordan oppleves hverdagen for familier med endelig avslag sett fra ansatte på mottak og i den kommunale barnevernstjenesten?

Det som synes å prege dagens mottaksverden er nedleggelse av flere mottak som resultat av færre ankomster. For mottakene som fortsatt er operative, betyr dette flere beboere med endelig avslag på asylsøknaden. Det er vanskelig å vite sikkert hvor mange barn som bor på mottak med utreiseplikt da noen familier forsvinner, andre får omgjort vedtaket og noen blir tvangsreturnert til hjemlandet. Per 01.11.2017 var det totalt 6261 personer i mottak, 1492 av disse var utreisepliktige. Av de 1492 utreisepliktige var 212 barn (Utlendingsdirektoratet, 2018). Samtlige av informantene kunne fortelle om barnefamilier med avslag som hadde bodd på mottaket i over fem år.

Kunnskapsgjennomgangen har vist at hverdagen for familier med avslag preges av psykiske plager og passive foreldre. Flere av informantene til dette prosjektet skildrer selve avslaget som vippen inn i psykiatrien. En informant fortalte at du ofte kan se på foreldrene når avslaget har kommet. De psykiske plagene gir ifølge informantene utslag i forskjellig form. Noen av informantene har opplevd at foreldrene får hysteriske anfall med barn i nærheten. Andre informanter forteller om foreldre som ikke klarer å følge opp barna sine godt nok. Selv om foreldrene mister en del holdepunkter i hverdagen som eksempelvis skole og arbeid, ser det ut til at personer med barn og avslag klarer seg bedre enn personer uten barn med avslag. I kraft av å være foreldre finner mange en grunn for å stå opp, og følger på grunnlag av barna en daglig rytme. Foreldrenes daglige rytme blir gjerne å legge til rette for barna ved å følge til skole, lage mat og andre aktiviteter.

En annen faktor som påvirker dagliglivet vil følgelig være boforhold og økonomi. Med avslag har oppgaven vist at du får trekk i basisbeløp. Selv om mange mottak forsøker å legge til rette for at barnefamilier får egne leiligheter, er det ikke bestandig dette går. Trangboddhet og en nøktern standard på familiens hjem, vil være en faktor som preger familienes hverdagsliv. Informantene forteller at barna, etterhvert som de blir eldre, legger merke til at de ikke har de samme mulighetene som jevnaldrende barn. Terskelen for spontane vennebesøk, selskaper og dyre aktiviteter, er for familiene høyere enn befolkningen generelt. En liten gutt som bodde på mottaket informantens jobbet, hadde ifølge informanten skildret livet sitt slik:

«Jeg er på en måte en del av to verdener, livet på mottaket og livet utenfor.»

I forhold til barna har oppgaven vist at begrensningene som avslaget medfører, lovmessig ikke skal påvirke barna. Selv om dette er ideelt, vil foreldrenes psykiske helse, økonomi og strukturelle forhold som eksempelvis bolig, følgelig påvirke barna. Barnas skolegang, aktiviteter og sosiale nettverk kan til en viss grad skjerme barna fra avslaget realiteter. Allikevel kunne noen av informantene fortelle om en dobbel redsel barna synes å oppleve, frykten for å bli sendt ut og frykten for hjemlandet. Selv om samtlige av barna ikke husker noe eller lite fra hjemlandet, får de ofte høre historier fra hjemlandet med negativt fortegn. Redsel vil være en faktor som preger hverdagen for både barna og foreldrene i familien.

Fremtiden for familiene, spesielt barna, oppleves som bekymringsverdig sett fra ansatte på mottak og i den kommunale barnevernstjenesten. En usikkerhet og redsel knyttet til familiens fremtid, synes å gjennomsyre det daglige livet. Sitatet fra en av kodegruppene kan gi et godt innblikk i bekymringene de ansatte sitter med:

«Jeg frykter at om ti år har du ganske mange unge voksne mennesker som har hatt livet sitt i mottak. Vi (samfunnet) driver jo da disse menneskene inn i svart arbeid og salg av diverse (...), vi vet jo at unge mennesker selger både sex og dop på grunn av den økonomiske situasjonen de er i. Jeg håper at mange av de har såpass med resurser at de klarer å ta den debatten om noen år, de har en stemme her som bør komme frem.»

Tid, håp og håpløshet var ifølge informantene noe som påvirket hverdagen for familiene. En informant kunne fortelle at tid, håp og håpløshet vekselvis hang sammen. Mange av familiene informantene skildret hverdagen til, har bodd i mottak en årrekke. Informantene forteller at mange av familiene håper på omgjøring av status i asylsak, på bakgrunn av barnets tilknytting til landet. For flere av barna har Norge vært det eneste landet de har oppholdt seg i. Strategien for mange av familiene blir da å unngå å bli kastet ut i en så lang periode at de til slutt får oppholdsstatus. Jo lenger de blir værende, jo større blir håpet.

Samtidig vil andre i samme situasjon påvirke dagliglivet for familiene. Informantene kunne fortelle at spesielt foreldrene var opptatt av andre i samme situasjon. Om andre familier som hadde sittet lenge på mottaket med avslag fikk omgjort vedtaket, smittet dette og ga andre familier håp. Det samme ville være om en familie ble tvangsreturnert, da var smitteeffekten gjerne håpløshet og redsel.

Informantenes opplevelse av hverdagen for familiene med avslag, viser til noe av det samme som kunnskapsgjennomgangen. Allikevel gir empirien en pekepinn på avslagets betydning for den psykiske helsen, som kunnskapsgjennomgangen ikke har belyst i like stor grad. En mottaksarbeider kunne fortelle at psykiatritjenesten selv formidlet at det endelige avslaget var utslagsgivende for at de havnet i psykiatrien. Dersom avslaget ble omgjort, var det ikke lenger behov for psykiatrisk oppfølging.

Empirien gir samtidig et dagsaktuelt innblikk i hverdagen for familiene. Det viser seg at flere av familiene har mange år bak seg på mottaket, og at framtidsutsiktene ikke vil være mye forandret for familien, om de ikke får omgjort vedtaket om avslag, eller sendt til hjemlandet med tvang. Samtidig indikerer empirien at hverdagen for familiene er preget av en viss tilfeldighet. Varierende innsats blant ansatte, både på mottak og i den kommunale barnevernstjenesten, vil følgelig påvirke hverdagen for familiene. Behovet for kunnskap og utydelige retningslinjer, kan synes som en forklaring på variasjonen av profesjonell innsats opp mot familiene. Kunnskap, bevisstgjøring og ansvarsfordeling vil kanskje minimere graden av tilfeldighet i familienes hverdag. Samtlige av informantene uttrykker bekymring både for dagens og fremtidens situasjon for familiene. Med endelig avslag mister du som tidligere beskrevet retten til videregående opplæring og arbeid. Informantene ser en bekymringsverdig tendens til at flere oppsøker svart eller ulovlig arbeid som prostitusjon og rus når barna blir unge voksne.

I tillegg til å gi et bilde på hverdagen for familien med endelig avslag, viser informantene til nærheten og forståelsen mellom informantene i rollen som ansatt og familiene på mottaket. Funnene viser at de ansatte brukte mye tid på uformelle samtaler og besøk. Flere av informantene kunne fortelle om gode og trygge relasjoner til familiene, der uformelle hjemmebesøk og samtaler var en sentral del av arbeidshverdagen.

5.2 Hvordan tematiseres usikkerhet og ambivalens i intervjuene?

Oppgavens to underspørsmål, som ble utviklet som en del av analysearbeidet, har tatt for seg hovedfunnene ambivalens og usikkert blant de ansatte i møte med familiene. Oppgavens første underspørsmål, ønsket å synliggjøre hvordan usikkerheten og ambivalensen ble tematisert i intervjuene.

Det ble trukket frem at selve avslaget synes å skape en del usikkerhet blant de ansatte. Usikkerheten rundt avslagets faktiske begrensninger, og de ansattes mulighet i forhold til begrensningene, viste seg i empirien å skape usikkerhet.

Uforutsigbarheten knyttet til familiens gjenværende tid i landet, syntes å skape usikkert og ambivalens hos samtlige av informantene. På den ene siden ser de ansatte et behov hos familiene for langsiktig hjelp. På den andre siden vet de samtidig at familien sannsynligvis ikke skal bli boende i Norge over en lengre tidsperiode.

Ambivalensen ble i tillegg tematisert i lys av en tosidighet hos de ansatte, der det vises til spenningsfeltet mellom innvandringsregulerende hensyn og hensynet til barnets beste.

Ambivalensen og usikkerheten ble tilslutt henvist til i lys av utydelige retningslinjer og frihet i utførelse av arbeidsoppgaver.

5.3 Hvordan kan vi forstå ambivalensen og usikkerheten mottaksansatte og barnevernsansatte synes å oppleve i møte med familier med endelig avslag?

Oppgavens andre og siste underspørsmål: Hvordan kan vi forstå ambivalensen og usikkerheten mottaksansatte og barnevernsansatte synes å oppleve i møte med familier med endelig avslag, ble tidligere forsøkt besvart i lys av teori om kompleksiteter i barnevernet og i lys av begrepet omsorgsrasjonalitet. Jeg har forsøkt å vise hvordan konseptene ambivalens og usikkerhet lar seg i noe grad forstås i lys av teori om kompleksiteter i beslutningsarbeidet og i lys av begrepene omsorgsrasjonalitet og formålsrasjonalitet.

Teori om vitenskapelig kompleksitet er i oppgaven relatert til spenningsfeltet mellom innvandringsregulerende hensyn og hensynet til barnets beste i arbeidet med familier med avslag.

I lys av normativ kompleksitet ble det stilt spørsmål vedrørende behandlingen av familier med avslag. Er behandlingen av familier med avslag slik det fremstilles av empirien en god markør på samfunnets grense for hva som er akseptabelt?

Med utgangspunkt i teori om menneskelig kompleksitet, har oppgaven blant annet vist at motsetningsfylte mål gjør det krevende i det praksisnære arbeidet for den enkelte ansatte. Hvilke resultatmål skal den ansatte støtte seg til?

Ambivalens og usikkerhet kan i lys av systemkompleksitet kan forstås med bakgrunn i et komplekst system for mottaksdrift og uforutsigbarheten i driften.

Videre har analysen tatt for seg teori om omsorgsrasjonalitet og formålsrasjonalitet for å se nærmere på hvordan en kan forstå ambivalensen og usikkerheten de ansatte synes å oppleve i møte med familier med avslag. Omsorgsrasjonaliteten kan virke som et bedre egnet utgangspunkt for arbeid med familier med endelig avslag. Spenningsfeltet mellom barnets

beste, og statusen endelig avslag, kan antas å utfordre rasjonaliteten som ligger til grunn for arbeidet, og i forlengelsen av dette skape en usikkerhet og ambivalens hos den ansatte. På den ene siden, kan selve asylprosessen og målene knyttet til denne prosessen, synes å bære preg av en formålsrasjonell tankemåte. På den andre siden synes det daglige arbeidet i relasjon til familiene å bære preg av en omsorgsrasjonell tankemåte. Når avslaget antas å utfordre den enkeltes rasjonalitet, kan dette være med på å forstå ambivalensen og usikkerheten ansatte synes å oppleve i møte med familier med endelig avslag.

Jeg har samtidig utviklet begrepet avslagsrasjonalitet, som kan fremkomme som et passende begrep på rasjonaliteten som ligger til grunn for arbeid med familier med endelig avslag. Uforenligheten mellom hensynene de ansatte må balansere, kan synes å skape en slags rasjonalitet hos de ansatte med elementer fra både formålsrasjonalitet og omsorgsrasjonalitet. Selve avslaget gjør arbeidet med familiene spesielt utfordrende. Avslaget gjør realitetene komplekse og uforutsigbare for både familiene og de ansatte. Det kan synes som om arbeidet med familier med endelig avslag bærer preg av en avslagsrasjonalitet, der fornuften bak handlingsvalg for de ansatte dras i to retninger.

6.0 AVSLUTNING

Da jeg startet arbeidet med masteroppgaven var jeg usikker på hva jeg ville finne. Med en induktiv nysgjerrighet, var det usikkerheten og ambivalensen i arbeid med familiene som viste seg som spesielt fremtredende av analysearbeidet. Analyseresultatene fra denne oppgaven kan være nyttig fra et evalueringssynspunkt, fordi den forteller noe om hvilken rolle både innvandringsregulerende hensyn og hensynet til barnets beste spiller i arbeidshverdagen for ansatte i møte med familier med endelig avslag. Samtidig har oppgavens overordnende problemstilling, vist til behovet for at familier med endelig avslag, får forskningsrelatert oppmerksomhet. Hverdagen for familier med endelig avslag oppleves av mottaksansatte og ansatte i den kommunale barnevernstjenesten som belastende for både barna og foreldrene i familiene. Avslagets avgjørende betydning for familiens psykiske helse, uforutsigbarheten og framtidsutsiktene for familiene, samt familiens vekselvise syn på håp og håpløshet, blir i oppgaven trukket frem som betydingsfullt for familiens hverdagsliv. Viten om at det i dag eksisterer en gruppe mennesker med behov for oppfølging og tiltak, understreker nødvendigheten av oppmerksomhet rundt gruppen. Innledningsvis skrev jeg at det er usikkerhet knyttet til ankomster i 2018. Ifølge Utlendingsdirektoratet er det ingen informasjon som tyder på at en potensiell asylsøkers motivasjon for å emigrere er redusert. Det er i hovedsak grensekontrollene som den siste tiden har ført til lavere ankomster

(Utlendingsdirektoratet, 2018). Oppheving av grensekontroller og/eller nye asylpolitiske føringer, kan resultere i flere ankomster og potensielt flere mennesker i samme situasjon som menneskene masteroppgaven omhandler. Det vil, slik jeg ser det, være helt nødvendig med økt kunnskap rundt tematikken for å møte familier med avslag på en best mulig måte, både nå og i tiden fremover.

Funnene: ambivalens og usikkerhet bland de ansatte, kan være en indikator på at balansegangen mellom innvandringsregulerende hensyn, og omsorgsarbeidet i møte med familier med endelig avslag, kan være vanskelig å sjonglere. Tendensene analysearbeidet har vist til er sannsynligvis ikke bare noe man finner i møte med familier med avslag, men kanskje i det meste av omsorgsarbeid der profesjonelle og medmenneskelige hensyn kan oppleves som uforenelig for den ansatte.

Dette prosjektets analyse ble avsluttet ved konseptnivå i form av konsepter/begrepsutvikling. En fullverdig analyse ved bruk av SDI-modellen kan resultere i utvikling av teori. Å hevde at noe har status som teori, er ikke gjeldene for forskningen og analysearbeidet som ligger til grunn for denne masteroppgaven. Ved en senere anledning tenker jeg det kunne vært interessant og videreutviklet analysearbeidet til et mer teoretisk nivå. Jeg skrev i metodekapittel under overskriften: generaliserbarhet, at denne oppgavens eventuelle relevans til tider, steder og mennesker skulle bringes opp avslutningsvis. Oppgavens relevans til tider tenker jeg i denne omgang er knyttet opp mot samtidens flyktnings-bilde, der det i Norge både er mennesker, og potensielt kommer flere mennesker i samme sitasjon som familiene tematisert i denne oppgaven. Oppgavens relevans til steder knytter seg til mottaksarbeid generelt og barnevernsarbeid spesielt. Bevissthet og kunnskap angående en barndom på norske mottak med endelig avslag, synliggjør behovet for barnevernsfaglig oppmerksomhet. Oppgavens relevans til mennesker knytter seg i hovedsak til familier med avslag, men også ansatte rundt familiene.

7.0 LITTERATURLISTE

Asylprosessen i Norge [bilde]. (2018). Hentet fra: <http://www.noas.no/asylsoker/informasjon-om-asylprosessen/asylprosessen-i-norge/>

Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester av 1992-07-17-100. Hentet fra: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100#KAPITTEL_1

Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester av 1992-07-17-100. Hentet fra: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100#KAPITTEL_4

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2015). *Atferdsvansker- ulike metoder*. Hentet fra: https://www.bufdir.no/Barnevern/Tiltak_i_barnevernet/Metoder/

Christensen, K. (2009). *Kari Wærness*. Hentet fra: https://nbl.snl.no/Kari_W%C3%A6rness

De nasjonale forskningsetiske komiteene. (2009). *Generelle forskningsetiske retningslinjer*. Hentet fra: <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Generelle-forskningsetiske-retningslinjer/>

Eriksen, N. (2016). *Ansatte på asylmottak og barnevernet må samarbeide bedre*. Hentet fra: <https://forskning.no/barn-og-ungdom-sosiale-relasjoner/2016/03/ansatte-pa-asylmottak-og-i-barnevernet-ma-samarbeide-bedre>

Flyktningshjelpen. (2015). *Tall, fakta og begreper*. Hentet fra: <http://www.flyktningshjelpen.no/?aid=9079310#.Vz288KNhLcs>

Holmen, H. (2015). *Rasjonalitet*. Hentet fra: <https://snl.no/rasjonalitet>

Karrierestart. (2016). *Barnefaglig medarbeider*. Hentet fra: <https://karrierestart.no/ledig-stilling/670946>

Kojan, H. K & Christiansen, Ø. (2009). *Beslutningsprosesser i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Larsen, A. K. (2007). *En enklere metode, veiledning i samfunnsvitenskapelig metode*. Bergen: Fagbokforlaget AS

Lauritsen, K. & Skagen, R. (2009). *Bedre omsorg til flyktningbarn nå- gjennom kompetanseutvikling og tverrfaglig nettverk*. Rapport: Redd Barna-prosjekt nr 2006/1/0595.

Hentet fra:

<https://samforsk.no/Publikasjoner/Bedre%20omsorg%20til%20flyktningbarn%20n%C3%A5%202009%20KORRIGERT.pdf>

Lidén, H. Seeberg, L. M. & Engebriksen, A. (2011). *Medfølgende barn i asylmottak – livssituasjon, mestring, tiltak*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Hentet fra:

https://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/asylmottak/medfolgende-barn-i-asylmottak.pdf

Malt, U. (2018). *Ambivalens*. Hentet fra: <https://sml.snl.no/ambivalens>

Norsk Organisasjon for asylsøkere. (2018). *Asylprosessen i Norge*. Hentet fra:
<http://www.noas.no/asylsoker/informasjon-om-asylprosessen/asylprosessen-i-norge/>

Opplæringslova. (1998). Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa av 1998-07-17-61. Hentet fra: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61#KAPITTEL_1

Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget

Sagberg, I. (2018). *Organisasjonskultur*. Hentet fra: <https://snl.no/organisasjonskultur>

Seeberg, L, M. (2009). Små barns hverdag i asylmottak. NOVA- Rapport, 14/2009. Hentet fra: http://nova.no/asset/3840/1/3840_1.pdf

Skjønberg, E. (1995). *Omsorgsrasjonalitet, fremtidens fornuft*. Oslo: Universitetsforlaget

Tenvik, M. (2008). *Emosjonalitet eller rasjonalitet- harmoni eller kakofoni*. (Mastergradsavhandling, Universitetet i Oslo). Hentet fra:
<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/31090/TenvikMasteroppgave202008%5b1%5d.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Thommasen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk

Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk

Tjora, A. (2017). *Emergens: konseptutvikling og generalisering i kvalitativ forskning: refleksjoner og eksempler*. Hentet fra:

http://www.academia.edu/30704702/Emergens_Konseptutvikling_og_generalisering_i_kvalitativ_forskning_Refleksjoner_og_eksempler

Utlendingsdirektoratet. (2018). *Beboere i asylmottak etter statsborgerskap og status i søknad (2018)*. Hentet fra: <https://www.udi.no/nn/statistikk-og-analyse/statistikk/beboere-i-asylmottak-etter-statsborgerskap-og-status-i-soknad-2018/>

Utlendingsdirektoratet. (2018). *Ventetid*. Hentet fra: <https://www.udi.no/ord-og-begreper/ventetider-for-de-som-har-sokt-om-beskyttelse-asyl/?c=eri#link-12493>

Utlendingsdirektoratet. (2017). *Reglement for drift av statlige mottak*. (Rundskriv 2011-003). Hentet fra: <https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2011-003/>

Utlendingsdirektoratet. (2018). *Færre beboere i mottak*. Hentet fra: <https://www.udi.no/aktuelt/faerre-beboere-i-mottak/>

Utlendingsdirektoratet. (2018). *Rutiner og satser for økonomiske ytelser for beboere i statlige mottak, regulerte satser 2018*. (Rundskriv 2008-035v1). Hentet fra: https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2008-035/rs-2008-035v1/#_Toc442260115

Utlendingsdirektoratet. (2016). *krav til bemanning og kompetanse i ordinære statlige mottak*. (Rundskriv 2010-084). Hentet fra: <https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2010-084/>

Utlendingsdirektoratet. (2017). *Reglement for drift av statlige mottak*. (Rundskriv 2011-003). Hentet fra: <https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2011-003/>

Utlendingsdirektoratet (2018). *Barn og unge*. Hentet fra:

<https://www.udi.no/asylmottak/jobber-i-en-kommune/opplaring-og-utdanning2/#link-12859>

Weiss, M. (2013). Normalitet i limbo: asylbarn med endelig avslag. Fafo- rapport, 2013:47.

Hentet fra: <http://www.fafo.no/images/pub/2013/20337.pdf>

Winsvold, A. & Engebriksen, I. A. (2010). *For barnas skyld*. Norsk institutt for forskning om oppvekst. Hentet fra: https://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/retur/for-barnas-skyld.pdf

Wærness, K. & Thorsen, K. (1999). *Blir omsorgen borte? Eldreomsorgens hverdag i den senmoderne velferdsstaten*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS

Aarset, M.F. Aamodt, H.A & Engebriksen, A. (2016). *Barn og familie i mottak- samarbeid mellom asylmottak og kommunalt barnevern*. NOVA-notat, 1/2016. Hentet fra:

<https://www.bufdir.no/en/Bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00003425>

Willy Lichtwarck

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 26.10.2017
Deres ref:

Vår ref: 55995 / 3 / AGL

Deres dato:

Tilråkning fra NSD Personvernombudet for forskning § 7-27

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 18.09.2017 for prosjektet:

55995	Asylfamilier med endelig avslag på sin asylsøknad som velger å bli boende i Norge etter at avslaget om opphold er endelig. Hovedfokuset vil rettes mot barna i disse familiene samt barnevernets rolle i møte med barna og familiene
Behandlingsansvarlig	NTNU, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Willy Lichtwarck
Student	Tonje Solberg

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er unntatt konsesjonsplikt og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringsskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 30.11.2018 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Vennlig hilsen

Marianne Høgetveit Myhren

Audun Løvlie

Kontaktperson: Audun Løvlie tlf: 55 58 23 07 / audun.lovlie@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Tonje Solberg, solberg.tonjee@gmail.com

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 55995

Formålet er å få mer kunnskap om familier med endelig avslag, som etter avslaget blir værende i Norge. (Rettigheter, omfang, behov, boforhold, risikofaktorer, lovverk m.m), samt å kaste lys over barnevernets rolle i møte med familiene med endelig avslag.

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er greit utformet.

Data innhentes ved personlig intervju. Vi minner om at det av hensyn til barnevernansattes og mottakansattes taushetsplikt ikke kan fremkomme identifiserbare opplysninger om enkeltfamilier eller personer. Vi anbefaler at forsker minner informanten om dette ifm. intervjuet.

Det behandles sensitive personopplysninger om etnisk bakgrunn eller politisk/filosofisk/religiøs oppfatning.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger NTNU sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal sendes elektronisk eller lagres på privat pc, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 30.11.2018. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger somf.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette digitale lydopptak

Vedlegg 2: Forespørsel om deltakelse

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet Master i barnevern ” Barnefamilier med endelig avslag på sin asylsøknad ”

Bakgrunn og formål

Temaet for min masteroppgave er familier med endelig avslag på sin asylsøknad. Familiene masteroppgaven skal omhandle, er flyktninger som etter vedtak om endelig avslag på sin asylsøknad, av ulike grunner velger å bli værende i Norge. Hovedfokuset vil rettes mot barna i disse familiene, samt barnevernets rolle i møte med barna og familiene. Formålet med studien er tredelt:

- Bevisstgjøring av noe som kan antas å være en sårbar og lite synlig gruppe i samfunnet.
- Få mer kunnskap om familier med endelig avslag, som etter avslaget blir værende i Norge. (Rettigheter, omfang, behov, boforhold, risikofaktorer, lovverk m.m)
- Kaste lys over barnevernets rolle i møte med familiene med endelig avslag.

Jeg er student ved fakultetet for samfunns- og utdanningsvitenskap, Institutt for sosialt arbeid ved NTNU i Trondheim. Jeg skal innen 1.mai 2018 være ferdig med mitt mastergradsprosjekt.

Jeg ønsker å intervju deg som er, eller har erfaring fra rollen som barnefagligansvarlig eller liknende ved asylmottak. I tillegg ønsker jeg å intervju deg som er saksbehandler i barnevernstjenesten og har erfaring fra møte med denne type familier i yrkesutøvelsen som barnevernspedagog. Jeg har som mål og i alt intervju seks personer individuelt, tre saksbehandlere og tre mottaksarbeidere.

Jeg ønsker å snakke med dere da jeg har en oppfattelse av at dere har en unik kunnskap om, og innsikt i disse familienes behov og hverdagsliv, som få andre har.

Intervjuet vil ha en varighet på om lag en times tid. Jeg stiller gjerne opp på ditt kontor eller andre arenaer om det er ønskelig. Samtalen vil ha en uformell sjargong, og jeg ønsker deres oppfatning, refleksjoner og tanker rundt denne gruppen mennesker. Det er med andre ord ingen gale og riktige svar i måten intervjuet vil ta form på.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelsen i studien innebærer at du setter av en times tid for å bli intervjuet av meg. Intervjuformen kalles semistrukturert dybdeintervju, det vil si at jeg har noen hovedspørsmål jeg ønsker å snakke litt rundt. Spørsmålene vil omhandle hvilken oppfatning du har av eventuelle behov asylfamilier med endelig avslag har, refleksjoner rundt deres hverdagsliv og erfaringer fra møte med familiene. Barna i familiene vil gjennomgående stå i fokus.

Jeg ønsker ikke å hente inn personopplysninger om hverken deg som informant, eller asylfamiliene du har hatt kontakt med, dette av hensyn til personvern og konfidensialitet.

Mottaket eller barnevernstjenesten du representerer vil ikke komme frem eller være mulig for lesere å spore tilbake til i fremstillingen av prosjektet. Det er kun meg som forsker og min veileder ved instituttet som får innsikt i intervjuene.

Jeg ønsker å bruke lydopptaker under intervjuet, da det blir lettere for meg som forsker å være tilstede, og at samtalen kan flyte uten avbrytelser fra meg. Jeg vil etter intervjuet lytte til båndopptakeren for å skrive ned det som blir sagt. Lydfilen vil bli slettet etter bruk og oppbevares i et låst skap som kun jeg har tilgang til.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det vil for andre enn meg og min veileder, være umulig å finne ut hvor informasjonen kommer fra. Det vil eksempelvis fremstilles slik i oppgaven «Informant 1 kunne fortelle at han/hennes erfaringer i møte med familiene var ...»

«En annen informant, mottaksarbeider fra en mellomstor kommune i Norge fortalte at ...»

Prosjektet skal etter planen avsluttes 01.05.2018. All data (Opptak og opplysninger om informanter) vil bli slettet ved prosjektslutt og skal ikke brukes ved en senere anledning.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål om studien, ta kontakt med meg:
Tonje Solberg per epost: solberg.tonjee@gmail.com eller telefonnummer: 93012189.

Kontaktinformasjon til min veileder er:
Willy Lichtwarck per epost: willy.lichtwarck@ntnu.no

Håper å høre fra deg.
Hilsen Tonje Solberg

Studien er meldt og godkjent av Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Intervjuguide

Intervjuguide

Semistrukturert dybdeintervju.

Fase 1: 5-10 min, informasjon

- Presentasjon om meg som intervjuer.
- Opplyse informanten om intervjuet formål og bruksområde (Forklare oppgaves induktive metode).
- Rammesetting (tidsbruk, intervjumetode).
- Opplyse informanten om anonymitet og taushetsplikt.
- Opplyse informanten om han/huns rettigheter (bryte intervjuet m.m).
- Informasjon om opptak, samt samtykke til dette.

(start opptak)

Fase 2: 5 min

- Hvor lenge har du jobbet i yrke?
- Hva er i hovedsak dine oppgaver? Erfaringer fra møte med familiene
- Hvor ofte er du i kontakt med barnefamilier med endelig avslag?

Fase 3: 30-40 min, fordypning

- Hvilke assosiasjoner får du når jeg sier barnefamilier med endelig avslag?
- Hvilke tanker/refleksjoner har du rundt familienes liv i Norge?
- Hvilke muligheter og begrensninger opplever du at disse familiene har?
- Hvilke behov for hjelpeapparat syntes disse familiene å trenge?
- Er avslaget taushetsbelagt?
- Samarbeid → hvem møter hvilke behov?
- Som saksbehandler/mottaksarbeider, hva tenker du dine oppgaver er i møte med disse familiene?
- **Hvordan påvirker statusen endelig avslag arbeidet med barna/familien**
- Hva ser du eventuelt på som utfordrerne? Gjerne eksempler fra praksis
- Opplever du at det er tydelige retningslinjer i arbeidet med disse familiene?

Fase 4: 5-10 min, avslutning

- Er det noe som ikke har kommet frem tidligere i intervjuet med relevans til temaet du har lyst å fortelle?
- Har jeg forstått det riktig dersom....?
- Sluttkommentarer?
(opptak slutt)

Takke informanten for deltakelse og opplyse om videre gang i prosjektet. Svare på eventuelle spørsmål/tanker informanten har i etterkant av intervjuet.